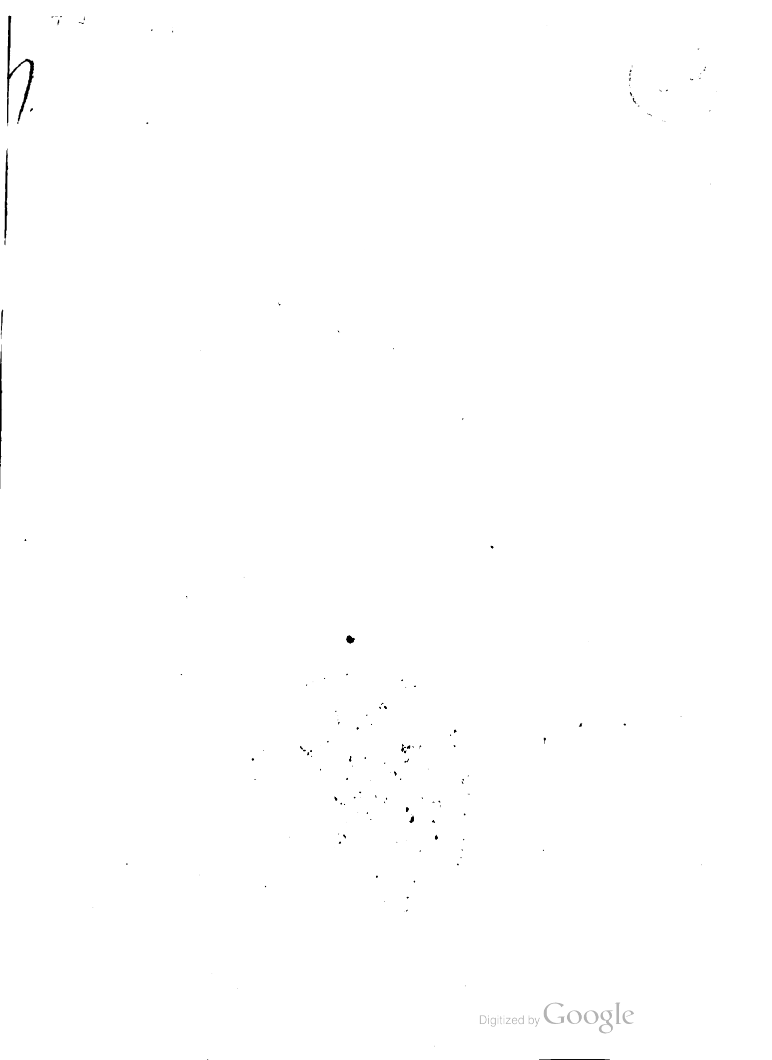



The
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY



Istria

Izviešće

o djelovanju istarskoga sabora

godine 1890.

Pretiskano iz „Naše Sloge“.



U TRSTU
Tiskara Dolenc
1890.

Otvorenje sabora. I. Sjednica dne 14. oktobra.

Po starom običaju odčitao je porečko-puljski biskup presvjetli g. dr. F l a p p svečanu sv. misu u stolnoj crkvi u 10 sati u jutro. Polovica saborskih članova prisustvovala je sv. misi.

Okolo podne sakupila se većina zemaljskih zastupnika u prostorijah zemaljskoga odbora. Od virilista nadošao samo biskup F l a p p.

O podne stupi 19 zastupnika u saborsku dvoranu, koje je sliedio vladin komesar g. Aleksander vitez E l l u s c h e g g, c. kr. namjestnički savjetnik. Malo zatim pope se na predsjedničku stolicu zemaljski kapetan i saborski predsjednik g. vitez Mate C a m p i t e l l i te pročita sliedeći talijanski govor:

Poštovana gospodo!

Za danas pozvan je od Njeg. Veličanstva prejasnoga cesara zemaljski sabor na redovito godišnje zasjedanje te Vas srdačno pozdravljam zadovoljan što Vas vidim sakupljene iz raznih strana naše ljubljene Istre, da razpravljate o najživotnijih probitcih i da pružite nam, koji ostajemo ovdje, Vas zastupajuć utjehu,

da primamo od Vašeg svietlog patriotizma obaviesti.

Pred malo dana prošla je godina kadno sam tresući se prvi put stupio na ovu stolicu razloživ Vam moj program i zamoliv Vas za ustrpljenje te se nadam, ako sam se držao programa — kao što mislim da jesam, da ćete biti blagohotno i nadalje samnom ustrpljivi.

Obćenito izviešće zemaljskoga odbora pružiti će Vam zgodu, da sudite o njevovom radu te će Vas ujedno obaviestiti o izpunjenju Vaših zaključaka; kod jednoga od tih moram se pako zaustaviti, što zahtjeva odlučno osobita njegova važnost.

Usljed primljenoga naloga i preduzev potrebite proračunske izvide viećao je već na početku tekuće godine zemaljski odbor — u prisustvu njekojih zastupnika interesiranih obćina — sa koncesioniranom tvrdkom o namišljenoj gradnji željeznice Trst-Poreč, te dočim je — a da neveže ničim pokrajine — sa ovom ustanovila točku izhoda za dalnje razprave i neobhodno potrebito proučenje, da se postigne svrhu, označenu od onih, koji bijahu za to upitani, obećaše dielomičnu pripomoć. Da se imade pako u ruci valjan pravac, zemaljski odbor poduzeo je predizvid koli glede sudjelovanja drugih pokrajina uz

jednako poduzetje, da se stvar razjasni dokazanim izkustvom, toli o probitačnom prometu na pruzi, što mu se je činilo, da će biti sjegurnije, te je odlučio postupiće, da se dade nacrt na proučenje i na izviešće vrstnomu mjerniku, koji uživa njegovo pouzdanje. Zatražen u tu svrhu jur prošloga junija od c. kr. vlade te opetovno kasnije, dobio ga je na svoje razpolaganje jedva početkom tekućega mjeseca putem namjestničtva, koje je s njim poduprlo ministerijalni dopis, kojim se je priobćilo koncesioniranoj tvrdki, da se ništa neprotivi nacrtu, predloženom od povjerenstva, koje ga je već pregledalo — da se prihvati izuzev jedne promjene, koja ide za tim, da se približi željeznica raznim sredisčem — zahtjeva se novo proučenje na postranoj pruzi Pirana i na spojnici sa državnom željeznicom — u načelu prihvaćena zajednička poraba pruge sv. Andrej-sv. Saba i postaje sv. Andreja, nu uz izravno pogadjanje sa ravnateljstvom državnih željeznica, da se postigne dogovorenu porabu — potrebitu za previšnju dozvolu, zajamčeni predujam za nabavu nuždnog zemljišta poduzetničtvu i neračunajuć na eventualne podpore administrativnim putem iz državnih zaklada — i napokon priobćilo je kako će što prije

*

sliediti riešenje podnešene molbe za predtečeni ugovor glede budućeg poštarskog poslovanja. Sama tvrdka priznaje, da je upućena, da bi cesarska vlada administrativnim putem očekivanu pripomoć čim bi pokrajina zajamčila u početku radnje do polovice nominalne glavnice — jamstvo traženo za prioritetne obveznice, koje je kanila izdati, da tim osjegura nabavu potrebitog za poduzetje zemljišta, umolila je ista, da se podnese sličan predlog visokomu saboru već u sadašnjem zasjedanju; ali dok nisu učinjeni koraci potrebiti, da se podnesu traženi i gotovi predlozi, pokrajinski odbor nenalazi se u stanju, da tomu zadovolji. — Da se to pitanje rieši neće se moći čekati redovito buduće zasjedanje te sam odlučio — kad bude posao gotov — izhoditi polag potrebe sazov izvanrednog zasjedanja, da se to razpravi i dokonča.

A sada o žalostnom predmetu.

Prošastog julija, prigodom izručenja blagajničkog ureda činovniku pozvanu da blagajnika Rigo zamjeni — uredovno postavljen na dopust zdravlja radi — odkrio se manjak od osamdeset i dva založna lista kreditnog zemljištnog zavoda u nominalnom iznosu od 1000 for. svaki —

od kojih četrdeset i dva pokrajinske zaklade, a četrdeset istog zavoda — manjak, koji je Rigo pronevjerio varajuć pouzdanje i pozornost pokrajinskog odbora zalagajuć iste od prigode do prigode kod trgovačke banke u Trstu za 62.800 for., koje je on dignuo u više puta od 4. novembra 1887. do 24. febrara 1890.

Dozvolom tribunala, koji je bio iste zaplienio, da odstrani svaku dalnju štetu, bijahu odkupljene od pokrajinskog odbora, pridržav si — kako se razumije — pravo na naknadu od onoga, koji je tomu uzrok. Pošto bijaše odkriveno pronevjerenje, pokrajinski odbor i vjeresijski zavod prijavili su se odmah kao civilne stranke, da učvrste probitke odnosnih zakladah i odmah poduzeli su odnosne mjere za sjegurniju djelatnost pokrajinskog blagajničkog ureda. Buduć da nije umjestno razpravljanje o predmetu o kojem je započeo i nije svršio kazneni progon i zbog predsuda, koje bi usljed toga mogle proizaći. Žaleć dogodivšu se stvar, ipak me veseli što mogu uztvrdit na umirenje Vaše i zemlje, da radi njihove solidnosti i reda — dva zavoda oštećena nisu udarca nit pometnje oćutila, a dokaz je tomu pokrajinski proračun, o kojem ćete razpravljati — pridržan stalan i nepromienjen premda

bijaše sastavljen prije nego se doznalo za pronevjerenje.

Bio u ostalom koji mu drago uspjeh spomenutog kaznenog postupka požaljeni manjak neće imati škodnih posliedica ni za buduće, jer radi njega neće biti porezovnici nikoliko oštećeni.

Obsežnost i raznovrstnost stvarih pokrajinskom odboru povjerenih i mnogovrstni razlozi nezavisni od njegove volje, ne dopuštaju mu, da obrazloži obširnije kroz ovu godinu, koja već svršava svoje djelovanje, kako sam ja bio obećao u mojem nastupnom govoru i zato odieliv se za malo od rada, koj Vam on povjerava, ostaje otvoreno široko polje Vašem započetju. Očekujem dakle od prokušanog Vašeg rodoljublja brižljivo nastojanje kroz ovo zasjedanje, želeći da naša razpravljanja budu triezna i nadahnuta uprav istrianskim čuvstvom. Ako se drugčije ne dogodi, izpunit ćemo ne samo našu dužnost, odgovorit ćemo potrebam i željam zemlje i naših birača, već ćemo se složiti u mudrih i velikodušnih nakanah Uzvišenog vladara, od čigove milosti — kad sam bio pokloniti mu se — čuo sam uvjeravanja u istinu utješljiva o najboljoj nakani za ljubljenu našu Istru.

Nebi mogao bolje započeti naš par-

lamentarni rad nego ako Vas pozovem, da uzkliknete samnom sa čuvstvom vierne podanosti, svečani Evviva. Neka žive prejasni cesar Franjo Josip I.

(Predsjednikov govor bijaše mučke slušan te nebijaše nigdje nikakva uzklika već je vladala za i poslije čitanja u sabornici grobna tišina).

Poslije toga predstavi predsjednik saboru vladina zastupnika u osobi ces. kr. namjestničkoga savjetnika g. Aleksandra Elluschega.

Novoizabrani zastupnici gg. M a n d i ć i M a r i n o n i polažu na poziv predsjednika obično svečano obećanje. Prvi izreče nakon pročitane formule: „o b e ć a j e m", a drugi „prometto". Poslije toga obavio se izbor dvojice tajnika i šestorice revizora, koji sačinjavaju ukupno predsjednički ured.

Medju zastupnike podielio je saborski sluga litografirane listiće sa imeni tajnika i revizora. Na članove manjine nije većina uzela obzira.

Tajnici bijahu izabrana gospoda: dr. Lius i dr. Vergottini sa 14 glasova; 4 glasovnice bijahu čiste.

Kao revizori bijahu izabrana gospoda vitez Babuder, dr. Becich, dr. Gambini, Marinoni, dr. Stanich i dr. Tamaro. Gla-

sovalo je za nje 14 zastupnika, četiri listića bijahu biela.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu urokav buduću za četvrtak dne 16. t. m. o podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Priobćenja.
2. Izbor odbora.
3. Izviešće zemaljskoga odbora o naknadnih izborih.

II. Sjednica dne 16. oktobra.

Prisutno 25 zastupnika. Predsjednik g. M. Campitelli; vladin zastupnik g. vitez Eluschegg.

Predsjednik otvori sjednicu o podne te pozove tajnika g. Vergottina, da pročita zapisnik zadnje sjednice, što ovaj učini.

Na upit predsjednika, da li imade tkogod prigovoriti tomu zapisniku, zamoli rieč g. dr. Volarić te reče hrvatski:

Iz netom pročitana zapisnika razabire se samo, da su poslje govora g. predsjednika zastupnici uzkliknuli Njegovom Veličanstvu „Evviva", a o našem „Živio" neima ni spomena. Još lanjske godine umolio je bio moj poštovani drug gosp. Laginja g. predsjednika, da se u zapisniku iztakne u kom jeziku su pozdravili sabor gg. predsjednik, podpredsjednik i ces. kr. vladin povjerenik i u svojoj prvoj točki

zahtjevao je, da se izrično označi rieč „živio", kojom je manjina uzkliknula Njegovom Veličanstvu.

Akoprem je g. predsjednik obećao bio zadovoljiti podpunoma tomu pravednomu i jednostavnomu zahtjevu, to se ipak nije obazreo na prvi zahtjev, te se u stenografičkom izvještaju saborovanja prošle godine čita samo, da su se zastupnici odazvali sa „Evviva" dočim našemu „Živio" neima ni traga.

Gospodo! To nije po nas malenkost. Mi zahtjevamo posvemašnju ravnopravnost naše narodnosti i našega jezika i mi hoćemo, da budemo svoji u svojoj kući. Već je to zadosti, što moramo gutati, da gosp. predsjednik nepoznaje našega jezika i da otvara i ravna saborom samo u talijanskom jeziku, mimoilazeć kod razpravah našega podpredsjednika, koji mu je dan da mu bude u pripomoć, kad se tko služi našim jezikom. Tko gubi svoj jezik, veli Plutarh, taj gubi svoju slobodu, a mi nećemo da budemo robovi u svojoj zemlji. Nam se s jedne strane veli: Vam je slobodno služiti se u razpravah vašim jezikom, al s druge strane, što mi govorimo to nedolazi uvršteno u izvještaj i postavljaju nam se svakovrstne potežkoće, samo da bi se kako moglo iz ove dvorane posvema iz-

tisnuti naš jezik. Nam se dogadja ono što se dogodilo Ciceronu: poklem bi naime protjeran u progonstvo, Klodij mu zaplieni kuću, te na porugu postavi u nju kip bezsramne jedne božice i posveti ju „Libertati". —

Na podlogi ovoga što rekoh zahtjevamo dakle, da se u zapisniku prošle sjednice iztakne, da je g. predsjednik pozdravio sabor samo u talijanskom jeziku, a da je na svrhi njegova govora uzkliknula većina Njegovu Veličanstvu „evviva" a mi „živio".

Ovom prilikom moram takodjer izjaviti svoje i svojih drugovah podpuno negodovanje što se je g. vladin povjerenik, valjda samo da nebude usilovan izustiti na milost i nemilost njekoliko riečih i u našem jeziku, radje uzdržao svakoga pozdrava sa svoje strane prigodom otvorenja sabora. Mi u takovom njegovom ponašanju razabiremo navieštenje rata našoj narodnosti i našemu jeziku, jer će prvom prilikom ustat kod koje razprave i govorit izključivo u talijanskom jeziku.

Kad su ovi naši krajevi došli pod austrijsku državu, tad se znalo da i nas ima u ovoj pokrajini, te je „Francisko Pervi" svojom poveljom 23. julija 1814., koju ovdje u ruci držim i koja je sastav-

ljena i u našem jeziku, naredio da svi pribivaoci naših zemaljah ili glavom ili putem svojih prokuratura na dan 4. oktobra u Ljubljani pred posebnim odaslanikom Njegova Veličanstva izkažu poklon i prisegnu vjernost i odanost polag načina, koji je ovoj povelji pridodan. A sad sami c. kr. organi na to idu, da se posvema iz uredah i iz javnoga života iztisne naša narodnost i naš jezik, kako da nas nebi više ni bilo.

Naš puk je dosad već toliko pretrpio da se i o njem može reći s rimskim povjestničarom: dedit profecto grande patientiae documentum (nemir i glasovi u većini: si, si, avemo grande pazienza) i da mu je taj način postupanja već dozlogrdio i da nezadovoljstvo u njega svakim danom raste. Bude li se tako i nadalje postupalo, moglo bi doći vrieme, da kad bi bila najveća potreba i kad bi bila država u kritičkom položaju nebi se naš puk, što ja nebih želio, posvema odazvao pozivu, pa makar bio i u hrvatskom jeziku izdan, kao što se sada neodazivlje na njegov vapaj za zakonom i pravdom!

(Dok je g. Volarić govorio, razgovarali su članovi većine dosta glasno, a i na galeriji čulo se gibanje i mrmljanje). Pošto

se nije nitko više za rieč prijavio, prešlo se na dnevni red.

Predsjednik priobćuje:

a) da je zemaljski odbor izrazio Nj. Veličanstvu uz izraz nepokolebive vjernosti ponizne čestitke prigodom vjenčanja nadvojvodkinje Marije Valerije sa nadvojvodom Franom Salvatorom;

b) da je prečastni biskupski ordinarijat javio predsjedničtvu, da će biti dne 14. t. m. prigodom otvorenja sabora svečana služba božja u stolnoj crkvi;

c) da se je izpričao presvj. biskup dr. J. Glavina, da nemože prisustvovati saborskim sjednicam;

d) da su zamolili dopust zastupnici gg. Craglietto i Jenko za 8 dana;

e) zastupnik g. dr. Stanger javlja, da će doći u subotu;

f) zastupnik g. Sbisà moli dopust do 27. t. m. te pošto nemože predsjednik dati dopusta više od 8 dana pita predsjednik sabor, da li će dati rečenomu zastupniku dopust do 27. t. m. Sabor pristaje;

g) da je gg. zastupnikom podieljeno izviešće zemaljskoga odbora o naknadnih saborskih izborih, obćenito izviešće zemaljskoga odbora, razne račune i proračune, da su stigle molbe za podpore itd.

D r u g a t o č k a dnevnoga reda: iz-

viešće o naknadnih izborih za izvanjske obćine političkoga kotara Volosko, te za gradove istoga kotara i napokon za gradove Pulu-Vodnjan.

Predsjednik reče, da pošto imadu svi zastupnici rečeno izviešće u rukah, misli, da ga netreba čitati, na što sabor pristaje. Zatim pozove zemaljskoga prisjednika g. dra. Gambini-a, da pročita predloge zemaljskoga odbora o naknadnih izborih. Oni glase :

a) za izvanjske obćine (Jenko-Mandić) obzirom na iztaknute okolnosti i na podnešen utok, premda a n o n i m a n, al iztičuć pozitivne činjenice nemože se istoga mimoići te predlaže zemaljski odbor na temelju § 3. saborskoga reda, da se izborni spisi izruče posebnomu odboru, koj će je izpitati i o njima izviestiti ;

b) za gradove Kastav, Volosko, Lovran i Mošćenice (dr. Stanger). Zemaljski odbor držeć, da naznačene nepravilnosti nisu takove, da bi se rad istih moralo uništiti izbor i pošto neima utoka, predlaže, da se odobri taj izbor ;

c) za izbor u Puli-Vodnjanu (Marinoni). Pošto je podnešen utok proti ovomu izboru neka se izborne spise izruči posebnoj komisiji.

Predsjednik pita, da li želi tkogod o predmetu govoriti. Nitko se neoglasi. Dade najprije na glasovanje predlog zemaljskoga odbora, da se odobri izbor dra. Stangera. Za predlog ustaje sva manjina i skoro sva većina. Na to proglasi predsjednik, da je taj izbor odobren. Zatim se glasovalo o predlogu istoga odbora, da se spise o izboru g. Marinoni-a izruči komisiji. Za predlog glasuje većina.

Kod predloga, da se izruče izborni spisi o izboru gg. Jenka i Mandića posebnomu odboru, ustaje sama većina.

Da se izpitaju izborni spisi predlaže predsjednik, da se izabere odbor od 5 članova. Izabrani bijahu: Franceschi, Scampicchio, dr. Stanich, Wassermann i dr. Dukić sa 24 glasa.

Predsjednik pozove izabrane, da se konstituiraju te to njemu dojave.

Dr. Amoroso dobiv rieč predloži, da se izaberu jošte sliedeći odbori: financijalni od 9 članova, političko-gospodarstveni od 5 članova i školski od 5 članova. Pošto je sabor prihvatio predlog, prešlo se na izbor tih odbora.

U financijalni odbor bijahu izabrani sliedeći zastupnici: dr. Amoroso, vitez Babuder, dr. Bubba, Doblanovich, dr. Ver-

gottini, dr. Venier, Marinoni, dr. Volarić i Flego. Glasovala su 24 zastupnika i to svi za iste.

U odbor polit. gospodarstveni izabrani bijahu isto sa 24 glasa sliedeći članovi sabora: dr. Fragiacomo, dr. Lius, dr. Costantini, dr. Stanich i dr. Laginja.

U odbor školski izabrani bijahu: vitez Babuder, dr. Costantini, dr. Scampicchio, dr. Tamaro i Mandić. Za prvu četvoricu glasovali su 24, a za posliednjega 18 zastupnika. Predsjednik poziva sva tri odbora, da se konstituiraju te njemu to poslije dojave.

Zatim doznačuje predsjednik što komu odboru na razpravljanje pripada.

Tim bijaše izcrpljen dnevi red. Predsjednik zatvara sjednicu obrekav, da će za buduću sjednicu opredieliti pismeno dan, sat i dnevni red.

III. Sjednica dne 21. oktobra.

Prisutni: predsjednik M. vitez Campitelli; vladin zastupnik vitez Eluschegg i 26 zastupnika.

Predsjednik, ustanoviv zakonit broj zastupnika, otvori u 6 sati na večer sjednicu, te pozove tajnika g. dr. Liusa, da pročita zapisnik zadnje sjednice.

Zapisnik se ovjerovljuje bez prigovora.

Predsjednik upozove novoizabrane zastupnike gg. Stangera i Jenka, da polože svečano obećanje. Po pročitanoj formuli izjaviše obojica hrvatski: obećajem!

Prije nego li se je prešlo na dnevni red, zamoli g. dr. Amorso rieč. Na to pročita interpelaciju na visoku c. kr. vladu radi namještenja učiteljice Populini na pučkoj školi u Motovunu. Ova učiteljica bijaše naime premještena iz Labina u Motovun, proti čemu prosvjeduje njekolicina gradjana Motovunskih, u ime kojih je g. dr. Amoroso u tom pitanju upravio interpelaciju na c. kr. vladu.

Pošto je predsjednik konstatirao, da je interpelacija zakonito podpisana, izjavi, da će ju izručiti g. vladinomu zastupniku na dalnje uredovanje.

Zatim priobći predsjednik saboru, kako su se pojedini saborski odbori konstituirali.

Nadalje priobći saboru,

a) da su se izpričali presvietli biskupi Foretić i Flapp što nemogu prisustvovati saborskim sjednicam;

b) da je javio zastupnik dr. Scampicchio, da nemože doći radi bolesti do srede;

c) da je zamolio dopust za čitavo trajanje zasjedanja zastupnik Craglietto.

d) ces. kr. namjestničtvo, da je odbilo predlog odbora o promjeni njekojih ustanovah zakona o sjeku šumah, zašto su molili njekoji obćinari Krčki i Orleca.

Zastupnik dr. Stanich zadobiv rieč predloži, da pošto je prošle godine sabor jednoglasno prihvatio predlog odbora u tom pitanju i pošto je izviestio o tom predlogu c. kr. vladu njeki šumski činovnik političkog kotara Volosko, komu su valjda nepoznati šumski odnošaji kvarnerskih otoka, da se odgovor c. kr. vlade izruči političko-gospodarstvenom odboru, da ga prouči i o njemu sabor izviesti.

e) da je podieljeno medju zastupnike izviešće zemaljskoga gospodarstvenog vieća;

f) da su stigle razne molbe učitelja i njihovih sirota za podpore itd.

g) da mu je izručio i preporučio zastupnik Mandić četiri molbe mjestne obćine Kastav (za podporu gradnje ceste Klana-Paka; za podporu kod traženja vode u toj obćini; za uredjenje dužnosti obskrbe siromaha; i za prinos pokrajine k plaći obćinskoga šumarskoga upravitelja).

Ove četiri molbe bijahu izručene financijalnomu odboru.

Zastup. dr. Costantini predloži, da se učini shodne korake za promjenu zakona o porabi jezika kod sudova u Istri tako, da bude priznat samo talijanski jezik.

Predsjednik reče, da će taj predlog podieliti medju zastupnike i staviti na dnevni red.

2. točka dnevnega reda:

Ovjerovljenje izbora zastupnika Jenka i Mandića. U ime verifikacijonalnoga odbora izvieśćuje zastup. Wassermann. (Čim je izviestitelj počeo čitati svoje izvieśće izadjoše iz sabornice svi zastupnici većine osim viteza Babudera. U sabornici ostao je predsjednik, vladin zastupnik 9 članova manjine, izviestitelj i vitez Babuder).

Izviestitelj predloži u ime verifikacijonalnog odbora, da se ovjerovi izbor zastupnika Jenka i Mandića, premda bi se Jenko imao još uviek smatrati zastupnikom, jer saboru nije poznato, da se je mandata odrekao (?!) i pošto se na bezimeni utok proti izboru u Podgradu nemože uzeti nikakov obzir.

Predsjednik izjavi, da se o predlogu nemože glasovati, jer neima zakonita

broja zastupnika, te da će tu točku staviti na dnevni red u kojoj od budućih sjednica.

Zastupnik dr. Laginja moli rieč.

Predsjednik mu odgovori, da se o predmetu nemože govoriti.

Dr. Laginja pita opet rieč.

Predsjednik reče, da njegov govor nebi bio nego privatan razgovor.

Dr. Laginja: E pa dobro, razgovarat ćemo privatno.

(Medju tim vraćaju se njekoji zastupnici većine u sabornicu).

Dr. Laginja moli iznova rieč.

Predsjednik . . . . . mljaska.

Dr. Laginja reče, da predsjednik verifikacijonalne komisije gosp. Defranceschi sjedi u Beču skoro 6 godina neovjerovljen; pošto smatramo mi, da su ova dva (Mandić i Jenko) zakonito izabrana, izjavljam u ime naše stranke, da će oni sjediti ovdje, ako i neovjerovljeni i da će zapustiti svoja mjesta samo onda, ako budu to tražili njihovi izbornici ili ako se budu morali pokoriti sili.

Zatim se prešlo na treću točku dnevnoga reda.

Predsjednik pozove dr. Vergottina, da izviesti sabor u ime financijalnoga odbora

a) o obračunu zaklade pologa i novca drugih za god. 1889;
b) o obračunu zaklade bratovšćinah.
c) o obračunu za god. 1889. i proračunu zaklade mirovina pokrajinskih činovnika.

Izviestitelj predlaže u ime financijalnoga odbora, da se svi ti računi odobre.

Kod točke *a*) bijaše u saborničí samo 17 zastupnika. Predsjednik reče, da tko je za odobrenje, neka se ustane; na to ustane njekolicina prisutnih članova većine. Predsjednik izjavi, da je predlog prihvaćen.

Od strane manjine, napose Volarić i Seršić tomu prigovaraju, da nebijaše predlog primljen, pošto je 9 zastupnika protu glasovalo. U to ulaze novi njekoji članovi većine u sabornicu, te predsjednik daje iznova predlog čitati, pak pozove opet svoje, da glasuju za predlog, koj bijaše napokon prihvaćen sa 11 glasova, dočim je 9 članova manjine ostalo sjedeć.

Kod točke *b*) predloži zastupnik i saborski podpredsjednik dr. Dukić, da pošto je predmet, o kojem je izviestio sada g. izviestitelj, dosta važan, neka se prevede na hrvatski jezik, da ga bude mogla razumiti i manjina, te o istom svoj sud izreći. (Vrlo dobro! od strane manjine).

Predsjednik i neobaziruć se na taj hrvatski predlog, dade na glasovanje predlog izviestitelja.

O točki *d*) o obračunu i bilanci zemaljskoga kreditnoga zavoda izviestio je vrlo obširno i kadeć kao obično vitez Babuder.

Za točke *c* i *d* glasovala je većina i bijahu prihvaćene.

Predsjednik priobćuje, da je spise odnoseće se na pronevjerenje Rigo izručio financijalnomu odboru.

U ime školskoga odbora izviešćuje vitez Babuder:

a) o prošnji Erminije Gollob, Fr. udove Tribusson i M. ud. Dessordo, da njim se i nadalje daje podpora. Sabor pristaje na dalnje trogodišće;

b) o prošnji M. F. Boico i K. udova Udovissich, da njim se poveća podpora. Odbija se prošnja.

c) o prošnji umirovljenoga učitelja F. Barri, da mu se dade podpora. Prošnja se izruča zemaljskomu odboru sa opazkom, da ju uvažiti nastoji.

d) o prošnji Iv. Medici umirovljenoga učitelja, da mu se povisi mirovina. Sabor prihvati predlog odbora, da mu se povisi kao milost za jednu osminu zakonito pripadajuća mu mirovina.

e) o prošnji Andr. Cherincicha, da mu se dade izvanredna podpora kao naknada za štetu, što bijaše kasno za učitelja II vrsti imenovan. Prošnju se izruča zemaljskomu odboru, da ju putem milosti rieši.

f) o prošnji Ant. Damianovich-a, da mu se doznači mirovina putem milosti.

Prošnja odstupa se zem. odboru uz preporuku, da se putem milosti doznači molitelju godišnja podpora u označenih granicah §. 38 pokrajinskoga zakona 3. novembra 1874. br. 3C.

g) o prošnji Bortola Fragiacomo, suštitnika Viktora Buffolini-a, sina pok. učiteljice Antonije L. Buffolini, da se dade ovoj siroti podpora za njegov uzgoj.

Zaključeno izručiti molbu zemaljskomu odboru sa preporukom, da se molitelju dade godišnju podporu putem milosti polag ustanova zakona obzirom na sirote pučkih učitelja.

h) o prošnji Iv. Antonini, umirovljenog nadučitelja, da mu se dade podpuna mirovina u iznosu od for. 870.

Predlog školskoga odbora, da se ta prošnja zabaci, bijaše prihvaćen.

Kad je pročitao vitez Babuder točku *a* svoga izviešća i dotični predlog, ustane

D. S e r š i ć, te predloži, da bi se izviestiteljev predlog preveo na hrvatski, da ga uzmogne razumiti i manjina, te o njemu svoju izreći prije nego li se o njemu glasuje.

Kod iste točke zapita dr. L a g i n j a predsjednika, da li on nije dužan pobrinuti se, da se ono, što je talijanski pročitano, priobći i hrvatski.

Dr. V o l a r i ć : Ja pitam isto, da nam se naime prije glasovanja izviešće pročita u hrvatskom jeziku, jer inače neznam, da li postoji za nas članak 19. državnih temeljnih zakona. Gdje smo? Imademo li ustav?

P r e d s j e d n i k se neobazire na sve te hrvatske predloge kao da i nebijahu stavljeni.

Dok je došla točka *a.* na glasovanje pozivao je predsjednik uvjek zastupnike, da ustanu oni, koji su za predlog.

Kod ove točke učinio je prvi put iznimku. Videć naime, da se sama većina ustaje, a da je manjina skoro kod svih predloga ostala sjedeć, promjeni taktiku, te izjavi, da tko je za predlog, neka ostane sjedeć. Na to je nastao smjeh na klupah manjine, a zastupnik M a n d i ć reče napram svojim susjedom: „T o j e k o m e d i j a“ toli glasno, da ga je i predsjednik čuo i počeo prigovarati, da to

nije komedija, jer da se tako postupa i u drugih parlamentih, o čemu nije mogao osvjedočiti Mandića, jer je i nadalje prigovarao.

Od te točke pak do konca sjednice pozivao je predsjednik zastupnike, da ostanu sjedeć koji su za predlog, pri čemu bijaše opazaka, smješka i prigovora od strane manjine.

Kod točke *h*) prošnja Antonini, koji se grozi, da će tražiti pravicu kod vrhovnoga sudišta — ako mu sabor zamoljeno nedoznači) zapita dr. Volarić, da li je moguće, da bi vrhovno sudište prihvatilo tužbu g. Antonini-a i da li bi mogle odatle nastati neugodne posliedice za pokrajinu.

Niti na taj hrvatski upit nije se predsjednik osvrnuo, već je dao jednostavno predlog izviestitelјev na glasovanje.

U 7½ sati na večer zatvori predsjednik sjednicu, pošto bijaše izcrpljen dnevni red i pošto je izjavio, da će dan i dnevni red za buduću sjednicu pismeno priobćiti gg. zastupnikom.

Tim je svršila prilično mirno ova sjednica, kojoj se je valjda veselilo gradjanstvo Poreča očekujuć, da će se povratiti oni burni prizori, kakvih bilježi njekoliko povjest istarskoga sabora.

Članovi manjine govorili su za ove sjednice izključivo hrvatski, što se nije valjda do sada nikad dogodilo.

Iz pouzdane strane doznajemo, da bijaše ova sjednica navlaš u večer sazvana, da nebi došli slušati naši seljani iz Porečke okolice. Govori se dapače, da će se saborsko predsjedničtvo i unapried držati ove taktike.

IV. Sjednica dne 25. oktobra.

Prisutni: predsjednik dr. M. Campitelli, vladin zastupnik vitez A. Eluschegg i 25 zastupnika; — galerija posve puna.

Predsjednik ustanoviv, da je dostatan broj zastupnika, otvori sjednicu u 6. sati na večer; zatim pozove tajnika dra. Vergottina, da pročita zapisnik posliednje sjednice.

Zapisnik se ovjerovljuje bez prigovora.

Predsjednik javlja, da je podielio zastupniku Jenku zamoljeni dopust od 8 dana; da je dao dopust dr. Laginji za jedan dan radi važnih privatnih posala.

Vladin zastupnik vitez Eluchegg zamoliv rieč, reče najprije talijanski a zatim hrvatski, da će odgovoriti na interpelaciju podnesenu za lanjskog zasjedanja od dra.

Volarića i drugova u pogledu političkih i porezovnih činovnika na Kvarnerskih otocih, koji da su se u vrieme zemaljskih izbora nekorektno ponašali. Odgovoriti da će talijanski na temelju svoje izjave učinjene u ovom visokom saboru u sjednici od 15. decembra 1887. Zatim odgovara na interpelaciju talijanski i to da tužba na njekoje političke i porezovne činovnike i žandarmerijskog stražmeštra nebijaše osnovana.

Obtuženi da bijahu: politički poglavar Zuek i politički komesar Lasciah iz Lošinja; porezni kontrolor iz Krka i tamošnji žandarmerijski stražmeštar. Prvu dvojicu da se obtužuje što su kao izborni komesari pristrano kod izbora postupali a drugu dvojicu što su za „takozvanu" talijansku stranku agitirali.

Visoko namjestničtvo nije znalo ništa za te tužbe dok nebijaše podnesena interpelacija, jer da nebijaše proti izborom utoka na namjestničtvo. Poslije interpelacije dalo je koli namjestničtvo i financijalno ravnateljstvo toli žandarmerijsko zapovjedničtvo stvar iztražiti. Kod iztrage da se je pokazalo, da bijaše pogriešaka, ali ne velikih i ne takovih, koje bi uplivale u same izbore; svakako da vlada nije propustila primjerno pokarati rečene činovnike.

(Na početku govora vladina zastupnika doviknuo mu je dr. Volarić: Govorite hrvatski a na koncu: Ibis redibis!)

Predsjednik javlja, da je podnio zastupnik Mandić interpelaciju na visoku c. kr. vladu (čita talijanski petit pa šalje interpelaciju zastupniku po saborskom slugi).

Na to pročita zastupnik Mandić sliedeću interpelaciju:

«Pošto je podpisanim poznato koli iz razgovora s pučanstvom, toli iz novina, da je ovoga ljeta usljed suše bilo po nekojih krajevih Istre veliko pomanjkanje vode.

Pošto je to pomanjkanje vode, osobito na kvarnerskih otocih i u Voloskom kotaru bilo preotelo toliki mah, da pojedinci i obćine sami o sebi nisu više bili u stanju odmoći toj nevolji, da je dakle sveta dužnost države bila priteći u pomoć ljuto stradajućemu narodu;

Pošto se je radi više mjesečnog pomanjkanja vode bojati, da nastanu razne bolesti, koje su posljedica nečistoće i pića budi kakove kaljužine, dapače znade se, da ima u obsegu obćine Kastav već nje-

koliko slučajeva tifa i da je narod na nje-kojih mjestih morao prodati svoju živo-tinju, jer ju nije imao čim napajati;

Podpisani pitaju ovim putem gospo-dina c. kr. namjestnika:

1. Jesu li dotični c. kr. kot. pred-stojnici obavjestili predpostavljenu njim oblast o nenavadnoj nestašici vode u ko-taru Voloskom i na kvarnerskih otocih netom prošlega ljeta?

2. Jesu li isti c kr. kotarski glavari vlastitom iniciativom budi što poduzeli, da olahkote pučanstvu dobavu vode?

3 Ako rečeni c. kr. predstojnici nisu toga učinili u obće, ili ne na dobu, što kani c. kr. vlada odrediti, da budu dotični c. kr. službenici pozvani na odgovornost?

Poreč, dne 25. oktobra 1890.

Matko Mandić — Dinko Seršić — Dr. Laginja — Dr. Dukić — Fr. Flego — Dr. Stanger — Dr. Volarić.

(Za čitanja vladala je na galeriji ne-prestana buka; kašalj i kihavac spopao je slušateljstvo već na početku čitanja, da

mu je dr. Volarić doviknuo: tko je prehladjen, neka ide kući. Čitatelj je morao na više mjesta čitanje prekinuti, jer ga je kašalj, vika i ropot na galeriji nadglasivao. Na koncu čitanja zaurlalo je ono sl. obćinstvo još silnije).

Primiv predsjednik natrag interpelaciju izjavi, da pošto je po propisu dovoljno podpisana, da će ju izručiti vladinu zastupniku na dalnje uredovanje.

Predsjednik javlja nadalje, da je podnio zastupnik dr. Volarić interpalaciju takodjer na visoku c. kr. vladu. Pročita talijanski petit, te šalje interpelaciju zastupniku, da ju pročita.

Dr. Volarić čita sliedeće:

Interpelacija

podpisanih zastupnika pokrajinskoga sabora za Istru na presvjetloga gospodina c. kr. namjestnika za Primorje putem gospodina vladina povjerenika na saboru:

Obzirom na to, da po § 41. saborskoga pravilnika za Istru zapisnici saborskih sjednica imaju sadržavati točno sve predloge;

Obzirom na to, da po § 42. istoga

pravilnika stenografični zapisnici saborskih sjednica imaju sadržavati podpuno izkazanje svega, što je rečeno i učinjeno u saboru;

Obzirom na to, da od svih govora, izrečenih u hrvatskom jeziku i od svih predloga u tom jeziku podnesenih ovomu saboru, ništa nije do sada unešeno ni u zapisnik sjednicah, ni u stenografični zapisnik;

Podpisani stavljaju pitanje:

1. Kojim je načinom gospodin namjestnik do sada zadovoljio ustanovi § 40. zemaljskoga pravilnika za Istru, koj mu nalaže podastrieti Njegovu Veličanstvu na znanje izviešće o djelovanju sabora pokrajine Istre?

2. Ako Njegovo Veličanstvo do sada nije bilo obavješćeno o djelovanju ovoga sabora, u koliko se ciela jedna stranka, zastupajuća većinu pučanstva, služi hrvatskim jezikom, koje mjere kani gospodin namjestnik preduzeti u svrhu, da bude u stanju Njegovomu Veličanstvu

podastrieti na znanje cielovitu djelatnost sabora.

Poreč, dne 25. oktobra 1890.

Dr. Velarić — M. Mandić — Dr. Laginja D. Seršić — Dr. Dukić — Dr. Stanger — Fr. Flego.

(Dok je interpelant čitao svoju interpelaciju, ponašalo se je obćinstvo na galeriji kano i kod prve interpelacije. Interpelant je doviknuo opetovno napram galeriji: mir! al bi na to svaki put još veći nemir nastao).

Predsjednik, dobiv natrag interpelaciju, reče, da je valjano podpisana i da će ju izručiti vladinu zastupniku na dalnje uredovanje.

Predsjednik javlja opet, da je dr. Dukić u ime svoje i drugova podnio na visoki sabor sliedeći predlog (čita talijanski petit). Hrvatski predlog glasi:

Obzirom na to, što najpreča briga naše države ima u tom sastojati, da se poštuju prava pojedinih naroda, koji ju sačinjavaju;

Obzirom na to, da medju ova prava spada i poraba narodnoga jezika u svih

granah javnoga života, jer je jezik glavno obilježje svakoga naroda ;

Obzirom na to, što je ovo u naravi same stvari ležeće pravo osim toga svakomu narodu zajamčeno članknom XIX. drž. tem. zakona od 21. decembra 1867. br. 142 d. z ;

Obzirom na to, da hrvatsko odnosno slovensko pučanstvo sačinjava nadpolovičnu većinu stanovnika ove zemlje ;

Obzirom na to, što imade kod c. kr. političkih, financijalnih i poštarskih oblastih u Istri mnogo činovnika, koji nepoznaju hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika ;

Obzirom na to, što se c. kr. političke, financijalne i druge oblasti sa občinami i u obće sa hrvatskim odnosno slovenskim pučanstvom neslužе jezikom ovoga pučanstva ;

Obzirom na to, što se ovaj postupak c. kr. oblasti protivi ne samo državnim interesom, nego i jasnim ustanovam zakona ;

to podpisani predlažu, da izvoli visoki sabor prihvatiti sliedeći zaključak:

1. Pozivlje se visoka c. kr. vlada:

a) da imenuje za sve c. kr. urede nalazeće se u pokrajini Istri samo takve činovnike, koji su u govoru i pismu podpuno vješti hrvatskomu jeziku, znanje kojega imaju dokazati pred redovitom komisijom prigodom polaganja praktičnoga izpita kod c. kr. namjestničtva odnosno ravnateljstva financija i pošta;

b) da bdije nad time, da se sve c. kr. oblasti u poslovanju sa hrvatskim pučanstvom u istini služe u govoru i pismu hrvatskim jezikom.

2. Ista prava imaju se pružiti i slovenskomu jeziku u kotarih, gdje obitava slovensko pučanstvo.

S formalnoga gledišta predlažemo, da se nazočni predlog uputi na političko-ekonomičku komisiju na proučenje i izveštaj i da se proglasi prešnost.

Poreč, dne 25. oktobra 1890.

Dr. Dukić — Dr. Stanger — Matko Mandić
Dr. Laginja — Dinko Seršić — Dr. Volarić.

P r e d s j e d n i k pita sabór, da li će se proglasiti predlog prešnim?

Ustaje za predlog sva manjina i skoro sva većina.

Na to izjavi predsjednik, da će predlog dra. Dukića i drugova izručiti političko-gospodarskom odboru.

P r e d s j e d n i k javlja nadalje, da je dr. Dukić podnio u ime svoje i drugova predlog o poznavanju hrvatskoga il slovenskoga jezika sudbenih činovnika u Istri. (Pročita talijanski petit). Predlog taj glasi:

S razloga, što živi u pokrajini Istri polag godine 1880. obavljenog popisa izmedju 278.000 stanovnika njih 164.000 hrvatskoga, odnosno slovenskoga obćevnoga jezika;

S razloga, što mora u svakoj, na zdravih načelih osnovanoj državi, svaki narod već po naravnome pravu tražiti, da se njegov jezik rabi u svih granah javnoga života;

S razloga, što poraba narodnoga jezika ima osobito vriediti kod sudbene struke, gdje se radi o najvažnijih dobrih pojedinaca;

S razloga, što je to pravo svakomu narodu naše države zajamčeno čl. XIX. drž. tem. zakona od 21. decembra 1867. br. 142 d. z;

S razloga, što je nadalje posebnim zakonom 25. maja 1883. br. 74 drž. z. zajamčeno svim narodnostim u Istri, da se mogu služiti svojim jezikom kod svih c. kr. sudova;

S razloga, što je naš kazneni postupnik osnovan na načelu jasnosti i naprednosti te predpostavlja, da sudac razumije stranku a ona njega, da se izkazi stranaka napišu onako, kako su odani, da se kaznene razprave vode u jeziku obtuženika i da mu se u ovom jeziku izreče osuda;

S razloga, što imade unatoč svim spomenutim zakonskim propisom kod c. kr. sudova nadležnih za Istru sudaca i činovnika, koji nepoznavaju hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika;

S razloga, što se spisi, podnešeni u hrvatskom odnosno slovenskom jeziku, neriešavaju kod svih c. kr. sudova u ovih je-

zicih, niti se riešitbe uknjižbenih molba neunašaju u ovom jeziku u zemljištne knjige;

S razloga, što se zapisnici sa strankami hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika pišu većim dielom u jeziku, koji je strankam nepoznat;

S razloga, što se i kaznene razprave vode u jeziku, koji je obtuženikom nepoznat i osude izriču u nepoznatom jim jeziku;

S razloga, što mora hrvatsko-slovensko pučanstvo Istre obćiti putem tumača sa sudci kod riešavanja najvećih čina kaznenoga zakona, gdje se takodjer radi o životu i smrti, jer su porotni sudovi kod c. kr. kolegijalnih sudova u Trstu i Rovinju tako sastavljeni, da nerazumiju jezika, govorena od većine pučanstva ove zemlje;

S razloga, što se ovakov postupak protivi ne samo najelementarnijim zahtjevom dobroga pravosudja, nego i zakonskim ustanovam;

S razloga, što c. kr. prizivni sud u Trstu na hrvatske, odnosno slovenske pritužbe i utoke izdaje riešitbe sastavljene u talijanskom jeziku, čemu bi se doskočiti moglo, kad bi se djelokrug prizivnoga suda razširio,

to podpisani predlažu, da izvoli vis. sabor prihvatiti sliedeći zaključak:

Pozivlje se visoko c. kr. ministarstvo pravosudja:

1. da imenuje na svih viših i nižih c. kr. sudovih, kojih nadležnost se proteže na pokrajinu Istru, samo takove sudce i činovnike, koji su u govoru i pismu podpuno vješti hrvatskomu odnosno slovenskomu jeziku, znanje kojega imaju dokazati pred redovitom komisijom prigodom polaganja praktičnoga izpita;

2. da ustroji kod kojega c. kr. kolegijalnoga suda u Primorju posebni porotni sud za hrvatsko-slovensko pučanstvo Istre;

3. da bdije nad tim:

a) da se svi spisi, podneseni na c. kr. sudove u Istri, riešé u jeziku, kojim

su sastavljeni i osude izreku u jeziku tužbe;

b) da uknjižbene molbe sastavljene u hrvatskom odnosno slovenskom jeziku nebudu samo riešavane, nego i unašane u zemljištnu knjigu u istom jeziku;

c) da se zapisnici kod c. kr. sudova u gradjanskih i kaznenih poslovih sa strankami hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika pišu u jeziku ovih stranaka;

d) da se kaznene razprave vode i osude izreku u jeziku, kojim prose obtuženici;

4. Preporuča se visokomu c. kr. ministarstvu pravosudja, da se u interesu samoga pravosudja i jezične ravnopravnosti ustroji u Ljubljani za pokrajine: Primorje, Kranjsku, dolnju Štajersku i dolnju Korušku prizivno sudište sa talijanskim senatom.

S formalnoga gledišta predlažemo, da se nazočni predlog uputi na političko-ekonomičku komisiju na proučenje i izvještaj i da se proglasi prešnost.

Poreč, dne 25. oktobra 1890.

Dr. Dukić — Dr. Stanger — M. Mandić
Dr. Laginja — D. Seršić — Dr. Velarić.

I ovaj predlog bijaše proglašen prešnim te je predsjednik izjavio, da će ga izručiti političko-gospodarskom odboru.

P r e d s j e d n i k javlja dalje, da je podnio dr. T a m a r o i drugovi predlog, kojim se pozivlje c. kr. vlada, da otvori u Pazinu talijansku gimnaziju ili na državnoj gimnaziji u Puli talijanske paralelke.

Predlog bijaše proglašen prešni i izručen školskomu odboru.

P r e d s j e d n i k javlja, da je podnio dr. F r a g i a c o m o i drugovi predlog, kojim se pozivlje visoka c. kr. vlada, da osnuje u gradu Trstu talijansko sveučilište ili barem pravničku akademiju.

Predlog bijaše proglašen prešnim i izručen školskomu odboru. Zatim se prešlo na dnevni red.

1. Predlog dra. C o s t a n t i n a i drugova o izključivoj porabi talijanskoga jezika kod razprava u c. kr. sudovih Istre.

Dr. C o s t a n t i n i obrazloži u kratko svoj predlog, koji glasi:

„Nalaže se zemaljskomu odboru, da podnese molbu na visoko c. kr. ministarstvo pravosudja, da bi obzirom na zakon od 25. maja 1883. br. 74. D. Z. L. putem naredbe odlučilo, da bude od sada u pokrajini običajni jezik, kojim se moraju

služiti u svojih spisih stranke i njihovi zastupnici u smislu §. 14. sudbenoga pravilnika, u sudovih Istre samo talijanski jezik.

Podpisani predlažu, da se taj predlog izruči političko-gospodarskom odboru, da ga prouči i o njem izviesti".

Predlog taj izruča se po zaklučku sabora rečenomu odboru.

2. Izviešće financijalnoga odbora: *a.* obračun pokrajinske poljodjelske zaklade za godinu 1889.

Dr. V e n i e r izviešćuje u ime financijalnoga odbora te predlaže: „Odobrava se prekoračenje u troškovih pokrajinske poljodjelske zaklade za god. 1889 u rubrikah I, čl: 1, IV, V, čl. 2, IX."

„Odobrava se sav obračun sa prihodom od for. 7777 i 30 nvč. sa jednakim razhodom.

P r e d s j e d n i k javlja, da otvara generalnu razpravu ob ovoj točki.

Z a s t u p. M a n d i ć dobiv rieč reče:

Visoki sabore!

Ponajprije moram izjaviti u ime drugova i svoje, da vrlo žalimo, što sl. predsjedničtvo uriče eto opetovno saborske sjednice na večer, što se nigdje nedogadja van u izvanrednih okolnostih.

Kod večernjih sjednicah nemože se onako mirno i triezno razpravljati kano po danu, jer nije duh onako bistar nit miran kano do poldana.

Nadalje žalim, što se je za današnju večernju sjednicu strpalo toliko važnih predmeta na dnevni red, te nam neće biti moguće, da se svaki onako razpravi kako bi valjalo i kako zaslužuje.

Napokon moram izjaviti svoje nezadovoljstvo i radi toga, što se nije izviešće ob ovom važnom predmetu tiskalo i razdielilo medju zastupnike i u hrvatskom jeziku, da ga uzmognu svi zastupnici manjine razumiti, proučiti i o njemu svoj sud izreći.

Visoki sabore! Medju izdatci pokrajinske poljodjelske zaklade zauzimlju najveću rubriku:

a) pokrajinsko kulturno vieće i

b) pokrajinski poljodjelski zavod.

Jedna i druga od tih novovjekih institucija stvorene su za promicanje poljodjelstva, a tim i za promicanje blagostanja u pokrajini. Da vidimo kako vrši svoju dužnost jedna a kako druga.

Poštovana gospodo! Ako nam se može ma gdje predbaciti, da mješamo u sve politiku, toga nam lje kod ovoga pitanja

predbaciti nemožete. Zemaljsko kulturno vieće moralo bi nam biti svim uzvišeno nad svaku politiku, jer je njegov zadatak tako plemenit, toli koristan i potrebit, da je dužan svatko odreći se svega, što bi priečilo ovo družtvo u izvršivanju rečene zadaće. Zemaljsko kulturno vieće ustrojeno je u prvoj vrsti za naš kmetski ili seljački stališ, koji je daleko zaostao za drugimi naprednimi narodi u poljodjelstvu i u obće narodnom gospodarstvu. Nepobitna je istina — gospodo moja —, da je u tom stališu zastupano u ovoj pokrajni u ogromnoj većini pučanstvo naše krvi i našega jezika. Hrvatski, dotično slovenski seljak sačinjava kod nas veliku većinu pučanstva.

Pa kako se ponaša uprava našega kulturnoga vieća napram onomu stališu, radi kojega je u prvoj vrsti ustanovljeno?

Kod glavne skupštine toga vieća predložio je god. 1888 jedan član istoga,da se u upravu imenuje muža, koji bi u pismu i govoru poznavao hrvatski jezik, da uzmogne posredovati izmedju predsjedničtva — koje je čisto talijansko — i pojedinih kotarskih gospodarskih zadrugah, izmedju kojih imade hrvatskih i slovenskih. Taj pravedan predlog nebijaše nit uzet na razpravu. Tako je hrvatski jezik izključen iz uprave toga vieća, a radi toga nastaju

nesporazumljenja i sukobi izmedju uprave i pojedinih kotarskih zadruga.

Meni je, poštovana gospodo! prilično dobro poznato djelovanje sličnih kulturnih vieća u susjednih nam pokrajinah, gdje su takodjer razna plemena pomješana, al do onoga trvenja i do one napetosti nedolazi nigdje izmedju uprave i zadrugah, kao kod nas. Tamo se nastoji zadovoljiti svakomu plemenu, svakoj zadrugi i nepitajuć kojega je jezika il kojim se jezikom služi.

Istarsko kulturno vieće izključilo je posve svaki drugi jezik osim talijanskoga. Kod uprave neima osobe, koja bi poznavala jezik većine pučanstva pokrajine. Predsjednik toga vieća znade možda po koju rieč — al se njom služiti neće, a tajnik nezna niti rieči premda bi upravo on morao podpuuo poznavati oba zemaljska jezika.

Moje čvrsto osvjedočenje, poštovana gospodo, jest, da naše kulturno vieće — kakovo je danas neodgovara svojoj svrsi niti će ju ikada postići nebude li se preustrojilo tako, da bude u upravi zastupan kako valja i hrvatski jezik.

Visoki sabore! Razsadnici kulturnoga vieća jesu kotarske gospodarske zadruge, kojih imademo po svih sudbenih kotarih u pokrajini. Prateć rad tih podružnica uvje-

rio sam se, da većina njih postoji samo po imenu. Ovo moje uvjerenje posviedočili ste gospodo i Vi od većine kad no ste se u zadnjem zasjedanju ovoga visokoga sabora potužili na mnoge vaše zadruge, od kojih nedadoše njekoje znaka, da živu odkad bijahu ustrojene, druge nepotroše niti ono malo podpore, što njim ju pokrajina pruža, treće nesazivlju skupština, četvrte nepolažu računa nit predlažu proračuna, druge opet nesabraše po jednu i dvie godine prinosa od svojih članova itd.

U tom čine vrlo častnu iznimku njekoje naše gospodarske zadruge, a tuj mi valja osobito iztaknuti Krčku, Kastavsku, Podgradsku i Opatijsku. Uz ono malo podpore i uz nehajstvo puka zaslužile su uprave spomenutih zadrugah, da se ih i ovdje pohvalno spomene.

Nu čujte, poštovana gospodo, što ću Vam reći o radu il bolje neradu jedne takove zadruge, koje uprava se nalazi u rukuh talijanskih. To Vam je kotarska gospodarska zadruga u Lošinju. Već kod njezina poroda uložio je jedan politički činovnik sav svoj upliv, da dodju u odbor odlučni Talijani, njegovi politički istomišljenici. Nije se pitalo, da li je ovaj il onaj sposoban za taj posao, već se gledalo je-

dino na njegovo političko vjeroizpoviedanje. I zbilja, spletka mu uspjela, izabrane bijahu nesposobne osobe u odbor, a moja ti zadruga krasno zaspala. Nit se sazivale sjednice nit skupšćine, nit se vodili zapisnici nit sabirali godišnji prinosi od članova, tako da većina članova i sami odbornici nisu znali, što i koliko je unišlo članarine nit kamo i kako se je potrošilo godišnje podpore. Kroz čitave tri godine nebijahu predani računi nit se je za to vrieme znalo za ikakav proračun. Na sve to bijaše upozoren c. kr. kotarski kapetan, koji mora na temelju §. 4. i 7. pokrajinskog zakona 8. septembra 1884 nastojati, da se u njegovom djelokrugu potrebite zadruge ustroje i kojega je sveta dužnost, da njihov rad nadzire i pospješuje. Ali rečeni kapetan je pustio, da zaspi ono, što su drugi težkom mukom osnovali, i nemareć za razne molbe i pritužbe.

U novinah smo čitali — gospodo moja — da su Veloselci prije nego li se je tamo išta za filokseru znalo — poslali poginulog trsja zemaljskomu poljodjelskomu zavodu u Poreču, da njim se reče zašto je ono trsje poginulo i nije li možda zbog filoksere. Predsjedničtvo zavoda odgovorilo njim je, da to nije filoksera, već njeka druga bolest.

Pred dvie godine našao je putujući učitelj g. Volpi filokseru u Veloselskih vinogradih. Na tu tužnu viest uznemirilo se silno ono nevoljno pučanstvo. U sjelu političke oblasti sastao se odbor, kojemu bijaše naloženo, da učini sve potrebite korake, da se širenju filoksore na put stane i da izviesti c. kr. namjestničtvo o stanju zaraženih vinograda. Odbor taj dao se na posao, izradio izvješće, hotio ga podastreti c. kr. vladi, al mu bijaše rečeno na c. kr. kotarskom poglavarstvu, da imade za takovo izvješće posebnih tiskanica, koje da su jur kod namjestničtva naručene, te da će za kratko prispieti. Odbor je čekao i čekao obećane tiskanice, a zna té li — gospodo moja — kako dugo ih je čekao? P u n e d v i e g o d i n e! Al filoksera nije medju tim čekala, već se je širila sve to dalje, te zarazila sav lošinjski otok. Tako nije onomu odboru drugo preostalo već da drži nadgrobni govor nad lošinjskimi vinogradi. Kadno se je pročulo, da su lošinjski vinogradi zaraženi filokserom, obećano bijaše tamošnjim vinogradarom, da će njim se poslati amerikanskog trsja. Začuv Veloselci, da je stiglo na predsjedničtvo zadruge nješto amerikanskog trsja, uputiše se u Maloselo, al bijahu tuj naprosto odbijeni. Kasnije se je doznalo,

da je predsjednik zadruge nasadio na otoku Cresu jedan svoj vinograd sa više hiljada amerikanskog trsja. No pošto je taj vinograd odaljen od Lošinja i buduć da je privatno vlastničtvo, neima nit će imati vinogradari lošinjski odatle ikakvu korist.

Dne 4. septembra t. g. u 5 sati p. podne bijaše napokon sazvana glavna skupšćina kotarske gospodarske zadruge u Lošinju. Njekoji članovi dobili su poziv u 11½ sati u jutro a drugi u 1½ sati po podne istoga dana. Predsjednik zadruge reče izmedju ostaloga, da nije sazivao skupšćine, jer da nije hotio gg. članove „diskomodirat". Nadalje reče, da je posadjeno 4000 amerikanskih loza, koje da će valjda rasti a od onih 4000 što ih je donio putujući učitelj, da će se riedko koja uloviti. Pročitan bijaše nadalje u istoj skupšćini obračun za god. 1888, 1889, čujte i za god. 1890! premda je trebalo do konca 1890. skoro 4 mjeseca. O prinosih članova za god. 1889 i 1890 neima ni spomena.

Još jednu o toj zadrugi pak sam s njom gotov.

Nedavno boravio je u Lošinju odaslanik c. kr. vlade iz Trsta, da se obaviesti o filokseri i u obće o stanju vinograda. C. kr. kot. poglavar pozvao je u konferenciju

svoje prijatelje i tobož strukovnjake, dočim je mimoišao osobe, koje su u istinu u pitanju filoksere strukovnjaci i koje poznaju bolje nego li itko drugi stanje vinogradah u čitavom političkom kotaru. Al te osobe ne pušu u talijanaški rog, pak se ih je moralo mimoići i nepitajuć hoće li se tim samoj stvari koristiti il škoditi.

Visoki sabore! Drugo promicalo poljodjelstva i u obće gospodarstva u našoj pokrajini morao bi biti zemaljski poljodjelski zavod ili pokušalište u Poreču. Naše tužbe u pitanju jezika kod zemaljskog kulturnog vieća vriede i za zemaljski poljodjelski zavod. Uprava zavoda jest u rukuh muža, koji nezna niti jedne rieči hrvatske. Ostalo osobje sačinjavaju sve sami Talijani. O hrvatskom il slovenskom jeziku u tom zavodu neima govora. Taj zavod kao da obstoji jedino za Talijane Istre, a kao takav nemože odgovarati svojoj svrsi. Nu niti njegovo djelovanje nemože nas zadovoljiti.

Tuj se radi — gospoda moja — sve na veliko. Uprava toga zavoda imade, reć bi, pred očima jedino našu vlastelu, imućne posjednike, zaboravljajuć posve na niži seljački stališ, na naša mala gospodarstva. Ja bi mogao prispodobiti sav rad toga zavoda velikoj gospodskoj kuhinji, u kojoj

se kuhači natječu, koji će bolje jelo pripraviti gospodi a okolo kuhinje sve sama sirotinja, koja neima ni kore crna hleba.

Uprava toga zavoda usredotočuje skoro čitavo svoje djelovanje okolo vinogradarstva. Tuj se čine neprestano pokusi sa stotinami raznovrstnih trsa. Medju ovim igraju prvu ulogu inozemske vrsti, koje se neće valjda nikad kod nas na veliko udomaćiti. Ali premda se toliko radi okolo vinarstva ipak se vino iz zemaljske pivnice nemože kako valja razpačati, a što je još žalostnije, istarsko vino neuživa najbolji glas izvan naših najbližih pokrajina. Osim toga neimaju odaljeniji vinogradari od pokusa našega zavoda nikakve koristi, a urodi li seljaku u ovom kotaru obilno grozdja, pa bilo kako dobro, mora ga dati porečkoj gospodi kako god će ovi. U drugih krajevih Istre, gdje se jedva znade za taj zavod, razpača vinogradar svoj proizvod laglje i unosnije nego li pred nosom toga zavoda.

U predležećem obračunu čitamo veliku svotu, koja bijaše izdana za taj zavod. Ja tomu nebi prigovorio kad bi svojoj svrsi odgovarao. Često čujemo, da je ravnatelj toga zavoda vrlo vrstna sila. Neka bude. Al dok bude on izdavao učene talijanske knjige i razprave, koje će jedva

10 po sto talijanskih vinogradara i gospodara čitati il razumiti; dok se ne bude obazirao i na većinu seljačkog stališa ove pokrajine, dok nebude preputovao, upoznao i proučio sve krajeve i kotare te naše jade i nevolje rad lošeg gospodarstva — za nas ostati će ono što je i do sada bio, za nas neće ovakav nikada biti na svojem mjestu. Njemu je slobodno i prosto, da izdaje talijanske spise, da tiska svoje koledare čak u Milanu, da polazi izložbe i sastanke u Italiji, al bi po našem sudu morao ponajprije poznati našu pokrajinu od kraja do kraja, te bar nješto učiniti za hrvatskog i slovenskog gospodara.

Poštovana gospodo! U svih kotarih naše Istre nerodi vinska loza nit je vinogradarstvo jedina struka gospodarstva u pokrajini, kojoj nam valja posvetiti svu našu pažnju. Ja držim, da se u našem poljodjelskom zavodu odviše zanemaruju druge grane gospodarstva. O živinogojstvu neću da govorim, jer spada više na zemaljsko kulturno vieće i gospodarske zadruge. Al i u tom bi se moralo nješto odlučna učiniti, jer nije — po mojem sudu — dosta, što se dovaža u zemlju razne tudje pasmine, od kojih nismo imali do sada prave koristi, a dvojim, da će je u naših gospodarskih odnošajih ikada biti.

Jedna je napose grana narodnog gospodarstva, koja se kod nas u obće zanemaruje, a koju bi imao glavno gojiti i promicati zemaljski poljodjelski zavod.

Poznato nam je svima kako nam nesretna filoksera pustoši bujne vinograde, pa ako se na vrieme ne ogledamo za drugim proizvodom, koji bi nam mogao bar dielomično nadoknaditi proizvod vinske loze, nastati će u pokrajni kud i kamo veća bieda i nevolja nego li je danas. Da se dakle tomu predusretne, imalo bi se kod nas većma promicati živinogojstvo, osobito gdje imade dostatne paše i sjena a gdje toga neima, valjalo bi se latiti voćarstva, koje već sada u njekojih kotarih Istre liepo uspjeva i koje bi bez dvojbe i u ostalih krajevih dobro uspjevalo. Na voćarstvo morao bi dakle naš zavod svratiti svoju pažnju, da se ono svuda u pokrajini razširi i racionalno goji.

Voćarstvu moralo bi i zemaljsko kulturno vieće posvetiti više pažnje, jer je ono do sada za tu granu vrlo malo učinilo. U obračunu zemaljske poljodjelske zaklade čitamo, da je potrošeno god. 1889. za voćarski vrt u Klani 100 for. al to je skoro koliko i ništa.

Opravdan je dakle doista naš zahtjev, da koli zemaljsko kulturno vieće

teli zemaljski poljodjelski zavod krenu sa stranputice, na kojoj se nalaze obzirom na hrvatski jezik, koji je u jednom i drugom posve zanemaren, i obzirom na njihov dosadašnji rad.

Visoki sabore! Ja mislim, da neću biti daleko od istine ako uztvrdim, da je i vieću i zavodu prva i glavna nakana, da širi talijanstvo u pokrajini zanemarajuć onu svrhu, radi koje bijahu tolikimi žrtvami države i pokrajine ustrojeni i uzdržavani. Nije dakle čudo što se mi s ove strane nemožemo ugrijati za ta družtva, a još manje odobriti njihovo djelovanje.

Dozvolite mi, poštovana gospoda, da se obazrem na njekoje rubrike obračuna zemaljske poljodjelske zaklade za g. 1889.

Njekoje rubrike toga obračuna izkazuju nam kako bijaše proračunana svota nerazmjerno mnogo prekoračena, dočim se nije kod drugih, i to najvažnijih za promicanje gospodarstva, niti proračunane svote potrošilo.

Tako se je n. pr. rubrika I. „Putni troškovi" za skoro 200 for. prekoračilo kao da i nebijaše dosta velika proračunana svota od 1200 for. Ja u istinu neznam tko toliko putuje i kamo se u družtvene svrhe putuje, da se za putne troškove toliko potrošiti može.

Kod rubrike III, pod naslovom „Nagrade“ nalazimo liepu svotu od 500 for. a taj se novac daje tajniku zemaljskoga kulturnoga vieća, koji je ujedno ravnatelj zemaljskoga poljodjelskoga zavoda, gdje je obilno plaćen. Ja držim dakle, da je taj novac nepotrebno potrošen, il ako se već mora njekoga nagraditi, zašto se nagradjuje upravo onoga, koji uživa i bez toga liepu plaću.

Za troškove pisarne, rubrika IV. proračunano bijaše 350 for. a potrošilo se 735 for. I tuj moramo se zapitati kamo i čemu tolik novac i zašto tolika prekoračenja proračuna?

Od rubrike V. „Podpore i pomoći“ proračunane na 9700 for. potrošilo se nasuprot samo 4832 for. Upravo kod ove rubrike nebi se imalo štediti. U ovu su naime rubriku ubrojeni troškovi za podporu i putne troškove seljakom, koji dolaze na poduku u zem. poljodjelski zavod, nadalje troškovi za nabavu amerikanskog trsja, putni troškovi i dnevnice pizanskim obrezačem maslina itd. Ovdje je valjalo osobito obzirom na prve dvie točke potrošiti bar koliko bijaše proračunano. Glede pizanskih obrezača moram opaziti, da je svota od for. 1000, koju su primili god. 1889. previsoka ako se uvaži, da je če-

tvorica njih samo 40 dana svoj posao vršila. Medjutim dolaze oni eto već petu godinu iz Italije, pak bi se već bilo moralo zato vrieme odgojiti domaćih obrezača ili čistioca maslina.

Napokon moram izjaviti, da nemogu nikako odobriti prekoračenje u izdatcih kod IX. rubrike t. j. „Nepredvidjeni troškovi". Proračunano bijaše naime za te troškove for. 100 a potrošilo se for. 335, dakle se proračun preskočilo za for. 235. Tih nepredvidjenih troškova nebi smjelo toliko biti kad je i tako dosta predvidjenih.

Visoki sabore! Obzirom na ono, što sam kazao glede uprave i djelovanja zemaljskog kulturnog vieća i zemaljskog poljodjelskog zavoda, što nas s ove strane visoke kuće nemože nikako zadovoljiti, izjavljam, da predloženog obračuna zemaljske poljodjelske zaklade odobriti nemogu. (Živio! na klupah manjine. Od početka pa do konca govora prekidalo je obćinstvo na galeriji govornika kihanjem, kašljom, glasnim smjehom i uzklici opetujuć često na sav glas pojedine njegove rieči. Opetovno je morao zamuknuti dok bi se buka na galeriji slegla. Predsjednik je doduše opominjao obćinstvo, ali se vidilo, da bijaše to samo na oko. Govornik je morao kadšto dignuti glas tako, da je

jedva nadglasio buku na galeriji. Vladin komesar je nješto bilježio il pak pozorno slušao). —

Predsjednik zapita za tim sabor, želi li jošte tko govoriti?

Zastupnik Flego zamoli rieč, pak reče:

Visoki sabore! Prije nego li predjem na predmet, čast mi je obavjestiti presvj. gospodina predsjednika, da u obćinskih sjednicah, na kojih imadem čast predsjedati, u jednoj od najvećih obćinah u Istri — naime u Buzetu — dolazi obćinstvo, i to najviše sami kmeti, da čuju kako se razpravlja, pak se ti kmeti tako pristojno ponašaju, da njim neima prigovora. Opazio sam pako, da se i ovdje, kad dodju ljudi kmetske ruke na galeriju, dosta dostojno ponašaju, a kad se nebi tako ponašali, pokazali biste njim vrata.

Ovdje pako, u dvorani ovoga visokoga sabora, jesu na galeriji samo ljudi gradski, koji drže, da su puni kulture, te pod predsjedničtvom zemaljskog kapetana, kad govori koji zastupnik manjine, ponašaju se, da je sramota. Zato Vas molim, presvjetli gospodine predsjedniče, da blagovolite naložiti, da bude mir kad se govori i razpravlja.

Sada, prelazeć na stvar, izjavljam, da se slažem posvema sa predgovornikom g. Mandićem, dodajuć sliedeće:

Opazio sam, da se je prošlih godina od zemaljske poljodjeljske zaklade potrošilo na hiljade forinti za oplemeniti pasminu goveda, ovaca itd. Od toga se nije ništa koristnoga postiglo, jer se nije obaziralo na pojedina mjesta kakovo blago odgovara potrebam, da se isto poboljša.

Opazio sam takodjer, da se troši na hiljade forinti za svakovrstna orudja, koja se nije rabilo, niti se neće nikada moći rabiti za naše zemlje; a i sam osvjedočih se jednoga dana kod predavanja pučkim učiteljem i drugim kmetskim mladićem od ravnatelja zemaljskog poljodjeljskog zavoda, da taj gospodin nepozna nego porečku zemlju. Od toliko godina, što je u Istri, i za onu plaću, koju od pokrajine prima, još se nije potrudio, da pregleda kako je različnih vrstih zemlje i raznog podnebja u Istri.

Opazio sam, da ljudi kod samoga Poreča — kojim je prilika svaki dan viditi, kako i sa kakovim orudjem se radi u zemaljskom poljodjeljskom zavodu — neobradjuju svoja polja onako, kako se to na karti ili knjigah poljodjelskoga zavoda propisuje, jer svaki znade, da bi

morao trostruko više trošiti, nego li bi imao dohodka, a u tom zavodu se lahko troši, za koj plaća ciela pokrajina, te rado vjerujem, da ravnatelj toga zavoda znade liepe knjige napiesati i dati tiskati, za što mu je slobodno preko proračunanoga iznosa for. 850 potrošiti do for. 785 samo za troškove pisarne, iz kojega troška bijahu tiskane knjige, koje neće rabiti gospodin, a kamo li poljodjelac, kojemu je vrlo potrebno praktično podučanje u svakoj struci gospodarstva; te radi tih i mnogo drugih razloga, za koje se troši bezkoristno u ovoj siromašnoj pokrajini, neću glasovati za odobrenje obračuna zemaljske poljodjelske zaklade za g. 1889. (Dobro! na strani manjine).

(I kod govora g. zastupnika Flega vladalo se obćinstvo kano i prije, a gosp. predsjednik držao se, kao da se to njega i netiče).

Predsjednik pita izvjestitelja — pošto se nije već nitko za rieč oglasio — da li imade što opaziti. Izviestitelj se odreče rieči.

Za zaključne predloge financijalnoga odbora o zemaljskoj poljodjelskoj zakladi glasovala je samo većina.

Zatim se prešlo na izviešće istoga od-

bora o proračunu zemaljske poljodjelske zaklade za godinu 1891.

U ime financijalnoga odbora izvieštuje isti izviestitelj te predlaže:

1. Odobrava se proračun zemaljske poljodjelske zaklade za g. 1891. sa troškom od 8900 forinti i sa jednakim dohodkom;

2. Ustanovljuje se prinos iz zemaljske zaklade za g. 1891. sa for. 5000, koji će se dati polag potrebe zemaljske poljodjelske zaklade;

3. Nalaže se zemaljskomu odboru, da se izdade ravnatelju zem. poljodjelskoga zavoda, prof. Karlu Hugues-u dekret za priznanje njegovih osobitih zaslugah, što je podpuno uspio sa izložei istarskimi na poljodjelsko-obrtničkoj izložbi u Beču.

Predsjednik otvara o toj točki glavnu razpravu.

Zastupnik Mandić, zadobiv rieč, progovori:

Visoki sabore! Poslije onoga, što sam kazao u obračunu ove iste zaklade za g. 1889. mogao bi mirne duše već unapried izjaviti, da nemogu glasovati za proračun te zaklade za god. 1891.

Ali da nam se nerekne, da zabacimo sve, što dolazi od strane saborske većine, a da nenavedemo zato valjane razloge,

uslobodjujem se istaknuti njekoje svoje opazke proti predležećem proračunu i njekoje želje, za koje znadem unapried, da neće naći odziva kod većine ove visoke kuće.

Gospodo moja! Priznati ćete mi, da vriedi i za naše odnošaje rečenica: da se sve znanosti dadu naučiti, a poljodjelska znanost, da prelazi od otca na sina. Za podkriepu ove istine imademo mi i drugu rečenicu, koja glasi: gradi kotac kano i otac. Mi smo, poštovana gospodo, silno zaostali u narodnom gospodarstvu, premda imademo već desetletja zemaljski poljodjelski zavod i zemaljsko poljodjelsko vieće. Razlog tomu našemu lošomu napredku u gospodarstvu naći ćemo u konservativnosti našega seljaka i u lošoj ili nikakvoj poduki u toj struci.

Ja držim dakle, da moramo udariti drugim putem, da dignemo narod iz mrtvila, da ga osovimo na samostalne noge, da ga učinimo sviestna i samostalna gospodara. U tom mučnom poduzetju morati ćemo se osloniti u prvom redu na naše pučko učiteljstvo, koje obći najviše sa pukom i koje je većinom poteklo iz puka. Nu na žalost neima dostatne poduke u gospodarstvu ni današnje naše učiteljstvo. Na učiteljskih pripravnicah podučaje se doduše

par sati na ćedan ta struka, al tko će pametan zahtjevati od učitelja, da se u ono malo satih školske poduke u toliko upozna s pojedinimi granami gospodarstva, da je bude mogao, kad stupi u javnost, plodonosno podučavati i širiti. Naše oblasti školske i crkvene morale bi u buduće više učiniti za to, da se naše svećenstvo i učiteljstvo već za dobe naukah temeljito upozna sa svimi granami gospodarstva, pak da budu i svećenici i učitelji prvi i glavni promicatelji koli duševnih kriepostih i vrlina, toli širitelji narodnoga blagostanja.

U gospodarstvu temeljito naobraženi učitelji koristili bi većma našemu puku, nego li koriste danas mnogi, pa bilo kako temeljito naobraženi jedino u strogo pedagogičkih naucih. Takovi učitelji bili bi učitelji malenih i odraslih, bili bi pravi prosvietitelji i dobročinitelji puka. Ako to danas nisu — ili ako ih većina takovih nije, nemože njim se to u grieh upisati, jer nisu imali zgode, da budu onakovi, kakovi bi morali po mom sudu biti.

Na učiteljišćih zadobivenu poduku, koli teoretičku toli praktičku, morali bi oni u javnom životu upodpunjivati — usavršiti. Radi toga čini mi se, da su sadanji

tečaji od 10—15 dana kod zemaljskog poljodjelskog zavoda za naše učitelje prekratki. Oni koji mogu i kojim se hoće, dodju za ono malo dana amo, te se jedva upoznaju sa učitelji i možda sa glavnimi načeli pojedinih gospodarskih grana — pak otidju, da nastave težko učiteljsko zvanje, al o kakvom temeljito prisvojenom si znanju i izkustvu nemože biti govora. Valjalo bi dakle te tečaje učiniti obligatnimi za sve učitelje pučkih škola a k tom produljiti njihovo trajanje od 20—30 dana. K tomu bi se moralo godimice u vrieme praznika pozvati toliko učitelja na te tečaje, da se uzmognu svake druge, treće il najdalje svake četvrte godine svi učitelji izčredati. Kad bi si tako naši učitelji prisvojili toliko znanja u gospodarstvu, da mogu puk teoretički i praktički u tom podučavati, moralo bi se osnovati kod svake pučke škole večernje tečaje. Tuj bi učitelj sakupio oko sebe mladiće i muževe, da ih poduči obzirom na odnošaje mjesta u najpotrebnijih stvarih iz gospodarstva, a ono što bi danas teoretički tumačio, imao bi sutra praktički pokazati u školskom vrtu, bez kojega nebi smjela biti nijedna škola.

Takovih večernjih tečaja da se ustroji bar stotinu u pokrajini i to u onih predielih, gdje je narod najviše u gospodarstvu

zaostaq i gdje neima zgode, da štogod u tej struci od drugih praktično nauči.

Za tu poduku moralo bi se učitelja novčano odštetiti ili nagraditi, jer se od njega nemože zahtjevati, da pošto se je čitav dan sa djecom natezao u školi, da si prazni glavu još i na večer sa odraslimi i to badava. Trebalo bi dati svakomu učitelju za takav večernji tečaj jednu stotinu forinti pak bi se marljivije pripravljao i uztrajnije podučavao. Za 100 večernjih tečaja izdali bismo 10.000 for. iz naše školske zaklade, iz koje se nije, kako čitamo u današnjem izviešću za god. 1889. potrošilo niti onoliko, koliko bijaše proračunano. Tim bi se pomoglo ponješto našemu pučkomu učiteljstvu, koje se i onako nemože pohvaliti, da pliva u masti a pomoglo bi se i našemu gospodarstvu, jer bismo tako dobili stotinu gospodarskih škola, ako i nepodpunih.

Još bih imao — poštovana gospodo — u tom pogledu jednu želju.

Prvo i glavno promicalo ljudskoga znanja i umetja kod svih naroda jesu novine. Mi se gospodo — možemo pohvaliti jedni i drugi, da imamo za dnevna pitanja politička svoja glasila, namienjena jednoj i drugoj narodnosti pokrajine. Ali glasila gospodarskoga neimamo ni jedni

ni drugi. U zemlji, odlučno gospodarskoj nebismo smjeli biti bez jeftina časopisa gospodarskog sadržaja.

Jeftinijim štivom morali bismo doći pred zapuštenoga i u gospodarstvu zaostaloga kmeta, da ga podučimo, da mu savjetujemo čega se imade latiti a čega okaniti, u obće što mu je raditi, da se i materijalno pridigne. Takovim štivom bi se on bez dvojbe poslužio, napose tamo, gdje imade svoju školu i gdje bi postojao večernji gospodarski tečaj. U tom pogledu morala bi pokrajina priskočiti u pomoć novčanom podporom onomu, koji bi hotio i mogao pružiti narodu takova štiva. Putem strogo gospodarskoga časopisa morali bismo krčiti put svim granam narodnoga gospodarstva. Zemlja neka pruži u tu svrhu podporu, pak će se ih naći, koji će pisati i izdavati poučno-gospodarske listove za Hrvate i za Talijane. Neće li toga, tad neka bar izvan zemlje izlazeće listove ove struke u jednom i drugom jeziku u našoj pokrajini podupre i udomaći.

Visoki sabore! Iz svega što sam kazao koli o proračunu za god. 1889 toli o proračunu za god. 1891 zemaljske poljodjelske zaklade zaključiti možete, da smo mi posve nezadovoljni koli sa radom zem. gospodarskoga vieća toli zem. poljodjel-

skoga zavoda. Što se tiče napose predležećega proračuna, predlažem obzirom na ono, što sam spomenuo kod pojedinih rubrika obračuna za god. 1889, da se proračunana svota za polovicu briše, a preostala polovica neka se koristonostnije uporablja nego li se je to do sada činilo.

Predlažem napokom obzirom na to, što uprava zem. gospodarskoga vieća neodgovara našim opravdanim zahtjevom niti svojim dosadašnjim djelovanjem, a još manje tim, što neće da išta znade za hrvatski naš jezik, jezik većine pučanstva ove pokrajine:

Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

1. da se koli u zemaljskom kulturnom vieću toli u poljodjelskom zavodu provede podpuna ravnopravnost hrvatskoga jezika s talijanskim;

Kad se nebi iz nam nepoznatih uzroka proizvela,

2. neka se koli zemaljsko kulturno vieće toli poljodjelski zavod razdiele u dva odiela (talijanski jedan, hrvatski drugi).

Poreč, 25. oktobra 1890.

Mandić — Dr. Volarić — D. Seršić — Dr. Štanger — Dr. Dukić — Flego.

(Jedva je počeo zastupnik Mandić govoriti, udarilo je obćinstvo na galeriji

u nečuvenu buku. Dogodilo mu se je kao i prvi put, da je morao zamuknuti dok bi se stišala buka na galeriji. Dogrdilo napokon i njemu te zagrmi predsjedniku: jesmo li u saborniei ili u najprostijoj krčmi? Na galeriju je to tako djelovalo, da se je grohotom nasmijala! U istinu se je moralo svakomu pričiniti, kao da se je u krčmi, u koju zalaze ljudi najprostije vrsti).

Zastupnik Mandić izruči svoj predlog saborskomu slugi, a ovaj ga izruči saborskomu predsjedniku, koji izjavi, da ga nemože dati na dalnje uredovanje, jer da je sastavljen u netalijanskom jeziku. (Dr. Volarić: živila ravnopravnost!)

Zatim zamoli rieč zastupnik Flego te reče:

Molim presvj. g. predsjednika ovoga vis. sabora, da blagovoli naložiti ljudem, da nerečem živinam na galeriji, neka budu mirni kad zastupnici govore ili neka dade galeriju izprazniti, drugačije će nam se reći, da smo u kazalištu a ne u saboru, jer to je zbilja doba za teatar, u kojoj uriče sjednice samo predsjedničtvo istarskoga sabora navlaš, da mogu doći talijanski kulturonosci halabučiti i nas uznemirivati.

I kod ove točke odrekao se izvjestitelj rieči, te bijahu u glavnoj i podrobnoj debati predlozi odbora od većine prihvačeni.

c) U ime istoga odbora izviešćuje dr. Bubba o obračunu zemaljske zaklade za godinu 1889. te predlaže:

1. Odobrava se prekoračenje napram proračunanim troškovom od g. 1889. kod rubrikah I, IV, V, X, XI, XII, XIII i XIV u skupnoj svoti od 163.905 forinti 57 i pol novčića.

2. Odobrava se obračun zemaljske zaklade za godinu 1889. sa prihodom od . . . . for. 532.007·78 1/2
sa razhodom od . . . „ 482.042·31 1/2
a tim i sa viškom od . for. 49.042.47

Predsjednik javlja, da je otvorena razprava o netom pročitanom izviešću.

Zastupnik Flego, priglasiv se za rieč, progovori:

Visoki sabore! za proračun zemaljske zaklade predložen za godinu 1889 nisam glasovao, još manje mogu u obće glasovati za obračun predan od iste godine.

Mnogi su razlozi, kojimi bih mogao dokazati kako se u ovoj zemlji gospodski na visoko i široko troši, a nijedan od saborske većine, koja gospodari tom zakla-

dom, neobazire se na siromašni puk dali će moći ili ne podnašati toli velike naprtjene mu terete.

Za godinu 1889 zemaljski odbor metnuo je mjestnoj obćini Buzet porezni namet 15%, da izplati dug od predujmovah izdanih od zemaljske zaklade još godine 1876 što je platila većim djelom (for. 920 : 91 ½) gosp. Clarici-u, bivšemu obć. načelniku za njegove pristojbe i puteve do Vrha, koji je bio ovlašćen kao delegat zemaljskog odbora prigodom dielitbe obćinskih zemljišća Vrhunske obćine.

Poznato je, da je isti Clarici u ono vrieme bio izbačen sa načelničke stolice pak mu je zemaljski odbor hotio dati pomoći, da žive. Toga radi ću moliti slavni zemaljski odbor, da mi dokaže na temelju kojih molbah Vrhunske obćine je bio onamo Clarici poslan prigodom diobe obćinskih dobara one obćine i na temelju kojega zakona je zemaljski odbor naprtio porezni namet od 15₀/⁰ cieloj mjestnoj obćini Buzetskoj za godinu 1889, da se izplati zemaljskoj zakladi dug za kojeg obćina nije nikad znala.

Tom prigodom dati ću do znanja Visokomu saboru i drugi slučaj. Gospodin Clarici, bivši načelnik u Buzetu od godine 1876. do 1885. nije za to vrieme nikad

predao računa obćinskoga upravljanja. Clarici je dužan obćini 1516.83 (svota likvidirana po zemaljskom činovniku), koju si je djelomice dao uručiti od obćinskoga blagajnika bez prava i bez namire, nego je blagajnik držao poseban izkaz, da znade koliko je Clarici iz obćinske blagajne uzeo; on je dielomice od stranakah utjerao novca i u svoj džep turio preko 170 for. bez upisati u dnevnik itd.

Sve to je zemaljskomu odboru dobro poznato, koji je dekretom u godini 1888. Clarici-u zapoviedio, da predade račun pod pretnjom administrativne osude; kasnije je isti zemaljski odbor svoju odluku opozvao. Kakav je nadzor za dobrobit obćinah Istre imao zemaljski odbor u ono vrieme, tako sam osvjedočen, da ima istu brigu i današnji dan većina slavnog zemaljskog odbora za napredak i korist zaduženog i osiromašenog naroda u našoj miloj Istri, te zato izjavljam, da neću ni u obće ni u potankosti glasovati za odobrenje obračuna zemaljske zaklade za godinu 1889.

(Galerija bučila je dok je zastupnik Flego govorio; predsjednik je nješto razgovarao sa vladinim zastupnikom, te se je reć bi probudio jedva tada, kad je občinstvo povornika vikom nadjačalo; pred-

sjednik opomene obćinstvo, nu opomena nepomože ništa).

Zatim se je prešlo na podrobnu razpravu. Primljene bijahu sve rubrike bez razprave.

P r e d s j e d n i k pozove izviestitelja dr. V e r g o t t i n a, da izviesti u ime financijalnoga odbora o obračunu zemaljske školske zaklade za g. 1889.

Izviestitelj pročita svoje izviešće.

Predsjednik otvara glavnu razpravu.

Zastupnik dr. S t a n g e r, zadobiv rieč, reče:

Visoki sabore! Iz predloženoga računa vidi se, da se je od odredjene svote za školske potrebe prištedilo ništa manje od for. 20.652·45. — Ako je vriedno i potrebito, da se ikada štednji kojeg upravitelja prigovara, to je evo u ovom slučaju, gdje je štednja ne samo neumjestna, nego upravo štetna.

Ja imam proti toj Vašoj štednji u školskih stvarih, gospodo, tim više prigovarati, što sam osvjedočen, da je učinjena na štetu našega hrvatskoga i slovenskoga pučanstva; jer mi je poznato, kako se kod naših školah postupa. Ako se ima koja škola graditi, to se već kod gradnje čine svakojake neprilike, samo da se ista neotvori, nego što je najkasnije moguće.

A kad je već zgrada gotova, onda se još uvjek nalazi: sad vrata nisu na pravom mjestu, sad da prozori nisu dosta veliki, da dvorane neodgovaraju itd. tako, da treba dugo čekati dok se u istoj podučavati može.

Sa svih stranah se obično viče i prodiče, a osobito sa Vaše strane, gospodo, da su Slaveni Istre zaostali u kulturi, da su nenaobraženi, a kad tamo nećete da za njihovu prosvjetu potrošite ni onaj novac, koji već u tu svrhu u ruci imate.

Ja tu Vašu štednju dakle, u školskih stvarih, nemogu odobriti. — Predloga ovdje neću nikakva postavljati, nego upravljam na slavni zemaljski odbor molbu, da štedi svagdje, samo ne u stvarih škole.

(Na galeriji kašlju, kišu i stržu nogama, al ne već toli silno kano prije).

Pošto se nije više nitko javio, prešlo se na podrobnu razpravu.

Izviestitelj stane čitati pojedine rubrike. —

P r e d s j e d n i k mu prigovara, da čita razhod.

Izviestitelj ga nerazumije, pak čita dalje. —

Predsjednik ga opet prekida.

Na to predloži dr. Amorso, da se čitaju samo one rubrike, koje bijahu prekoračene.

Pošto se nije mogao izvjestitelj sa predsjednikom sporazumiti, pristupi k izviestitelju dr. Amoroso, te mu kaže što ima čitati.

Napokon se gospoda sporazumila, te izviestitelj nadje sretno tražena mjesta u izviešću, te pročita sliedeće odborove predloge:

I. Odobrava se obračun zemaljske školske zaklade za god. 1889. sa prihodom od for. 162.142·55, i sa jednakim izdatkom, te sa viškom nad proračunom od for. 20.652·45.

II. Odobrava se prekoračenje troškova u ukupnoj svoti od for. 3.302·18.

III. Opunomoćuje se financijalni odbor, da priloži ovomu obračunu klauzulu o odobrenju.

Ti predlozi bijahu bez razprave prihvaćeni.

U ime istoga odbora izviešćuje dr. Venier o obračunu razteretne zaklade (ezoner) za god. 1889.

Kod glavne razprave priglasio se za rieč dr. Dukić, koji reče:

Visoki sabore! Poput drugih godina imamo dignuti svoj glas kod razprave

ovoga po naš narod u Istri veleважnoga predmeta.

Iz izviešća zemaljskoga odbora sliedi. da se je godine 1889. od obvezanika (rasterećenih posjednika) utjerala znatna svota for. 38.300.68 prem je u to ime bila umetnuta u proračun za god. 1889. samo svota for. 30.000. Ovaj povoljni uspjeh pripisuje zemaljski odbor većem radu njekojih c. kr. poreznih ureda prigodom utjerivanja ovoga duga.

Gospodo moja! Ja pripisujem ovaj povoljni uspjeh naprotiv bezobzirnom radu njekih c. kr. poreznih ureda, koji su poveli i proveli sve moguće ovršne pokretne i nepokretne korake, koji su napeli svu djelatnost, da od biednoga našega seljaka izvuku ovu, za naše okolnosti ogromnu svotu.

Ako pomislimo, da se zaostala desetina utjeruje samo od par c. kr. poreznih ureda u Istri, to se moramo zgražati videć, kako se je moglo od nevoljnoga našega puka u ono par sudbenih kotara utjerati for. 38.300·68, kad svi znademo, da su dužnici desetine većim dielom takvi poljodjelci, koji pod milim nebom ništa više svojim nazvati nemogu, jer ono malo što još posjeduju, drugim je zaduženo.

Iz toga izviešća sliedi, da se je za upravu razteretne zaklade god. 1889. potrošilo for. 13.862.95. Ako se pomisli, da centralna uprava u Poreču nema za ovu zakladu osobitoga posebnoga troška, i ako se uzme u obzir, da se utjeranje adicijonala, što ga plaća ciela pokrajina, obavlja od c. kr. poreznih ureda, koji za to nedobivaju nikakve odštete, tad se svakomu nepojmive čini, kako se u to ime može uračunati, da se je potrošilo preko for. 13.000.

Nečuvene je dakle, da se u ime uprave daje zemaljskoj zakladi 7000 for. na godinu i nečuveno je, da zemaljska zaklada može ovu svotu tražiti, kad se znade, da prolazi iz rukuh najsiromašnijega našega pučanstva. Pošto iz izviešća nesliedi, u koje svrhe je izdan ostali iznos for. 6.862, to mogu punim pravom uztvrditi, da je za utjeranje desetinskoga duga u iznosu for. 38.300.68 potrošeno preko 18.000 for. Neimate se dakle čuditi, što takva gospodarenja mi odobriti nemožemo.

Razabire se nadalje iz spomenutoga izviešća, da se je pasivno stanje razteretne zaklade (ezónera) umanjilo koncem godine 1889. samo za for. 77.812.94, tako, da to stanje koncem godine 1889. iznaša još for. 837.000. Ako se dakle pasivno stanje tako

polagano umanjuje, to nije izgleda, da ćemo se u kratko riešiti ove rubrike, ako se nepoprime radikalnije mjere.

Konačno imam prigovoriti i proti načinu, kako je upotrebljen višak ove zaklade, koji je ostao koncem godine 1889. Ovaj višak ide polag predloženih nam računa na korist one glavnice, što ju duguje za desetinu ciela pokrajina te se time umanjuje dug pokrajine, dočim se dug obvezanika i privatnih dužnika ni za krajcar neumanjuje, prem se je prošle godine utjeralo od ovih kakvih 8000 for. više nego li je bilo preventivirano. Pravedno bi indi bilo, da se jedan dio odpiše i od duga privatnih dužnika, jer će mnogo lagje uplatiti dug ciela pokrajina nego li siromašni poljodjelci, od kojih nije moguće ništa više izmusti.

Pošto dakle predloženi nam obračun zemaljske razteretne zaklade neodgovara sa više gledišta našim nazorom, to izjavljam u svoje i u ime svojih drugova, da ga nemožemo odobriti“.

(Na galeriji poče za govora obćinstvo kašljati, zievati i kihati. Dr. Volarić uzklikne: mir! našto nasta još veća buka i smjeh. To se opetovalo više puta tečajem govora).

Na upit predsjednika, da li želi jošte tko govoriti, prigłasi se za rieč dr. V o l a r i ć, te reče:

Molio bi g. predsjednika, da uzpostavi mir i red kod razprave, jer kod ovakve buke na galeriji nerazabire se o čemu razpravlja govornik, kojeg se muti vjekovitim kašljucanjem, zievanjem i štropotom. Nadalje moram prigovoriti i tomu, što se uriče sjednice na večer, čim se pruža prilika ovdašnjim prostakom (Zastupnik S p i n č i ć: Istina je!). da dolaze u saborniču, koji ovdje prouzrokuju buku i viku na galeriji. (Zatim zaključi uzdignutim glasom): Barem ovdje moralo bi nam biti slobodno podignuti naš glas na obranu puka, koji nas je ovamo poslao. (Buka i smjeh na galeriji, koju predsjednik na oko opominje, da miruje).

P r e d s j e d n i k pročita na to pojedine rubrike, a izviestitelj odborov predlog, koji glasi:

„Odobrava se obračun zemaljsko-razteretne zaklade za godinu 1889. sa prihodom od . . . . . . for. 162.282.94½
sa razhodom od . . . „ 144.228.47½
sa viškom od . . . for. 18.054.47,
koji se višak ima unesti u prihod za god. 1890".

Većina prihvati predlog i obračun zem. razteretne zaklade.

U ime istoga odbora izviešćuje dr. Vemier o proračunu zem. razteretne zaklade za god. 1891.

Kod glavne razprave reče dr. Dukić:

Visoki sabore! Znajuć, da je predmet, o kojem se razpravlja, jedan od najvažnijih, što predleže ovoj kući, jer se ovdje radi o životnom pitanju našega seljačtva, koje jedva da smaže velike terete, koji ga tište uzimam rieč na njegovu obranu.

S jedne strane ustrojili ste, gospodo, kreditni zemaljski zavod, da pomognete zaduženomu seljaku, a s druge strane podržavate ovu rubriku nesretne desetine, te njom obterećujete imetak siromašnoga seljaka tako, da mu je skoro nemoguće pomoći se, jer mu na njegov gruntovni uložak unašate na hiljade duga, a da nitko nemože znati, koliko ima pojedinac dati razteretnoj zakladi. Oprostiti bi se možda moglo, kad bi se uknjižila svota, koju pojedinac duguje za desetinu, al nikako se oprostiti nemože dosadanji postupak, kojim se do dvadeset raznih glavnica unaša u gruntovnu knjigu na pojedini uložak dužnika, kojemu se ovako bez svake potrebe obtereti cieli imetak.

Po mojem smjernom nazoru sve ove neizbrojne uknjižbe nemaju pravnoga temelja.

Po oesarskom patentu 4. marča 1849. mogu se doduše zaostatci desetine utjerati na isti način kao i državni porez, ali time nije jošte rečeno, da se glavnice desetine mogu na temelju prostih izkaza c. kr. poreznih ureda ovršno uknjižiti. Polag provedbenih naredba za razterećenje zemljišta može uknjižba desetinske glavnice sliediti samo na temelju rešitbe razteretne kommisije, u kojoj mora biti naznačeno zemljište, koje je bilo razterećeno i koje jedino odgovara za desetinski dug.

Kako se pako postupa kod nas? C. kr. porezni ured izdaje jednostavni izkaz vrhu stanovitoga iznosa, a u izkazu samom nisu niti naznačene nekretnine, koje su bile razterećene. Na temelju ovakvih proti propisom sastavljenih izkaza dozvoljuju c. kr. sudovi ovršne uknjižbe. Nije samo to. Još bi se što takva možda pretrpiti moglo, kad bi se unašale samo glavnice te naznačili kamati sa dnevom, odkad se imaju računati. Na c. kr. porezni uredi traže uknjižbu za cieli iznos, u kojem je sadržana glavnica, kamati i troškovi.

Na ovakav način uznemiruje se naš puk primajuć ciele skupine sudbenih de-

kreta i rubrika, za dostavu kojih mora razteretna zaklada platiti sudbenim podvornikom takve svote, koje bi kadkada pokrile glavnicu, što ju pojedinac duguje. Da se desetinske glavnice i pripadci neunašaju na odgovarajuća zemljišta, potvrdjuje i molba zemaljskoga odbora 26. aprila 1890. upravljena na visoko c. kr. financijalno ministarstvo, gdje se naročito kaže, da nisu u odlukah obstojavših c. k. kotarskih i ministerijalnih komisija naznačena zemljišta, o kojih je odluka izrečena. Time je dokazano, da cieli operat c. k. poreznih uredá nema nikakve podloge.

Primiv seljak liepi broj uknjižbenih dekreta, moli jednoga i drugoga, da mu se stvar raztumači, jer je nemoguće, da toliko duguje, pošto ciela njegova kmešćina nevriedi kadgod polovicu ovih svota, koje razteretna zaklada od njega zahtjeva. Svuda dobije za odgovor neka moli razdiobu desetinskoga duga t. j. da mu zemaljski odbor opredieli iznos, koji pada na njegove nekretnine. Nadajuć se kakvomu boljku učini molbu. Nakon stanovitoga vremena dobije rešitbu zemaljskoga odbora, da plati do naznačenoga dana opredeljenu mu svotu i ako nebude ob-

držao roka, da gubi svaku pogodnost. Pošto se molitelja i ovimi rešitbami poziv lje, da u kratko doba plati takve svote, koje uz najbolju volju nemože nasmoći, jer odkuda nevoljnomu seljaku stotine forinta, da ih dade na izplatu duga, ob obstojnosti kojega nije mu većim dielom ništa poznato, a niti mu same oblasti dovoljne ubaviesti pružiti mogu. Nastavljaju se indi ovršni koraci, troškovi rastu, a dužnik se zatire.

U predloženom proračunu uvršćeno je opet za upravu razteretne zaklade forinti 13.862·95, trošak je ovaj, kaošto sam već danas kod razprave obračuna za g. 1889. kazao, ogroman i koji nestoji u nikakvom razmerju sa preventiviranom svotom for. 30.000, koja bi se imala god. 1891. utjerati od obvezanika (privatnih dužnika).

Polag predloga financijalnoga odbora uvršćeno je u proračun kod rubrike III. kao vanredni trošak for. 2338 za dovršenje radnja kod c. kr. poreznih ureda u Kopru i Pazinu pogledom na književno osjeguranje desetinskih tražbina i za slučajne dnevnice, koje bi bile potrebite kod kojega drugoga c. k. poreznoga ureda.

Predloženi trošak po mojem je nazoru sasvim neopravdan, jer mi je poznato, da su naročito kod c. kr. suda u Pazinu

za sve porezne obćine ovoga sudbenoga kotara već gotove zemljištne knjige i da je razteretna zaklada sa svojimi tražbinami već napunila teretne listove. Tu se dakle lahke ruke troši a nepita se, kako se težko od biednoga poljodjeljca pa i sami iznos za troškove izvuče, jer se mora znati, da nije tu samo desetina, nego da se mora platiti i sto drugih potreba.

Osim toga predlaže se, da se uvrsti u proračun svota for. 680 za nagrade činovnikom kod c. kr. poreznih ureda, koji se budu osobito zauzeli za utjeranje desetinskoga duga.

Ja se odlučno protivim, da se ova svota uvrsti u proračun, jer se njom širi nemoral med činovnike, koji će bezobzirno postupati proti dužnikom samo da mogu dobiti veću nagradu. Moram još ovdje opaziti, da je svim cesarskim činovnikom strogo zabranjeno primati nagrade s bud koje strane, jer za svoju službu oni već uživaju primjerenu plaću.

Da se evakvim putem dalje nemože ići, svakomu je jasno. Mi smo lanjske godine predlagali radikalne mjere, da se jednom pomogne jednom dielu nevoljnoga našega naroda, nu naši predlozi nisu bili od većine prijeti.

. Većina prihvatila je naprotiv u sjednici 5. novembra 1889. zaključak, da se traži od visoke cesarske vlade, da odpusti for. 76.800, svota ova koja je sadržana kao zaostali kamati u većem iznosu for. 416.000, koje ima polag konvencije 28. marča 1875. naša pokrajina platiti državi.

Ovaj zaključak odpremljen je na visoko c. kr. financijalno ministarstvo stopram izviešćem zemaljskoga odbora 26. aprila 1890., trebalo je dakle skoro pol godine, dok se je upitni zaključak odpravio iz Poreča. Pošto nenalazim niti u izviešću zemaljskoga odbora, niti u onomu financijalnoga nikakve vjesti ob uspjehu saborskoga zaključka, koji je izviešćem 26. aprila 1890. ministarstvu predložen, to mislim, da nije visoka vlada dosada poduzela nikakvoga koraka u tom pogledu.

Od zasjedanja prošle godine, sbio se je važan čin, kojega nemožemo ni mi mimoići. Razpravljao se je u carevinskom vieću u Beču zakonski predlog, da se zemlji Galiciji odpusti dug 97 milijuna forinti. Valja znati, da je država tekom poslednjih 35 godina davala zemlji Galiciji predujmove, da može zadovoljiti obvezam desetine, te su svi predujmovi sa kamati do god. 1889. narasli na ogromnu svotu od 97 milijuna forinti. Zemlja Gali-

cija, koja nije ništa siromašnija od Istre, opetovano je molila, da joj država odpusti taj dug, jer da ga uz najbolju volju nemože platiti. Zakonski predlog došao je na razpravu u carevinskom vieću te je bio i prihvaćen. Zemlji Galiciji odpušteno je do 100 milijuna duga za desetinu. Sve stranke u carevinskom vieću bile su složne u tom, da Galicija upitni dug povratiti nemože, opozicija je samo zahtjevala, da državni sud prije izreče, dali ima država pravo tražiti od Galicije povratak rečenoga duga.

Zemlja Galicija nije se ustručavala, gospodo moja, moliti i tražiti, da joj se dug u iznosu okolo 100 milijuna forinti odpiše, a vi gospodo (prama većini) izjavili ste prošle godine, da nebi se pristojalo, kad bi naša pokrajina zamolila, da joj država pokloni maleni iznos 416.000 for.! Vidi se dakle, da imate sasvim druge razloge, kojih radi nećete, da se pomogne nevoljnomu seljaku. Naprotiv zaključili ste, da vam država odpusti 79 hiljada forinti. Da se to i dogodi, to nebi tim bilo sasvim ništa pomoženo dužnikom desetine.

Pošto je dakle država odpustila kraljevini Galiciji desetinski dug u iznosu oko 100 milijuna forinti, pošto je ona od-

pustila pokrajini Kranjskoj predujmove u iznosu for. 1,233.272, pošto pruža pokrajini Koruškoj bezkamatne predujmove u iznosu godišnjih for. 130.000, to nije nikakove dvojbe, da će država i našoj pokrajini odpustiti dug for. 416.000, ako to zamolimo.

Donašam pred visoku kuću opet onaj predlog, što smo ga prošle godine učinili, moleć, da se ga poprimi. Ako ga nepoprimete, znati će naš puk na čemu je, a mi, njegovi zastupnici, učinili smo našu svetu dužnost.

Predlažem indi, neka visoki sabor prihvati sliedeću

Resoluciju.

Namjerom, da se poboljša stanje razterećenih Istrana korenitom preinakom, pozivlje se istarski pokrajinski odbor, da poruči visokoj cesarskoj vladi nazore istarskoga pokrajinskoga zastupstva o istarskoj razteretnoj zakladi, navedene u niže predloženoj nagodi, i ako se c. kr. drž. uprava slaže sa istimi, tada se ovlašćuje pokrajinski odbor, da u ime pokrajine

Istre sklopi sa c. kr. državnom upravom nagodu u smislu:

I.

Pokrajina Istra odpušća razteretnim Istranom i njihovim nasljednikom cieloviti njihov dug glavnice, kamata i troškova prema istarskoj zemljištno-razteretnej zakladi.

II.

Državna uprava sa svoje strane odpušća pokrajini Istri dug 416.000 for., proizticuci iz nagode priključene državnomu zakonu 28. marča 1875. br. 72 drž. zak. i proizlazeći od predujmova, danih od države zemljištno-razteretnoj zakladi do uključivo god. 1873. sa dotičnimi kamati.

III.

Dok traje ždrebanje razteretnih obveznicah, utjerivat će se namet na izravni porez (uključiv vanredni drž. namet) u iznosu dostatnom, da se pokriju potrebe razteretne zaklade.

IV.

Priobćivat će se i unapred c. kr. financijalnomu ministarstvu proračun i obračun razteretne zaklade prije podneska na sabor.

V.

Ova nagoda sastavljena je u dva jednaka primjerka, podpisana od ministra financija, zemaljskoga kapetana i od dvojice zemaljskih prisjednika, sahraniv jedan primjerak kod c. kr. financijalnoga ministarštva, a drugi kod zemaljskoga zastupstva margrofije Istre.

VI.

Time stupa izvan krieposti nagoda, sklopljena usljed državnoga zakona 28. marča 1875. br. 72 drž. z.

Istodobno molim, da se ovaj predlog prešnim proglasi.

Nazočni predlog, podpisan od zastupnikah manjine, predan je pismeno predsjedniku. Ovaj ga nije pako proti svakomu propisu kućnoga reda postavio na glaso-

vanje, nego je mûkom prešao preko njega. Metnuo je naprotiv na glasovanje predlog financijalnoga odbora, koji je od većine prihvaćen.

(Obćinstvo na galeriji udara stolicami, strže nogami, kašlje i kiše. Dr. Volarić zavikne: Ovo je štala: Govornik videć, da nemože dalje prestane te reče napram predsjedniku odrešitim glasom da zahtjeva od njega, da uzpostavi u kući red i mir; ovdje da ga nitko nesmije priečiti u izvršavanju njegovih dužnostih; ovdje smo zastupnici naroda, pak se kao takovi nedademo od nikoga smetati, trpiti se može koješta njeko vrieme, al što je previše, trpiti se nemože. Nebudeli g. predsjednik hotio il znao vršiti ovdje svoju dužnost te uzpostaviti mir i red, znati ćemo kamo nam se je obratiti. — Galerija buči i nadalje. Dr. Amoroso ide k predsjedniku, razgovara s njim i s vladinim komesarom. Predsjednik se često obazirao napram galeriji, koja neprestano buči, al ju niti neopomenu).

Zatim se priglasi za rieč zastupnik Mandić, al čim se je ustao, nastane na galeriji neopisiva buka. Predsjednik ustane te stojeć prigovara galeriji, koja urliče nemareć za njegovu opomenu.

Napokon dovikne predsjedniku zastupnik Mandić uz neprestanu buku obćinstva — čvrstim glasom:

Presvjetli gospodine predsjedniče! Kanio sam progovoriti ob ovom za nas vrlovažnom predmetu, ali uz paklensku buku obćinstva na galeriji nije mi to moguće. Ja se moram dakle odreći rieči a Vas činim odgovornim za prostačko ponašanje Vaše fukare na galeriji. Za to ćete odgovarati Vi, koj niste kadar ni sposoban predsjedati ovomu visokomu saboru te voditi triezno i mirno razprave. (Galerija udari poslije zadnjih rieči još u veći štropot i glasniju buku). Neoglasiv se nitko više za rieč pročita izviestitelj sliedeće predloge financijalnoga odbora :

I. „odobrava se proračun zemljištne razteretne zaklade za god. 1891 sa prihodom od for. 95,281.

II. odobrava se utjerivanje nameta za god. 1891 od 10% na sve izravne poreze uključivo državne izvanredne namete, koje se plaća u pokrajini, da se nedoknadi manjak zaklade“.

Za ove predloge glasuje većina.

Predsjednik izjavi na to, da nemože predlog dra. Dukića dati na dalnju ustavnu razpravu, jer je podnešen u nepoznatom mu jeziku.

Dr. Costantini izviešćuje u ime školskoga odbora o molbi učiteljica pučkih škola, da njim se plaća izjednači sa plaćom učitelja.

Za rieč neoglasi se nitko te bijaše prihvaćen sliedeći predlog bez razprave:

„Visoki sabor neka prodje na dnevni red preko prošnje učiteljica pučkih škola Istre, kojom mole, da se plaća učiteljica izjednače sa plaćom učitelja“.

Pošto bijaše ovom točkom izcrpljen dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu te ureče buduću za utorak dne 28. t. m. u 6. sati na večer.

V. sjednica dne 28. oktobra 1890.

Prisutni: saborski predsjednik g. dr. M. Campitelli; vladin zastupnik g. vitez Eluschegg: 25 zastupnika; (galerija srednje ruke).

Predsjednik čim je zauzeo svoje mjesto, reče, da veoma žali, što bijaše u posliednjoj sjednici nemira na galeriji i što se je ono občinstvo ponašalo nepristojno (incivile comportamento); on se nada, da se to više opetovati neće, jer bi inače morao proti občinstvu poprimiti strožje mjere. [1])

Zatim otvori sjednicu u 6 sati poslije podne, te pozove tajnika g. dra. Liusa, da pročita zapisnik zadnje sjednice.

[1]) Ova žalba g. predsjednika bijaše za nj vrlo ponižujuća, jer je jedino on sakrivio, da je bilo u sabornici nemira, pošto je zanemario vršiti svoju dužnost. Op. Ured

Zapisnik se ovjerovljuje uz popravak viteza B a b u d e r a, da je g. C o s t a n t i n i izradio izviešće o molbi pučkih učiteljica, o kojoj bijaše govora na koncu zadnje sjednice, a ne on.

Vladin zastupnik vitez Eluschegg odgovara u ime vlade na interpelaciju zastupnika dra. Amoroso i drugova glede premještenja učiteljice Populini iz Labinja, u Motovun.

Premješćenje da se je dogodilo radi raznih pomanjkanja učiteljice P o p u l i n i u njezinoj službi. Njoj da bijaše pridržana prijašnja plaća i učiteljski razred a premješćena da bijaše usljed disciplinarne iztrage kao za kaznu. Uzroci premješćenja da nisu oni, koje navadjaju interpelanti. Proti tomu premješćenju, da je poglavarstvo občine Motovuna uložilo utok, koji bijaše od vis. ministarstva kao netemeljit odbijen.

P r e d s j e d n i k priobćuje, da je podieljen medju zastupnike imenik podarovanih izložitelja iz Istre na gospodarsko-šumarskoj izložbi u Beču.

Na sabor da su stigle dvie zakonske osnove i to jedna o plaći umirovljenih pokrajinskih učitelja a druga o proglašenju mjesta Lošinj kao lječilište. Za prvu predlaže, da se izruči školskomu a druga političko-gospodarskomu odboru. Prima se.

Predsjednik javlja, da su podnieli zastupnik Amoroso i drugovi interpelaciju na vis. c. kr. vladu.

Interpelant čita svoju interpelaciju, u kojoj spominje, da se je na sastanku slovensko-hrvatskih zastupnika u Ljubljani potaklo pitanje o polazku slavenskih djaka iz slovenskih pokrajina te iz Istre na hrvatsko sveučilište u Zagrebu, te pita vladu:

1. da li je istina, da je vlada dozvolila djakom iz Istre polaziti hrvatsko sveučilište u Zagrebu?

2. kakovu vriednost imadu svjedočbe hrvatskoga sveučilišta u cislajtanskih pokrajinah. [1])

Predsjednik izjavlja, da će izručiti interpelaciju vladinu zastupniku.

Zastupnik dr. Dukić, da je podnio u ime svoje i drugova sliedeću interpelaciju na vis. c. kr. vladu (čita talijanski petit).

Dr. Dukić pročita na to sliedeću interpelaciju na visoku c. kr. vladu:

Obzirom na to, što su u obračunih zemaljske razteretne zaklade za Istru u prošlih godinah izkazane poveće svote, koje je zemaljski odbor upotrebio za nagrade cesarskim i kraljevskim činovnikom kod njekojih porez-

[1]) Čini se, da talijanska gospoda neznadu što se okolo njih zbiva, jer inače nebi stavljali ovako smješne interpelacije. Op. ured.

nih ureda u Istri, koji su se osobito odlikovali kod utjerivanja zaostataka zemljištno-razteretne zaklade;

Obzirom na to, što je u to ime uvršćena u proračun za god. 1891. svota for. 680;

Obzirom na to, što je polag obstojećih propisa strogo zabranjeno c. kr. činovnikom primati nagrade za vršenje svojih dužnosti,

to podpisani postavljaju sliedeći upit na visoku c. kr. vladu:

1. Jeli je poznato visokoj c. kr. vladi, da su njekoji činovnici namješteni kod c. kr. poreznih ureda u Istri tečajem godina primali od zemaljskoga odbora u Poreču nagrade za utjerivanje zaostataka zemljištno-razteretne zaklade za Istru, i ako je, dali je to učinjeno sa njezinom privolom;

2. Ako se je to sgadjalo, kako opravdava visoka vlada taj postupak;

3. Kani li visoka vlada i u buduće trpiti, da se nagradjuju c. kr. činovnici, koji se odlikuju u utjerivanju zaostataka razteretne zaklade za Istru.

Dr. Dukić — Dr. Stanger — Dr. Laginja — D. Seršić — Fr. Flego. — M. Mandić.

Predsjednik izjavlja, da će ovu interpelaciju izručiti vladinu zastupniku.

Nadalje javlja predsjednik da je podnio zastupnik Mandić u ime svoje i drugova slieděću interpelaciju na sl. zemaljski odbor (čita talijanski petit).

Zatim izruči zastupniku Mandiću interpelaciju, da ju pročita.

Interpelacija glasi:

Obzirom na to, što je Istra po velikoj većini svoga pučanstva hrvatska zemlja, te što je u njoj hrvatski jezik više običajan nego li talijanski;

Obzirom na to što je čl. XIX državnih temeljnih zakona od dne 21. decembra 1867. ravnopravnost svih jezika običajnih u pokrajini priznata za sve urede;

Obzirom na to, što je visoko c. kr. državno sudište u Beču dopisom dne 3. julija 1888. broj 111 u pritužbi obćine Vrbnik proti zemaljskomu odboru radi povriede političkih prava, ustanovljenih člankom državnih temeljnih zakona izreklo, da je u duhu te temeljne zakonske ustanove, da se svaki podnesak u jednom u pokrajini običajnih jezika na zemaljske oblasti rieši u istom jeziku, te da je zemaljski odbor riešavajuć hrvatske podneske talijanskim jezikom povriedio državne zakone i politička prava one obćine;

Obzirom na to, što ima u zemaljskom odboru članova, koji znadu govoriti i pisati hrvatski; — te obzirom na to, da pri svem

tom slavni zemaljski odbor u Poreču hrvatske podneske obćina i pojedinaca u talijanskom jeziku riešava, pače neće ni da prima od cestovnih odbora hrvatske podneske bez talijanskoga prevoda i kažnjiva ih globom (— n. pr. Buzetski cestovni odbor), ako mu toga neučine, pitaju podpisani:

1. Kako opravdava slavni zemaljski odbor to svoje dosadanje postupanje u riešavanju hrvatskih odnosno slovenskih podnesaka?

2. Kani li i nadalje tim načinom vriedjati državne temeljne zakone i politička prava većine pučanstva pokrajine Istre?

Poreč, dne 28. oktobra 1890.

Mate Mandić — Dr. Dukić — Fr. Flego
Dr. Stanger — D. Seršić — Dr. Laginja.

(Za čitanja ove interpelacije počelo je obćinstvo na galeriji kašljucat i mrmljat, što se je više puta opetovalo, no vidilo se, da je dobilo „komandu" da se mirnije ponaša, nego li kod zadnje sjednice).

Predsjednik izjavlja, da je interpelacija po propisu supodpisana, te da će ju izručiti zemaljskomu odboru na dalnje uredovanje.

Saborski poslužnik odnese interpelaciju prisjedniku zemaljskoga odbora dru. G a m b i n i-u, koji reče, d a p o š t o j e i n t e r p e l a c i j a h r v a t s k a a s a m o p e t i t

talijanski, to izjavlja u ime zemaljskoga odbora, da se na nju neće odgovoriti.

Dr. Laginja moli rieč.

Predsjednik: Neimate rieči, jer ob odgovoru neima diskusije ako ju „kamara“ neodluči.

Dr. Laginja: Presvjetli gospodine predsjedniče! ta upravo hoću da molim, da kamaru pitate za diskusiju.

Predsjednik pita sabor, da li pristaje na predlog dra. Laginje.

Ustaje manjina sa prisjednikom zemaljskoga odbora zastupnikom Spinčićem. Predlog pade.

Predsjednik javlja, da je zastupnik dr. Stanger podnio u ime svoje i drugova sliedeći predlog (čita talijanski petit).

Predlog glasi:

Pozivlje se cesarsku vladu:

1. da ustroji čim prije u gradu Pazinu viši gimnazij sa hrvatskim naukovnim jezikom;

2. kad to nebi bilo moguće, neka se ustroje na državnoj gimnaziji u Puli hrvatske paralelke.

Predsjednik pita najprije, da li će se predlog proglasiti prešnim, a zatim, da li će ga izručiti školskomu odboru.

Sabor prima jedno i drugo.

Zatim se prešlo na dnevni red.

Izviestitelj vitez Babuder čita podulje izviešće o proračunu zemaljske školske zaklade za godinu 1891.

Kod glavne razprave neoglasi se nitko za rieč.

Izviestitelj čita pojedine rubrike najprije o izdatku. Rubrika X, XI, XII i XIII. bijahu primljene bez razprave.

Kod rubrike XIV. „Podpore i pomoći“, reče dr. Laginja, sliedeći govor:

Visoki sabore!

Sve što se je od ove strane jur prijašnjih godina reklo o stvarih školskih, imalo bi se ponoviti i na novo predložiti.

Ali mi znamo unapred, koja sreća čeka naše predloge, te jih nećemo ni postavljati, nego stegnuti se samo na opažanja i na prigovoranje, dok dodju bolji dani, da i naši predlozi budu nešto vriedili.

Ja ću danas nešto reći posve u kratko prigodom ove rubrike XIV., koja govori o pripomoćih.

Gospodo, da nismo sabor, ja bih morao reći, da je iznos od forintih 1600 uvršten u to ime samo za šalu.

U istinu, kod tolikih tisuća, koja se troše za škole, komu gradu, kojoj obćini možete bar prilično priteći u pomoć sa samih 1600 forintih? Toliki su prosci svake godine, a tako

malena, moram reći upravo smješna svota za podpore u ime školstva.

Ali i to je samo obsjena; jer znam iz izkustva, da u načelu naš zemaljski odbor neda ni novčića podpore obćinam za gradnju škola.

Ima tomu 7, 8 godina, da je meni dobro znana porezna obćina Bergud u okolici Kastavskoj sazidala sebi školsku sgradu troškom od blizu 6000 forinti.

Potreba je bila velika, jer je narod bistar, a prave škole nebijaše nikakove u bližnjoj okolici. Svatko mora priznati da je to golema žrtva za narod, gdje ciela porezna obćina plaća jedva okolo 1000 forintih državnih poreza. A tko pozna one krajeve, zna da je ono narod posve siromašan.

Obćinska uprava bila se je obratila na zemaljski odbor molbom, da doprinese štogod za trošak gradnje rečene školske kuće. Spomenulo se je pri tom, da ona porezna obćina već tolike godine plaća školski namet kao svaka druga, a neuživa do onda nikoje blagodati od toga; pravednost dakle pita, da bude prigodom gradnje škole bud koliko odškodjena.

Molba je bila uzaludna. Pomoći za gradnju škole od zemaljske zaklade nije se dobilo!

Sada drugu noviju prigodu:

Da se očuva u naroda koristnim kakovim činom spomen na četrdesetgodišnje vladanje

Njegovoga Veličanstva našega cesara i kralja, koje je vrieme dospjevalo na 2. decembra 1888. godine, odlučilo se zidati drugu velepotrebnu školu u selu Brežca za županiju Puži, vele siromašno pučanstvo.

I za tu gradnju molilo se je podpore od zemaljske zaklade, naročitom molbom prošle godine upravljenom na ovaj Visoki sabor. I ta je molba bila zaludna. Provincia nije ni tu dala pomoći za gradnju škole, nego, da bude malo pepela u oči, dao je zemaljski odbor neku malu svotu za laglju dobavu klupa i učila!

Eto, Visoki sabore, tako se pomaže gradnja škola!

Ali onaj narod, podprt upravom svoje obćine Kastavske, koju je netko bio razvikao radi zle uprave, pomoću ciełe obćine, kažem, podignuo je sebi hram nauke i napredka, pa i bez Vaše pomoći, a na spomen, da u ovih burnih vremenih ima krunjenu glavu, koja vlada preko 40 godina.

I tako će se narod hrvatski u Istri otimati svojom siłom od nevolje i koracati napredku, ali Vi neimate pravo nepomagati ga.

Pošto pako svota od 1600 — izložena u ovu rubriku školskoga proračuna, nije nego obsjena, a da jest istinita, nebi ni iz daleka bila dostatno, glasovati ću proti njoj.

(Na koncu govora: živio! na strani manjine).

Izviestitelj vitez Babuder izjavi, da nepoznavajuć jezika, kojim je predgovornik govorio, nemože mu odgovoriti.

Dr. Laginja: Nije istina, dragi gospodine, jer me Vi razumijete.

Izviestitelj: Dakle nemoram ga znati.

Čita nadalje rubrike XV—XVIII, koje se primaju bez razprave.

Zatim čita izviestitelj rubrike o pokritju. Kod rubrike „Prinosi i sudioničtva“, reče dr. Costantini, kako mu je poznato, da bijaše ustanovljena u mjestu Gračišću od pokojnoga svećenika Godenberga školska zaklada od 6000 for. i nješto nepokretnina, u tu svrhu, da se tamo ustroji pučka škola i čitaju sv. mise. Škola, da je doduše tamo ustrojena, no ne pomoćju one zaklade, koja, da je obraćena jedino na korist svećenika. Neznajuć što je s tom zakladom, predlaže, da zemaljski odbor stvar prouči, da izviesti sabor o toj zakladi i da se ova upotriebi u školske svrhe.

Predlog taj bijaše proglašen prešnim.

Izviestitelj kaže, da mu je stvar nepoznata, al da pristaje uz predlog predgornika.

Na to se prijavi za rieč dr. Dukić te reče:

Podupirem predlog učinjen od gosp. zastupnika trgovačke komore u Rovinju, da se izpita narav zaklade Godenberg u Gračišću, jer je i meni poznato, da su kapelanu sv. Križa u Gračišću uračunani u fasiju njekoje glavnice, koje se nemogu utjerati. Znadem, da je uprav radi toga podnesao dotični kapelan utok na visoko c. kr. ministarstvo nauke, nu bez uspjeha. Dvojim, da je to školska zaklada, već mislim, da je to čisto crkvena zaklada, nu svakako želim i ja, da se narav upitne zaklade na čistac stavi, nebi li tako i kapelan do svojega čistoga dohodka došao. Izjavljam dakle u svoje i u ime mojih drugova, da ćemo glasovati za predlog.

(Na galeriji kašljuca i strže po malo nogami obćinstvo).

Predsjednik izjavi, da će zemaljski odbor stvar proučiti te o tom sabor izviestiti.

Zatim bijahu primljene rubrike II—IX bez razprave.

Napokon primi sabor konačni predlog odborov, koji glasi:

„Visoki sabor neka odobri proračun zemaljske školske zaklade za Istru za g. 1891. u svoti od for. 171.491 u potrošku

i vlastitim prihodom od for. 26.563, a tim uz pripomoć iz zemaljske zaklade u iznosu od for. 144.928".

U ime istoga odbora izviešćuje vitez Babuder o obćenitom proračunu skupne zaklade mirovine za učitelje pučkih škola Istre za god. 1891.

Kod glavne razprave neprijavi se nitko za rieč.

Izviestitelj čita pojedine rubrike o potrošku te bijahu primljene rubrike XIII do XXIV. u iznosu od for. 16.376 bez razprave.

Zatim pročita rubrike I—XII. o pokritju u iznosu od for 16.376, što bijaše takodjer primljeno bez razprave. Primljen bijaše napokon i konačni predlog istog odbora, koji glasi:

„Visoki sabor neka odobri proračun obćenite zaklade mirovinah učitelja pučkih škola Istre u iznosu od for. 16.376 u potrošku i sa vlastitim prihodom od for. 11.490, a tim uz pripomoć iz zemaljske zaklade od for. 4.886."

U ime političko-gospodarskog odbora izviešćuje dr. Fragiacomo o djelovanju zemaljskoga gospodarskoga vieća za god. 1890.

Kod glavne razprave reče dr. Laginja sliedeći govor:

Visoki sabore!

Odbor političko-ekonomički predlaže evo na prvom redu, da se uzme do ugodnoga znanja djelovanje našega zemaljskoga gospodarskog vieća, osobito pogledom na uspjeh, što ga je Istra postigla na bečkoj šumsko-gospodarstvenoj izložbi.

Po onom što čujemo i čitamo, i mi s ove strane, zadovoljni smo s uspjehom postignutim na izložbi, ali nemožemo biti podnipošto s ostalim djelovanjem gospodarskoga vieća, te ostalo cielo djelovanje primamo baš na znanje, ali prije na neugodno, nego li na ugodno.

Gospodo, ova je naša zemlja prošla tečajem vjekova sve one glavne razvoje, kakovi se dogodiše na ostalih zemljah srednje Europe, koje su njegda Rimljani osvojili, ali se možda nigdje tako nenaravno ne podržuju posljedice onog razvoja, kao baš kod nas u Istri.

Rimljani su njegda zagospodili ovom zemljom, razselila se po njoj gospoda i njihove sluge, te je malo po malo sve više nestajalo malih, a nastajali veliki posjednici zemljišta. Ti veliki posjednici trošili su požudno i bezkoristno ono što su privredjivala tisuća zasužnjenih kmetova. Gdje bi bilo od svoga truda dobro i slobodno živilo stotine obiteljih, ondje je živila razkošno i globeć druge jedna sama sa svojimi viernimi slugami. Ljubavi do zemlje i nje napredka nije moglo biti u težaka,

kój nije bio svoj, ni u gospodina, koj je ovu zemlju samo izrabljivao.

Tako se je i na Istri obistinila ona rečenica, koju su kao žalostnu istinu za sve onda latinske zemlje naricali pametniji: Latifundia Italiam perdidere: Prevelik posjed pojedinca, to je pogubilo Italiju!

Posljedice toga nesretnoga sistema, koje se u drugih zemljah krše pod drugim vidom, kod nas jesu tim žešće, što je prevlast gospodarstvena prenesena na prevlast narodnostnu, i što se u borbi za narodnost ove zemlje mi Hrvati u istinu imamo boriti za ekonomično naše stanje. Tako dolazi, da i djelovanje ove nove uredbe, koju imamo pod imenom agrarnoga vieća, svoja glavna načela dobiva od razloga političkih; a buduć su sve uredbe zemaljske politički naši neprijatelji, tako nam nekoristi ni ova.

Evo samo nekoji primjeri:

Naša je pokrajina ako i malena, vrlo različita podnebljem, sastavom zemljišta i položajem, a mnogo je različit i način života na sjeveru ili istoku Istre od načina života na zapadu Istre, kod mora.

Itako največi dio, skoro sve, potroši se na uredbe i pokuse takove, koji mogu koristiti samo jednomu dielu pokrajine, baš ovomu gdje smo sada sakupljeni; a upravo ovaj kraj treba najmanje pomoćnice ruke. Ljudi, koji

poglavito ravnaju djelovanje gospodarskog vieća, n e p o z n a j u ni zemlje ni ljudih dobroga diela naše pokrajine, pače u nekih kotarih Istre nisu nikada ni bili. Mogu li oni pravom koristi išto započeti za one krajeve? Ne nikako!

Uspjeh izložbe ima se zahvaliti tomu, što su se u supor obćega mrtvila neki pojedinci ganuli, da nam pokrajina bude dobrahno zastopana; bez njih gospodarsko vieće nebi bilo ni iz daleka ovako dobro prošlo. Itako tim ljudem, kojih nekoje mogao bih imenom napomenuti, neima ni tolikoga spomena u izvješću, da bi svoje ime čitajući dobili nove pobude za dalnji rad.

Poglaviti pako razlog zašto gospodarsko vieće nenosi dostatnoga, a za neke krajeve nikakvoga dobrog ploda jest taj, što odlučujuće osobe i u tih poslovih polaze od glavne pogrešne misli, da je narodnost ove pokrajine talijanska, a to nije!

Zato što gospodarsko Vieće nezna, ili neće da znade, za jezik kojim se služe neke kot. gospodarske zadruge, nemože u svojem izvješću navesti niti ništa dobra o djelovanju kotarskih zadruga, jer se kaže da jih u rukama protivničke stranke ima i takovih, koje ne dospiju ni dignuti onaj novac, koj jih po zakonu ide od lovnih dopustnicah.

Gospodo, ja znam dobro, kako je mučno u narodu prodreti novotarijami u gospodarstvu.

Ali znam i to, da je jedna kotarska zadruga gospodarska — ona u Kastvu — već prve godine svojega obstanka i samo od redovitoga prihoda drzala izložbu goveda; i taj prvi pokus bio je posve dobar. Nesudim ga ja, nego c. kr. živinar kotarski, dapače i zemaljski nadživinar, koj se je po sreći ondje desio.

Znam, da je ta zadruga iz svoga potrošila za uzgoj dobrih junaca; a to je stvar vrlo koristna, jer ona okolica mnogo prodaje mlieka na Rieku i Volosko. Znam, da je ona zadruga imala preko svojih sila troška za voćnjak, koj drži i da je nabavila zemljište za razsadnik na amerikansku lozu cepljenih rozga; znam da je ponukanjem one zadruge u onoj okolici učinjeno ove godine pokusa škropljenjem proti peronospori više nego li u kojem kotaru Istre, pak uza sve to, na sve molbe i dokaze, pače nekim načinom u supor preporuke istoga zemaljskog odbora, naše gospodarsko vieće nije obnašlo dati toj zadrugi upravo nikakove podpore.

Eto tako se budi narod, tako se unapredjuje gospodarstvo!

A zašto sve to, Visoki sabore? Zato, što se odbor one zadruge služi svojim jezikom, a predsjednik gospodarskoga vieća izjavio je službeno pred par godina, da prekida svaki

odnošaj sa onom zadrugom, ako mu ona nebude pisala drugačije.

Ali, gospodo, novci koji stoje na razpolaganje gospodarskom vieću jesu naši i kad jih naš puk nosi u kase, onda blagajnici ne neku: neću jih, jer govoriš hrvatski.

Mi pitamo samo da nam se po drugom kanalu vrati u narod ono, štonarod daje po jednom.

Neću više daljiti, osvjedočen, da će ipak doći vrieme da ćemo mi prestati i ove teškoće, i da će Visoka vlada uviditi, kako je to s hrvatskim narodom Istre, pak će na minimum svesti podpore, koje daje gospodarskom vieću, a mjesto njemu, dati će jih narodu komu jih treba.

Zadobiv rieč dr. Volarić, reče:

Ja se podpunoma slažem sa gosp. dr. Laginjom i odobravam sve ono, što je obćenito iztaknuo o radu zemaljskoga gospodarskoga vieća, te neću da Vas nadalje tim zadržavam, već predlažem posebne izpravke samo kod II. i IV. točke samoga predloga političko - ekonomičkoga odbora.

Kod II. točke predlažem. da se poslje „ufficia“ izpuste tieči „l' inclita Giunta provinciale, a studiare d'accordo col“ tako, da bi druga točka glasila: „ufficia il Consiglio agrario provinciale, di studiare il

modo . . . ." (Veselje zlorado med većinom i obćinstvom, što ipak čita talijanski, a nato nadovezuje hrvatski). Taj moj izpravak obrazlažem s odgovorom danim u današnjoj sjednici po g. Gambinu na interpelaciju g. Mandića. Za sad dok se razbistri stvar o odgovoru danu po Gambinu u ime tobož zemaljskoga odbora, vladat ću se u svem kako da neimamo posebnoga zemaljskoga odbora i odbiti u proračunu svaki novčić, koji bi se preliminirao u ime plaće i uzdržanja zemaljskoga odbora. Gospodin Gambini odgovorio je na interpelaciju g. Mandića, netom mu bijaše u današnjoj sjednici predana, te neznam kako je mogao odgovoriti u ime zemaljskoga odbora. Svakako ako je sam odgovorio na svoju ruku, tad mu velim, da još nesaborujemo na Montecitoriju (glavica na kojoj leži saborska kuća u Rimu), pa, i kad bi tamo saborovali, nebi smio nit onda odbiti interpelaciju sastavljenu u hrvatskom jeziku, ako bi bio i ondje zastupan hrvatski narod ove naše zemlje. Ako je pako g. Gambini zbilja odgovorio u ime zemaljskoga odbora, tad bi dobro čuti, da li je cielokupan odbor tako odlučio, i pitam g. predsjednika, koji je ujedno predstojnik zemaljskoga odbora, jeli po jednom paragrafu odborskoga po-

slovnika, koga se dobro sjećam, al ga nemogu u ovaj čas izrično označiti, jer nemogu uvjek sobom nositi zbirku svih zemaljskih zakona, jeli, velim, sistirao tu protuzakonitu odluku zemaljskoga odbora, kako je njegova dužnost, i podastro stvar na riešenje Njegovomu Veličanstvu. Ova odluka najme zemaljskoga odbora protivi se zdravom razumu, našim državnim temeljnim zakonom i opetovanim odlukam vrhovnoga upravnoga sudišta u Beču, a od gospodina predsjednika, kao poštenoga i savjestnoga čovjeka držim, da će se sjećat i držat onoga obećanja i one prisege, koju je položio kad je nastupio svoju čast, da će najme točno izvršavati obstojeće državne zakone, te po tom, da će se oprieti nezakonitoj odluci zemaljskoga odbora.

Gospopo! kad obćine nezakonito uredjuju, razpusti se obćinsko zastupstvo i imenuje se vladin komesar, koji ravna obćinom. Prema tomu bih predložio u ovom slučaju, da se razpusti zemaljski odbor, da nam se uzme konštitucija, koja nam itako ništa nekoristi, pa da se imenuje c. kr. komesar, koj bi upravljao, bar za neko vrieme, ovom pokrajinom, i od kojega bih bar to očekivao, da će se držati zakona i prava. Ja nemogu pojmiti, kako mogu

ona gospoda, koja izriču onakove odluke, vući plavu od dohodaka krvavimi žuljevi našega hrvatskoga puka stečenih. Gospodo! to je grieh u nebo vapijući! (To je govornik tako naglasio, da je zagrmila sva dvorana njegovim glasom, i da je našla ogroman odziv kod većjne sabora i obćinstva — u nepopisivoj buki). Kod IV. točke predloga, ako je sadjenje duhana sbilja koristno trsju okuženomu filokserom, predlažem, da se dozvola za sadjenje istoga protegne i na kotar lošinjski.

Čim je dr. Volarić svršio, pitao je za rieč i stojeći zast. Sbisa sa: „domando la parola“ i ustavši se zast. Spinčić sa: „molim rieč! Predsjednik dade rieč ovomu:

Zast. Spinčić i zemaljski prisjednik reče: Visoki sabore! Pošt. gospodin predgovornik i drug dr. Volarić, veli da bi dobro čuti, da li je cielokupan zemaljski odbor zaključio, da se na hrvatsku interpelaciju upravljenu na njega onako odgovori, kako se je malo prije odgovorilo. Time je mene neizravno izazvao, da izjavim ovdje u saboru, kako sam ja u toj stvari glasovao. Moje mnienje i uvjerenje, kako bi se imali riešavati hrvatski i slovenski dopisi, razvidno je iz zapisnika jedne sjednice zemaljskoga odbora, priobćenoga gospodi zastupnikom. Kako sam

glasovao glede rečene interpelacije, može se gosp. Volarić i svi moji drugovi osvjedočiti već sutra iz odnosnoga zapisnika, koj je uvjek izložen na uvid svim zastupnikom sabora i samo njim! (Dr. Volarić: Vjerujemo Tebi! Drugih glasovi: Živio!)

P r e d s j e d n i k reče, da nemože uzeti u obzir nerazumljivog mu govora, nu je li štogod u njem uvriedljiva, da će učiniti svoju dužnost.

Zast. S b i s à predlaže zaključak razprave pošto se govori jezikom koji se u ovom saboru nije razumio, nerazumie nit neće razumieti. (Dr. Volarić: Dolazi iz Venecije!). Predlog se prima.

Predsjednik videć dra. G a m b i n i-a da hoće govoriti, pita da li ima junta šta reći. (Dr. Volarić neima prava već sada! Predsjednik si pridržaje pravo odgovoriti dru. Volariću u budućoj sjednici. Dr. Volarić: imamo podpredsjednika!)

Dr. G a m b i n i reče: Za ove članove ovoga sabora, koji neznadu hrvatski, opažam, da poštovani Spinčić, govoreć hrvatski, nije govorio u ime zemaljskoga odbora, nego u ime svoje kao zastupnik. (Kako se vidi gospodu većine imenito članove zem. odbora peklo je, što je gosp. S p i n č i ć sa svoga odborniškoga mjesta govorio hrvatski i dao onu svoju izjavu).

Dr. Laginja zadobiv rieč, reče, da je u izvieśćih zemaljskoga odbora upisano, da je zamjenik zamaljskoga kapetana kod zemaljskoga odbora dr. Guido Becich i da bi on nipošto dr. Gambini imao govoriti u ime zemaljskoga odbora i tumačit izjave prisjednika g. Spinčića. (Tako je! na klupah manjine).

Predsjedaik pita sabor da li će se čitati pojedini predlozi odbora zasebice ili svi zajedno. Pošto se nije nitko oglasio, čita zajedno sve predloge kako glasi:

„I. Zemaljski sabor prima do ugodnog znanja izviešće o djelovanju zemaljskoga gospodarskoga vieća Istre za god. 1890. napose obzirom na sudjelovanje pokrajine kod gospodarsko-šumarske izložbe u Beču;

II. Nalaže sl. zemaljskomu odboru da prouči ujedno sa zemaljskim gospodarskim viećem kako bi se dalo postići veće djelovanje kotarskih gospodarskih zadruga, te da o tom izviesti;

III. izraža želju, da bi cesarska vlada dozvolila podpunu podporu, zamoljenu od zemaljskoga gospodarskoga vieća, buduć da to traže potrebe zemlje;

IV. opetuje molbu izraženu godine 1883 u podkriepu pitanja zemaljskog gospodarskog vieća, da bi visoka vlada doz-

volila gojitbu tabaka u dolinah Siciole Fažane“.

Predloge prima sabor.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu izjavljajuć, da će dan i dnevni red buduće sjednice zastupnikom priobćiti pismeno.

(Ova sjednica prošla je mnogo mirnije nego li ona od subote, što znači da je obćinttvo dobilo od većine dotično od predsjedničtva mig, da se ponaša pristojnije i to usljed koraka što no ga je poduzela saborska manjina poslije subotne burne sjednice).

VI. sjednica dne 6. novembra 1890.

Prisutni: predsjednik vitez M. Campitelli, vladin zastupnik vitez A. Eluschegg, 25 zastupnika, galerija dobro posjećena.

Predsjednik otvori sjednicu o 6. uri na večer, a tajnik dr. Vergottini pročita zapisnik prošle sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Vladin zastupnik odgovara na interpelaciju zastupnika Mandića i drugova glede priskrbljenja vode u Voloskom i Lošinjskom kotaru — podnesenoj u IV. sjednici dne 25. oktobra 1890. Reče po prilici ovo: Kad je prošle godine zavladalo pomanjkanje vode u obće u Primorju, g. namjest-

nik je svojom inicijativom dao izpitivati i sabirati materijal, da ga pak pošalje visok. ministarstvu u svrhu, da dade podpore onomu pučanstvu, koje najviše ćuti nestašicu vode. Na njega (namjestnika) nije došlo nikakvih prošnja za providjenje vode. U ostalom dužnost providiti pučanstvu vodu spada po zakonu na prvom mjestu na obćine, onda na pokrajinu a nikada na vladu.

Predsjednik priobćuje zatim, da mu je javilo c. kr. namjestničtvo, da je Njeg. Veličanstvo uzelo do znanja izvješće o djelovanju istarskoga sabora god. 1889.; pita kuću, koja pristaje, da se zastupniku Jenku dade dopust za cielo ovo zasjedanje; daje čitati tajniku dr. Liusu molbu gradjanah bužetskih podnesenu po dr. Venieru iduću za tim, da se neima dirati u talijansku školu u Buzetu i da se imenuje za tu školu učiteljicu. (Za čitanja te molbe smijahu se zastupnici manjine na sav glas).

Predsjednik reče, da će ju izručiti školskomu odboru, koji će o njoj sabor izviestiti, a mi o njoj u svoje vrieme naše čitatelje pobliže obaviestiti.

Predsjednik čita u talijanskom prevodu petit interpelacije zastupnika Mandića na c. kr. zemaljsko školsko vieće i daje

ju istomu pročitati. Interpelacija ta glasi :

Usljed opetovanih naloga c. kr. kotarskoga školskoga vieća u Voloskom zaključilo je obćinsko zastupstvo u Kastvu u svojoj sjednici od dne 29. maja 1890, da se ustroji pučka škola za podobćinu Zamet, uzev za dvie godine u najam kuću br. 121 od Frana Jardasa i obvezav se, da će u to vrieme sagraditi školsku zgradu u sv. Križu.

Ta kuća bijaše opetovano komisionalno pregledana i za školu shodnom pronadjena, i pošto je rečeno c. kr. kotarsko školsko vieće na odnosni upit mjestnoga školskoga vieća u Kastvu svojim odpisom od 15. julija 1890. br. 444 odgovorilo, da će se škola početkom tekuće školske godine s t a l n o otvoriti, sklopila je obćina dne 3. septembra 1890. sa kuće — vlastnikom Jordasom pogodbu, usljed koje je rečenu kuću uzela u najam uz godišnju najamninu od 280 for. izplativ mu ujedno prvi četvrtgodišnji obrok i nabaviv sve potreboće za školu.

Mjestno školsko vieće u Kastvu pospješilo je otvorenje te škole u svojoj sjednici dne 9. septembra 1890. i poslalo zapisnik iste c. kr. kotarskomu školskomu vieću, kojeg predsjedničtvo je opetovno ustmeno izjavilo, da ustrojenje škole u

Zametu odvisi od c. kr. zemaljskoga školskoga vieća.

Pošto još ni sad unatoč odgovora c. kr. kotarskoga školskoga vieća od dne 15. julija 1890. br. 444 otvorena nije;

pošto obćina plaća već od 1. septembra 1890. dosta znatnu najamninu za odnosnu kuću, za školu shodnom pronadjenu;
pošto imade u Zametu preko 100 djece sposobne za školu.

Pitaju podpisani:

1. Zašto, kako i gdje je zapelo pitanje o ustrojenju pučke škole u Zametu?

2. Što kani poduzeti visoko c. kr. zemaljsko školsko vieće, da se već jednom otvori ista škola?

U Poreču, dne 6. novembra 1890.

Matko Mandić — Dinko Seršić — Dr. Fran Volarić — Fran Flego — Dr. Dukić Dr. Stanger.

(Za čitanja se na gleriji kašlje i kiše).

Na to pročita zastupnik i prisjednik Cleva sliedeću interpelaciju na c. kr. vladu.

1. Znade li vis. c. kr. vlada, da je c. kr. kot. glavarstvo u Puli imenovalo za predstojeći popis puka svojevlastno dotične povjerenike za cieli politički kotar lišiv tako obćine prava zagotovljenoga im zakonom?

2. Je li nakana c. kr. vlada poduzeti potrebite mjere, da se odstrani ta nezakonitost i da mogu obćine političkoga kotara Puljskoga vršiti pravo izbora i imenovanja povjerenika za popis.

Iz samih upita vidi se rad česa je interpelant svoju interpelaciju učinio, a vidi se takodjer, da se gospoda boje popisa, ako ga ne vode njihovi ljudi.

(Za čitanja ove interpelacije vladala je u kući grobna tišina).

Iza toga prelazi se na dnevni red.

O I. točki t. j. o izvještaju c. kr. zemaljskoga školskoga nadzornika i ob odgovoru c. kr. ministarstva nauke na želje izražene u lanjskom saborskom zasjedanju čita izviešće dr. Constantini: Svake godine predlaže školski odbor, odnosno na izvieštaj zemaljskoga školskoga vieća načine kako bi se imalo školstvo poboljšati. Žalibože cesarska vlada nepazi na želje sabora. Stoga neće opetovati pritužba, već drugih godina uzalud učinjenih, nego će se osvrnuti samo na odpis namjestničtva od 21. septembra 1890. Sabor je želio, da bi se podalo potanje podatke o školah; potužio se na učiteljišće u Kopru, na nezakonito razpravljanje školskih odnošaja njekih kot. škol. vieća imenito pazinskoga i na pol. agitacije škol. nadzornika i učitelja. Moralo bi

se imati obzira na želje onih, koji plaćaju. (Na strani većine: bravo!) Neće govoriti o učiteljišću, jer se je već često njegove mane izticalo; zlo je što se ministarstvo obazire samo na izviešća onih istih oblastih, proti kojim se sabor pritužuje. Vrhunac ironije nalazi se u izjavi ministarstva glede agitacije školskih nadzornika. (Na strani većine: bene, bene, bravo!) Vidi se odatle, da nije vriedno ponavljati želja i pritužba, pošto se sa odgovori kompromitira čast sabora, koji bi imao biti štovan od cesarskih oblastih. (Na strani većine: benissimo!) Radi toga se je odbor osvrnuo na njeke druge stvari tičuće se škole. Prva se tiče gibanja, koje se je u pokrajini pokazalo u zadnje vrieme, za ustrojenje novih škola; neka se ustroje, gdje je prava potreba, kako to zakon zahtjeva al nek se neustrajanju na škodu obstojećih, kao što je slučaj sa namjeravanim ustrojenjem škole Zabrežanih, koja bi bila na štetu školam u sv. Petru, Tinjanu i Žminju. Moralo bi se u obzir uzeti velike troške, združene sa ustrajanjem škola. Razsipnost je ako se u jednoj te istoj poreznoj obćini ustraja više škola, kao što bi htjelo u sv. Katarinu, spadajućoj k obćini Pićan, premda već tu škola dvorazredna obstoji. Usuprot ima krajeva

prostranih, gdje neima nikakve škole. Navadja ministerijalnu naredbu 27. julija 1878. br. 12123, usljed koje, da se nebi tobož imalo ustrajati škole, gdje to ne dopušta financijalno stanje školskoga okružja. Škole nebi se imale graditi na trošak poreznih obćina, nego na trošak samih onih, za koje se škola gradi, i prije nego li se škola sagradi, mora se gledati, da li će uspjevati. — Obzirom na sve to postavlja odbor sliedeće predloge:

1. Zemaljski sabor izraža svoje sažaljenje, da ministar bogoštovja i nastave nije uzeo u obzir — po svoj prilici na temelju malo točnih izvieštaja c. kr. zemaljskoga školskoga vieća i podložnih mu c. kr. kotarskih školskih vieća — želja i pritužba sadržanih u školskom izvještaju god. 1889. kao takodjer rad načina, kojim je odgovorio na iste.

2. Nalaže se zemaljskomu odboru, da se pristajuć na ustrojenje novih škola, strogo obdrži obstojećih zakonskih propisa, usljed kojih moraju biti unapried zajamčeni svi uvjeti za stalan i uspješan obstanak škola i usljed kojih neima se privoliti pomnoženje broja istih na štetu dobroga napredka i uspješnoga nastavka potrebitih obstojećih škola; i da pazi ta-

kodjer na to, da troškovi za ustrojenje novih škola nenadmašuju financijalnih sredstava dotičnoga školskoga okružja;

3. da se strogo brine za to, da troškovi za materijalne potrebe školam, imenito za sagradjenje, priuredjenje, sačuvanje ili najamninu školskih prostorija nebudu na teret dotične mjestne ili porezovne obćine, nego da budu, po zakonu podmireni po dotičnom školskom okružju, ili po okružju, stvorenom iz mjesta, iz diela mjesta, ili kuća pridruženih školi. (Na strani većine: najživahnije pljeskanje medju zastupnici i na galeriji.)

Kod glavne razprave zadobi rieč g. dr. S t a n g e r, koji izreče sliedeći govor:

Visoki sabore! Ja sam prošle godine imao priliku govoriti proti zaključku predloženu po školskoj komisiji, te sada neimam, osim glede jedne same činjenice o kojoj ću kasnije svoju reći, baš nikakva razloga, da s Vami skupa (pokazujuć na većinu) žalim, što Vam je ministarstvo bogoštovja i nastave onako odgovorilo na Vaše pritužbe. Po mojem mnenju ministarstvo Vam je odgovorilo kako ste zaslužili. Ja neću ni ove godine glasovati za predloge školskoga odbora. Glede druge točke predloga školskoga odbora imam opaziti, da ju smatram posve suvišnom, a tako i treću.

— Kada, gdje i kako se imaju i moraju ustrojiti pučke škole, odredjuju već postojeći zakoni, kojih se zemaljski odbor ima držati. Zaludu je dakle preporučivati istomu, da pazi na ovo i na ono. — Taj predlog suvišan je povrh toga, jer glede ustrojivanja novih pučkih škola neodlučuje zemaljski odbor, već državna oblast, a odbor zemaljski, gdje državna oblast pronadje, da se polag obstojećih zakona mora ustrojiti pučka škola, nemože ništa prigovoriti.

Ako so pokrajinski odbor dosad nije držao ustanovah zakona u tom pitanju, predlogom školske komisije nečini mu se čast. Nego ja ipak mislim, da ako se i nije isti odbor gdjegod držao spomenutih zakona, to je on učinio samo na korist talijanskih školah, koje se ustrojavalo svuda i svagdje, a na štetu hrvatskih odnosno slovenskih, pa sad kad vam takvog postupka više netreba, činite ove predloge. Talijanske škole ustrojavalo se dosad i ondje, gdje jih nije trebalo i ondje, gdje se ih nije smielo ustrojiti, dočim se samo glede ustrojivanja hrvatskih, odnosno slovenskih, svuda činilo sve moguće zaprieke, i nije se dalo Hrvatom i Slovencem niti ondje školah, gdje bi se iste po zakonu bile morale otvoriti, a predlogom školske

komisije, hoće se samo zemaljski odbor potaknuti, da i dalje tako čini.

Ja sam već prošle godine imao priliku spomenuti školu u Slivju i preporučiti slavnomu zemaljskomu odboru, da nestavlja već dulje zapriekah otvorenju one škole, koja je već god. 1887. dozvoljena i sistemizirana. Ipak ona škola još ni danas otvorena nije, jer se tomu zemaljski odbor radi nekakvih neznatnih formalnostih protivi.

Slavni zemaljski odbor se je u tom poslu prizvao i na vrhovno upravno sudište u Beču, a ja nerazumijem kako je to mogao učiniti, kada znademo svi da on do riešitbah vrhovnih sudištah u Beču ništa ne drži. (Tako je! sa strane manjine).

Što se pak troškovah za uzdržavanje školah tiče, niti u tom pogledu neima se ništa zemaljskomu odboru preporučivati ni nalagati, jer to nije njegova stvar. Zakonom od 3. novembra 1874. br. 29 je ustanovljeno kako i odkle se imaju škole uzdržavati, to je stvar dotičnog školskog okružja, odnosno dotičnih obćinah, koje imaju providiti za troškove uzdržavanja školah ili iz prihoda dotičnih zaklada bratovšćinah ili, ako ti nisu dostatni, putem prireza.

Gdje je škola potrebita, tu vidi i državna oblast i samo pučanstvo. Pa kada i samo pučanstvo uvidi potrebu škole za svoju djecu, ono je svuda pripravno prinesti malu žrtvu za uzdržavanje iste. — Predlog častne školske komisije pozivlje se na zaprieke glede ustrojivanja i uzdržavanja škola na ministarsku naredbu od 27. julija 1878. br. 12123, ali po mojem mnenju baš ova ministarska naredba govori proti predlogu školskoga odbora, jer ona naročito naglašuje, da kod ustrojivanja školah netreba baš toliko paziti na sve ono što zakoni u tom pogledu propisuju, te da se ima dotične zakone tumačiti tako, da se najviše važnosti polaže na ustrojenje škole same, imajuć obzir na materijalno stanje dotičnog pučanstva. To će reći, da netreba na selu podizati palače za škole, već da zgrade školske mogu i čednije izgledati. Poglavita svrha je, da se ustroji škola. (Tako je, vrlo dobro! sa strane manjine).

Predlog školskoga odbora ide za tim da sada, pošto Talijanom više netreba školah, jer su ih oni otvorili svuda, pače i gdje nebi bili smieli, zaprieči otvorenje novih školah za Hrvate. To je posve nepravedno, jer kako čitamo u izviešću zemaljskoga školskoga nadzornika, ima jošte

u Istri, od djece sposobne i dužne na polazak škole, preko 41%, koja neimaju nikakve škole. Tu treba dakle otvarati nove škole, a ne priečiti otvorenje istih.

Činjenica pako, rad koje mene nezadovoljava odgovor visokog ministarstva, o kojoj sam gori natuknuo jest ta, što je u istom odgovoru rečeno, da se glede ponašanja političkoga nije pronašlo potrebito ni shodno disciplinarno postupati ni proti školskim nadzornikom ni proti učiteljem.

Ja sam već lanjske godine, govoreć o ovom istom predmetu spomenuo, da poznajem učitelja, a to je ravnajući učitelj u Lovranu, koji je prigodom izborah za ovaj sabor kupovao glasove za talijansku stranku. Poznato mi je sada, da je stvar bila prijavljena zemaljskomu školskomu vieću i da je bila povedena disciplinarna istraga proti rečenoma učitelju, pa da su saslušani svjedoci prijavu posve potvrdili, ali ipak do danas nezna se za nikakvo riešenje one iztrage. Ja bi vrlo rado znao, gdje je stvar zapela i koji su razlozi, da se onaj proces dosada dovršio nije.

Iz izviešća zemaljskog nadzornika razabire se, da uspjeh pučkih školah nije baš najpovoljniji, a uzroke tomu navadja se razne. Veli se, da je tomu krivo slabo polazenje škole, prevelik broj djece pola-

zeće škole sa jednim učiteljem, osobito u školah slavenskih, činjenica, što se u mnogih školah mora podučavati u dvih jezicih, nepoznanje naukovnog jezika većega diela djece u raznih školah provincije, pomanjkanje potrebitih knjiga i napokon pomanjkanje pisaćih spravah, kojih si mnoga djeca nisu mogla nabaviti, a dotične obćine da im ih nisu mogle pružiti.

Očevidno je, da se ovo sve odnosi samo na hrvatske odnosno slovenske škole, jer samo u ovih, koje su većinom jednorazredne i posjećivane od velikog broja djece, može se govoriti o slabom napredku. Osobito pak mi se čini važnim razlog, da u mnogih školah djeca nepoznaju naukovnoga jezika. Proti tomu se u ovom visokom saboru uvjek govorilo sa ove strane, ali ipak ništa se sa nijedne strane učinilo nije, da se tomu zlu doskoči. — Većina ovoga visokoga sabora i slavni zemaljski odbor imali su uvjek pred očima širenje talijanstva, a nikako prave nauke i pravoga napredka školske djece. Zato su se uvjek ustrajale samo talijanske škole bez obzira na materinski jezik djece, a uspjeh toga evo kakov je! Da je tomu tako mogao bi navesti stotinu slučajeva, ali ja ću spomenuti samo dva slučaja, da se vidi kako se u tom pogledu postupalo.

Pred nekoliko godinah imalo se odlučiti u kojem se jeziku ima podučavati u pučkoj školi opatijskoj. Obćinsko zastupstvo u Voloskom htjelo je imati talijansku školu, a puk opatijski molio je za hrvatsku, jer da djeca nerazumiju talijanskoga, buduć materinski jezik djece u Opatiji hrvatski. Odlučilo se, da bude ipak talijanska škola, tvrdeć, da tu ima pravo odlučivati samo obćinsko zastupstvo, koje zakonito zastupa pučanstvo obćine. — Godinu kasnije imalo se odlučiti kakva da bude škola u Lovranu. Zastupstvo ondje zahtievalo je jednoglasno hrvatsku školu, jer da djeca nerazumiju talijanskoga jezika, a nekoliko gradjana zahtjevalo je talijansku školu. Odlučilo se opet za talijansku, jer da treba pazit ne na ono što govori zastupstvo obćinsko, nego na ono, što želi pučanstvo, koje da školu uzdržaje. Tako se evo u dvih slučajih skroz protivnih odlučilo na jednaki način u prilog talijanskoga jezika.

Nu sasvim tim, da se je već opazilo kako zle posliedice nosi takav postupak, ipak se još i sada tako radi. — Ovih se dana imao imenovati učitelj na pučkoj školi u Cresu. Natjecao se za to mjesto jedan učitelj, koji već trideset godinah služi, koji je bio radi svog dobrog podu-

čavanja od predpostavljenih školskih oblastih već više putah pohvaljen, kojega je puk želio i koji pozna hrvatski jezik, to jest jezik dvih trećinah školu polazeće djece, i drugi jedan, mladić, Tirolac, koji nepoznaje ni jedne rieči hrvatske. Prem je i u natjecaju bilo rečeno, da natjecatelj mora poznati i hrvatski jezik, bio je imenovan ovaj posliednji, jer je imao pred onim starim tu prednost, da nepoznaje hrvatskoga jezika i jer je kotarsko školsko vieće, prem je onoga domaćega preporučilo na prvom mjestu, predloživ imena natjecateljah opazilo, da je onaj mladji sposoban za podignuti cresku školu, koja da je duboko pala. Tako se evo još i danas postupa, pa se onda školske oblasti tuže, da neima pravog napredka u školah!

Napredka nemože biti u školi, gdje djeca nerazumiju učitelja, a ipak, kad je to u prilog talijanskomu jeziku, nepazi se na to, i državne školske oblasti mirno gledaju, kako se taj nesmisao dalje tjera.

Spomenuo sam, da ima u Istri preko 41% za školu sposobne djece, koja neimaju nikakve obuke, koja nikakvu školu nepolaze. — Zemaljski školski nadzornik veli, da je tomu razlog, što neima školskih zgradah ili što su one postojeće pretiesne

za broj djece, koja bi školu polaziti morala. Ako je tomu tako, zašto se oblasti neposluže ustanovami postojećih zakonah glede ustrojivanja školah, zašto se nitko nebrine, da se, gdje je to potrebito školske zgrade sagrade ili postojeće povećaju? Zašto se nedade škole barem ondje, gdje to puk sam želi i gdje ima već zato shodnih zgradah?

U Pazinu molilo je na stotine otacah obitelji već više godinah hrvatsku jednorazrednu mješovitu školu, pa se ista, pošto se sve moguće pokušalo, da se, kad se već nije moglo zapriečiti otvorenjom, koliko više moguće zakasni, jedva ovih danah otvorila. Kako je ta škola potrebita bila, vidi se iz toga, što se u nju već dosada upisalo do 116 djece, dočim u talijanskoj, gdje su 4 učitelja, neima nego 120 upisane djece. — Isto se to dogodilo i sa buzetskom hrvatskom školom. I ondje nakon mnogogodišnjega moljakanja otvorila se tekar sada jednorazredna škola i već je i u njoj upisano do 97 djece. — Vidi se dakle kako su te škole potrebite bile i kako je velik grieh bio protiviti se njihovu otvorenju.

Još bi imao spomenuti, da se i neurednom pohadjanju škole mora već jednom doskočiti. I u tom pogledu bi opet

preporučio, što sam već lani kazao; da se naime ovršenje kaznah radi nepolaženja škole oduzme občinskoj oblasti i predade političkoj. Občinski načelnici imaju stotinu obzira i poteškoća, glede utjerivanja globah udarenih zbog nepolazenja školah, kojih politička oblast neima, a s druge strane ima ova posljednja i više auktoriteta; i sredstva zato ima ova više, nego občinska oblast. Kad se već jednom kaznu naprti, neka se ju i ovrši i kad se za školu toliko troši, neka ju i polazi tko je dužan. Prošle godine izreklo se na zatvor i globu do 1237 kaznah, a ovršilo se jih samo 311. — Ako se neimaju kazne ovršivati, neka se ih radje niti neizreče, jer tu trpi sama stvar i ugled oblastih. Na temelju svega rečenoga, pošto neću glasovati za predlog častnoga školskoga odbora i prem znadem, da se i opet neće na moje predloge obzira uzeti, predlažem ipak sliedeće:

Visoki sabor neka izvoli odlučiti:

1. Nalaže se slavnomu zemaljskomu odboru, neka dade do znanja visokoj ces. kr. vladi želju ovoga pokrajinskoga sabora:

a) da se providi za uredjenje obuke načinom, da svi dužni imadu priliku polaziti školu, budi davši otvoriti škole već ustanovljene, ali neimajuće učitelje, budi požuriv ustanovljenje

onih, za koje su stranke već prosile, budi davši priskrbiti školske zgrade ili povećati obstojeće — uzev ozbiljno u obzir gospodarstvene odnošaje školskih obćinah, kao što propisuje naredba vis. c. kr. ministarstva za bogoštovje i nastavu 27. julija 1878. br. 12123.

b) da se dade izpitati savjestno materinski jezik školske djece obstojećih školah u pokrajini za urediti obuku načinom, da se podučaje u materinskom jeziku školske djece, kaošto to zahtjeva temeljno didaktično načelo promjeniv naukovni jezik, gdje neodgovara tomu načelu i ustanoviv paralelke za manjinu školske djece gledom na njihov materinski jezik posvuda i jedino tamo, gdje je broj te manjine onolik, kolik se zahtjeva po zakonu za ustanovljenje škole, davši istodobno možebit priliku, da se uzmogne naučati drugi zemaljski jezik, te da se drži tih načelah kod ustanovljivanja školah u buduće:

c) da se sa svom odriešitostju dade valjanost odredbam tičućim se polazka, odnosno zanemarivanja škole;

d) da se imenuju za mjesta učiteljah i učiteljicah samo prosioci usposobljeni

takodjer u naukovnom jeziku (odnosno jezicih) dotičnih školah i medju timi nek se izaberu najbolji.

(Čim je zastupnik počeo govoriti počelo se na galeriji kašljati, kihati i strgati a zastupnici većine jesu njekoji izašli a drugi razgovarali medju sobom.)

Predsjednik primiv napisane i podpisane predloge dra. Stangera, izjavi, da pošto su pisani u netalijanskom jeziku, nemože jih dati na ustavno razpravljanje. (Dr. Volarić ironički: tako je!)

Vitez Babuder reče o predmetu u glavnih crtah sliedeće:

On želi ispraviti njekoja mnjenja glede učiteljišta u Kopru. Isto nije prije odgovaralo svrsi, ali uslied pritužba sabora je cesarska vlada mnogo popravila i učinilo se je velik korak napried. Učiteljište je razdeljeno u tri odiela: talijanski, hrvatski i slovenski. Istina daje se mnogo važnosti njemačkomu jeziku i to sasvim pravo, jer je Germanija domovina pedagogije i jer je njemački jezik obvezatan predmet koli kod izpita zrelosti toli kod izpita sposobnosti. Zato se uči pedagogija njemačkim jezikom za sve tri odiele skupa. Vlada se je pobrinula takodjer za veći broj talijanskih kandidata učiteljstva tim, da je ustrojila pripravni tečaj u Pulju.

Ističe zatim kako razmjerno malen broj

djece školu polazi. Dužnih polaziti ju ima blizu 42 tisuće, od tih ju može polaziti samo 28 tisuć, pošto su ostali zapriečeni s različitih uzrokah imenito stoga što nemaju škole. U istinu pako ju ne polazi 28 tisuć nego samo 18 tisuć, a od ovih redovito samo 6—7 tisuć, tako da svaki učenik stoji na godinu 10 forinti. To je veliko zlo, koje bi valjalo popraviti, te stoga on moli živo zemaljski odbor, da nastoji, da se školski zakoni točno izvršavaju. Opaža na svrsi kao ravnatelj gimnazije u Kopru, da dolaze učenici dobro pripravni iz škola na obali, dočim su slabo pripravni oni, koji dolaze iz nutranjosti pokrajine.

Vladin zastupnik vit. Eluschegg prigovori izviestitelju dr. Costantinu, da on kao zastupnik vlade nemože mimoići njekojih tvrdnja i oštrih izraza izviešća. Slab su utisak na njega učinile njeke rieči, prvi put u ovom saboru izrečene. U ostalom, da ima u izviešću protuslovlja; veli se, da je ministarstvo bilo slabo izviešćeno od podložnih oblastih a s druge strane, da je ministarstvo rabilo u odgovoru sarkazan, i stoga odbija tu uvriedu. Vlada činila je uviek što je najbolje znala za pučku obuku; možda je koje kotarsko školsko vieće netočno izviestilo, al toga se nemože uztvrditi o svih kotarskih školskih viećih. Zem. nadzor bi mogao biti bolje

obaviešćen o stvarih, koje se dogadjaju u tih viećih i to po svojih odaslanci u istih, koji ako je šta u obće zla sa strane kot. vieća, jesu sukrivci toga zla.

Dr. T a m a r o izreče marljivo sastavljen govor, kojega kratak sadržaj bio bi sliedeći: Pravo govoreć on nebi smio govoriti jer govoriti il negovoriti znači isto. Sve njegove pritužbe, da su bezuspješne; ipak će reći njekoliko rieči, da se nebi šutnju smatralo kao odobrenje, i to zato jer je školska obuka jako znamenita za odgoj gradjana, državljana i s državljani za stanje domovine. Sadanja škola brine se preveć za ono što bijaše a premalo za ono što je ili što bi imalo biti. U Americi na primjer, gdje je škola slobodna, uredjuje se ju i preuredjuje po okolnostih, kod nas pako smatra se ju kao hram pravovjernih, kojega se nesmije ticati. Članovi manjine zahtjevali su više puta, kad su s milosti tal. govorili, ustrajanje novih škola, imenito za istarske seljake; ali što će seljakom škola pošto su njihova djeca često naga i gladna. U naših selih imalo bi se podučavati kao u Švicarskoj, Norvežkoj i Švedskoj, gdje se sastaju i odrasli u dugih zimskih večerih, makar u stajah i tu različite stvari naučaju. Kod nas usuprot se hoće zgrada, klupa, karata itd. da se pa ima slab uspjeh.

Dalnje zlo u naših školah je, da se š njimi ima tajnih političkih namjera.

Slab primjer u tom daje cesarska vlada, od koje bi želio bar toliko simpatije prema Talijanom, koliko je ima spisatelj Fausta. Tuži se što je bio zemaljskim nadzornikom imenovan čovjek iz Šlezije, a ravnateljem gimnazije u Puli gosp. iz Štajerske ili Koruške i što se je tim krivica naniela našim domaćim učiteljem. On bi želio, da zemaljsko školsko vieće objavlja zapisnike svojih sjednica, da se procese disciplinarne vodi brže i strožije; tuži se što na učiteljišću u Gorici nisu bile primljene talijanske kandidatkinje, čini se samo za to jer su Talijanke i jer ne znadu njemački. (Za govora dr. Tamara vladalo je u saboru imenito na strani manjine veselje i pošto je medju ostalim rekao, da su Slaveni miljenici c. kr. vlade smijala mu se manjina grohotom.)

Dr. Volarić čim se ustane, nastane na galeriji smjeh i buka tako, da je počeo sa uvodom: Evo dosad bilo sve mirno, a ja nisam niti počeo govoriti, pa nastaje buka i vika. Tim pokazuju ovi (kažuć na galeriju), kako su visoko dospjeli u razvikanoj svojoj tobožnjoj talijanskoj kulturi.

Visoki sabore! Sit gladnu nevjeruje, a i Vi gospodo od desnice, poklen ste napunili Vaše gradiće školami i obilno jih obskrbili, protivite se sada podignuti potrebite škole u naših selih i gradovih, gdje su takodjer naša djeca dosad prisiljena pohadjati Vaše škole. Danas bila je pročitana u ovoj visokoj kući njekakova prošnja gradjana buzetskih, predana po gosp. Venieru, u kojoj se naši seljaci iz one okolice okrštuju „miseri ed ignoranti". A tko je tomu kriv? To je gospodo testimonium paupertatis one talijanske gospode, koja su do pred malo vremena ravnala onom obćinom. Vi nastojite držati u neznanstvu naš puk, samo da uzmognete šnjim slobodnije ravnati i upotrebljivati ga u svoje političke svrhe, jer da će se on, čim se probudi iz svoga mrtvila i kad se štogod nauči, osvjestiti se i poznati onu nepravdu, koju mu nanašate, pa da će vas zapustiti. Ako je do sad naš puk nazadovao u naucih to recite „confiteor" i „mea culpa", jer ste tomu vi sami krivi i protivili ste se, kako se i danas protivite, da dobije za potrebitu svoju naobrazbu dovoljno škola.

Dosad dok ste vi sagradjivali i ustrojivali vaše škole, trošilo se je iz obćenite blagajne, trošio se novac i našega siro-

mašnoga puka; a sad kad se radi o tom, da se dade našemu puku škole, tad neka jih on, onako kako jest osiromašen, sam sazida i sam uzdržaje. Jeli to pravedno? Jeli to liberalno?

Što se posebice Buzeta tiče, to su dosad djeca našega puka iz one okolice bila siljena pohadjati Vašu školu i učiti se u njim nepoznatom talijanskom jeziku; a sada vike i buke, kad se je dala onomu dobromu puku škola onakova kakova mu je išla, škola hrvatska. Da je u onom gradu bila potrebita hrvatska škola za djecu naše krvi, vidi se i od tud, što se je dosad na netom otvorenoj jednorazrednoj hrvatskoj školi upisalo preko 90 djece. Što se pako grada Pazina tiče, to ja pojmim onu tužaljku starca izvjestitelja školskoga odbora, koji je morao oćutiti kako je pod stare dane izgubio sve povjerenje i sav upliv kod onoga osvještenoga puka i samo zato ja ga do istine žalim; ali jasan dokaz, da je onomu puku bila potrebita škola, koja odgovara njegovoj narodnosti i jeziku, razabire se jasno iz okolnosti, što je u netom otvorenoj hrvatskoj paralelki upisano do 120 djece.

Nadalje tuži se izvješće na c. k. predsjednike kotarskoga školskoga vieća u Pazinu i Puli i na ondašnje nadzornike škola,

ni tuj kad bi bila dokazana kakova nezakonitost i nepravica, nebi imao šta nadometnuti. Ali to je smješno, da se naši protivnici tuže na sve činovnike, koji šnjima u jedan rog netrube i koji nisu očiti pristaše talijanske stranke, nepazeć na to, ako oni svoju dužnost vrše i ako u ostalom negledajuć nit na desno nit na lievo, svim jednaku pravicu kroje. I to je čudnovato, da se u izvieśću nešibaju činovnici, koji protuzakonito nas tlače i opiru se svim našim pravednim željam.

Tu na primjer nespominje se c. kr. predsjednik lošinjskoga kotarskoga školskoga vieća, jer je očiti pristaša talijanske stranke i jer talijanštinu širi i podupire u našem kotaru. Onaj čovjek je u Vaših očijuh dobar i posve na mjestu, jer akoprem je po sudu istih činovnika njegove struke pravi neznalica i nitković, što se sposobnosti tiče, on je Talijan i našim protivnikom služi za prosto sredstvo širiti u nas talijanštinu. Taj čovjek pokazao je što je onomad, kod imenovanja ravnajućega učitelja creske škole. Za to mjesto natjecao se pošten stariji čovjek, koji je do 30 godinah probavio u školah, koji je bio pohvaljen zbog svoga zvaničnoga rada i čak prošle godine odlikovan, pa ipak mimoišlo se ga, jer za njegovu nesreću

nosi hrvatsko ime, jer je, akoprem nije se nikad izticao na političkom polju, rodjen Dalmatinac. Dala se je prednost mladiću iz talijanskoga Tirola, koji tek 5 godina službuje i koji nepozna hrvatskoga jezika, akoprem dvie trećine pučanstva onoga grada jesu Hrvati i većina djece, koja mora pohadjati talijansku školu, nepozna nego svoj materinski jezik. Naš delija c. kr. poglavar lošinjski, nije mogao tajiti zasluge g. Maračića al ipak, što je bilo dosta našim protivnikom, iztaknuo u opazki, da bi mladi tirolac, košto je i on, podignuo tobož onu školu ili bolje rekuć podignuo talijanaško čustvo u onoj po ogromnoj većini hrvatskoj djeci. Maračić bio je dosad od svih gradjana bez razlike narodnosti obljubljen, pa ipak nije se na njega, košto je i zaslužio, obzir uzelo, a to nek si osobito creski kopači zapamtė.

Gospodin Tamaro iztaknuo je u svom govoru, da tobož vlada s nama ljubaka i da se neobazire na onu zemlju, koju je isti njemački pjesnik uzveličio tim, da u njoj pomerančе rastu. Ja evo već četvrtu godinu dolazim u Poreč, pa ipak nisam opazio, da ovdje i naokolo pomeranče uspjevaju; valjda je isti gospodin mislio, da smo već u onoj blaženoj i obećanoj zemlji u kojoj u istinu pomeranče rastu.

(Smjeh i pleskanje na galeriji i kod saborske većine) Ipak su me donjekle razumili, do mala naučit će se hrvatski.

Gospodo! kako sam prije razložio, Vi ste krivi, da naš puk nije do sada, kako ga po zakonu i pravici išlo, dobio dovoljno svojih škola, pa što ste tim polučili? Evo tužite se i jadikujete sami. Jedan znameniti učenjak, koji je po krvi, narodnosti i zemlji bio naš čovjek, a po knjigah, koje je napisao, više Vaš negoli naš, jer osim onih zlatnih Iskricah, ništa nije ostavio svomu narodu, a podignuo u izobilju Vašu knjigu, Nikola Tommaseo, on je izticao, da je po providnosti božjoj izabran, da bude začetnikom bratimstva izmedju Italijana i Slavena, i pisao 4. junija godine 1848., poklem je donjekle i nam predbacivao, da Vas tobož nerazumijemo, o Vas sliedeće. Dopustite, da Vam njegove rieči, koje se Vas tiču, u koliko budem znao talijanski pročitam. On je pisao: „Questi (gli Italiani) nell'orgoglio delle loro memorie stravecchie, disprezzano stolidamente quelli (gli Slavi). Ma i popoli disprezzati hanno le chiavi del mondo d' avvenire! Bisogna intendersi per necessità e per lucro, chi non sa per virtù e per amore. Ma senza amore non si operano cose grandi; e fin-

chè ovieranno gli Slavi saranno carnefici e vittime. (Ovi [Italijani] oholi sa svojih prastarih uspomena, ludo preziru one [Slavene]. Al prezreni narodi imaju ključeve budućnosti! Treba se sporazumjeti poradi potrebe i koristi, tko neće poradi kreposti i ljubavi. Ali bez ljubavi ne stvaraju se velika djela; a dok budu Slavene mrzili, bit će krvnici i žrtve).

Sad moram da odgovorim u kratko na ozbiljne razloge g. Babudera, čovjeka koga štujem, i za koga znam, da je sve ono što nam je kazao govorio iz svoga osobnoga osvjedočenja i s najbolje namjere. On veli, da su na koparskom učiteljištu tri odjela, talijanski, hrvatski i slovenski i s ote strane nebih imao što prigovoriti, zbilja to zahtjevaju budući učitelji za talijanske, hrvatske i slovenske škole u pokrajini, al u tom nalazim nepravicu i nemogu se s njim slagati, što na onom učiteljištu uzimlje takav mah njemština, da se učenici u zadnjih tečajevih mnogo njemački uče. Oni djaci neuče se za postati kašnje učitelji na njemačkih, nego na talijanskih, hrvatskih i slovenskih školah, nepripravljaju se za „Reich“, nego za našu pokrajinu, gdje će imati podučavati talijansku, odnosno hrvatsku i slovensku djecu. I to neodobravam, da se upravo

pedagogiju, dakle način, kako da uzgajaju djecu, uče u njemačkom jeziku, jer neće imati odgojiti njemačku, nego našu djecu.

Isto tako ono, što nam je kazao g. Tamaro, da su četiri Porečkinje poslane bile iz Gorice kući, jer da nisu poznavale dovoljno njemački jezik, nemogu da odobrim. One djevojčice htjele su postati učiteljicami u Poreču ili na kojoj talijanskoj školi, stoga bilo bi potrebito, da se uče talijanski, a ovako s nepravednoga razloga nemogu postati ono za čim su težile i izgubljene su one sile za ovu pokrajinu. Ta ista nepravda dogadja se i nam. I naše djevojčice nisu mogle uspjevati u Gorici, pa su si morale ili drugdje tražiti učiteljište ili pustiti nauke, a to je nepravedno, jer je onaj zavod i za našu pokrajinu stvoren.

Svakako gospodo morali bismo u tom poslu sporazumno raditi, jer drugčije nećete ni Vi ništa dobiti ni mi.

Dr. F r a g i a c o m o ustane povodom što je vladin zastupnik netom uztvrdio, da se obćenito govori proti školskim oblastim a da se nenavadja činjenica. On da želi takovu činjenicu navesti. Iz njegovih smeteno izrećenih rieči razabralo se, da je dušobrižnik iz Padene g. Z v i t k o sa učiteljem iz Korta g. B r a j t š o p f o m i sa

mnogimi sèljaci došao u K a š t e l (Castelvenere) te tamo hotio držati zastanak puka u svrhu, da bi se za Kaštel, Padenu, sv. Petar, Novuvas i Korte ustanovila posebna obćina. On neima ništa proti gosp. Zvitku niti proti seljakom, kojim je prosto sastajati se, al da učitelj Brajtšopf nebi smio toga činiti. Žali taj postupak tim više što Piranci postupaju srdačno sa k njim pripadajućimi seljaci.

Zastupnik S b i s à uzrujan do skrajnosti s drhćućim glasom reče, da žali jako što gospoda zastupnici manjine osobito žestoki govornik dr. Volarić neće da govore nego slavenski, da vriedjaju zastupnike većine spominjuć njihova imena, koji sa svoje strane i preveć strpljivi slušajuć govore, koje nerazumiju i nemogu se braniti, jer neznaju što se govori. Najgore da je, da se navadjaju rieči talijanskim jezikom, kojimi se vriedja sve Talijane Istre i koje se predstavlja kao najveće vuke razderavce. Prosvjeduje proti takovomu postupanju, galerija mu pljeska tako, da ju i sam predsjednik opominje.

U svoju obranu reče dr. V o l a r i ć kako sliedi:

Na osobno napadanje g. predgovornika moram opaziti, da ja u privatnom obćenju nikad nebi s jednim govorio u onom

jeziku, koga on nepoznaje i nastojim se u koliko moguće prilagoditi, da me dotična osoba s kojom govorim i razumije. Al ovdje ja govorim kao zastupnik onoga hrvatskoga puka, koji me je ovamo poslao, pa košto je slobodno gospodinu govoriti talijanski, tako mogu i ja govoriti hrvatski. Više od polovice gospode, koja ovdje sjedi može me razumjeti, ako hoće kad ja hrvatski govorim. Ako me nije razumio tad se je prije, nego me je napadnuo mogao uvjeriti kod svojih drugova, da ja nisam nijednoga uvriedio, ako sam i spomenuo njekoje osobe, to ja nisam ništa o njih izrekao, što bi jih moglo uvriediti, i ja ovdje javno očitujem, da nisam imao ni na kraj pameti osobno koga napadati, al istinu mogu i hoću uvjek uztvrditi. Ja nisam stvorio tu anomaliju, da naš gosp. predsjednik nerazumije jezika, koga mi govorimo. Svakako bi se mogao i bi se imao u tom poslu poslužiti g. podpredsjednikom, koji bi me mogao i morao na red pozvati, kad bi štogod neparlamentarnoga izustio ili koga i nehotomice uvriedio. Ja gospodinu nebranim, da talijanski govori, al i meni mora biti ovdje slobodno služiti se svojim jezikom.

Na to ustanu istodobno zastupnici M a n d i ć, D u k i ć i D e f r a n c e s c h i

prva dvojice moleć za rieč a treći predlažuć konac razprave.

P r e d s j e d n i k dade na glasovanje predlog D e f r a n c e s c h i - a za konac debate i pozivlje izviestitelja da on — ako hoće svoju reče.

Zastupnici manjine prigovaraju tomu a dr. D u k i ć sjedeć reče predsjedniku talijanski: imali bi se izabrati glavni govornici.

P r e d s j e d n i k: neprimam od nikoga lekcija.

Dr. D u k i ć: a ipak bi se ih imalo po pravilniku izabrati, što se čini i u drugih parlamentih.

P r e d s j e d n i k: i ja poznajem pravilnik i kako se drugdje radi, te dade rieč izviestitelju C o n s t a n t i n i u, koji odgovori vladinomu zastupniku: Biti će istina, da se u ovoj dvorani nije čulo izraza kakovih danas, al je istina i to, da nije nijedan sabor dobio takav odgovor, kakav je dobio istarski sabor od ministarstva; a sabor, koj se cieni, nije smio mimoići takova odgovora, stoga ostaje čvrsto kod izraza izviešća. Lani, da se je navelo i primjera agitacije tako n. pr. da je došao kot. školski nadzornik u Pazinu k profesorom tamošnjega gimnazija, da glasuju za tamošnjega glavara, a ministar-

stvo veli, da to nije istina. Istina je takodjer, da kotarski predsjednik u Pazinu radi svojevlastno i da stoga odaslanici junte nisu htjeli dolaziti k sjednicam.

Vladni zastupnik odgovara opet Costantinu, da su odaslanici zemaljskoga odbora zlo učinili kad su odlučili nedolaziti k sjednicam, jer su tako zanemarili braniti probitke pokrajine i jer je politika suzdržanja najgora.

Dr. Gambini ustane te hoće, da govori.

Dr. Volarić: Neima prava.

Predsjednik: zaključena je razprava.

Gambini: Al ja kao izviestitelj zemaljskoga odbora u tom predmetu imao bi nješto reći.

Predsjednik: Nije već vrieme.

Dr. Gambini: Imadem učiniti osobnu opazku.

Predsjednik: To slobodno.

Dr. Gambini spominje činjenicu, za koju je predsjedničtvo c. kr. kot. školskoga vieća u Pazinu dalo do znanja c. kr. zemaljskomu školskomu vieću ne predlog većine onoga vieća, nego samo svoj protivni predlog. Zemaljski odbor prosvjedovao je proti tomu, ali žalibože uzalud.

Predsjednik daje na glasovanje konačne predloge školskoga odbora, koji bijahu po većini primljeni.

Isti izviestitelj dr. Costantini čita izviešće o ustrojenju talijanskoga sveučilišća ili bar pravne fakultete u Trstu. Iz izviešća vadimo sliedeće: Takav predlog bijaše već češće stavljen i opet se ponavlja. Ministarijalni arkivi moraju već biti puni dotičnih prošnja. Sve narodnosti imaju po temeljnih državnih zakonih pravo na svoj razvoj i usavršenje, koje se nemože doseći sa samimi pučkimi i srednjimi školami, nego sa višimi školami. Viši naučni zavodi su kruna svega odgoja i daju učenikom obilježje naroda komu pripadaju. Ako imaju Niemci, Česi, Madjari, Hrvati svoja sveučilišća, morali bi ih imati i Talijani, jer ih ima prilično i jer daju žrtve u krvi i novcu. Njihovih mladića imade već sad mnogo a bilo bi ih i više, da imaju talijansko sveučilišće, da sad moraju polaziti njemačka sveučilišća, gdje se odnarodjuju, muče tudjim jezikom, gube volju do nauke itd. Osobito da je potrebito, da se pravnici odgajeju u svojem jeziku i to ponajviše radi ustmenosti kod sudbenih razprava. Sjelo tomu sveučilišću ili fakulteti imalo bi biti u Trstu, središću materijalnih i moralnih probitaka i bedemu

našega talijanstva. Na koncu pročita predlog onako, kako ga je postavio dr. Fragiacomo.

Kod glavne razprave izreče zastupnik Mandić sliedeći govor:

Visoki sabore! Žalim duboko što nije dopustila većina ove visoke kuće meni ni mojemu poštovanomu drugu dr. Dukiću govoriti kod vrlo važnoga predmeta, koji se nalazio pred ovom točkom na dnevnom redu i koji se je bavio pučkim školstvom naše pokrajine. Dok to žalim čestitam članu slavne saborske većine, koji si je oprtio težku al častnu (?!) zadaću, da nas s ove strane visoke kuće prikraćuje za rieč tim, što predlaže konac razpravam.

Iz netom pročitana izviešća o predlogu poštovanoga Fragiacoma i drugova, da se ustroji naime talijansko sveučilište ili bar pravna fakulteta u gradu Trstu, razabiremo kako se vi gospodo od većine osobito na dva razloga pozivljete, radi kojih tražite, da cesarska vlada Vašoj molbi zadovolji. Prvi razlog jest taj „što ćute Talijani Istre osobitu ljubav do svojega jezika i do svoje narodnosti, te žele, da njim se dade visoka škola u jeziku njihovih pradjedova, jer da bi njim inače prosvjeta ostala kržljava i nepodpuna“.

Gospodo moja! Ljubav do narodnoga jezika i do svoje narodnosti usadjena je i nam

s ove strane visoke kuće ništa manje nego li Vam, koji tu ljubav bučnije i češće iztičete nego li mi. Ta ljubav do svega što je naše tjera i nas, da stupamo u odlučnu borbu proti Vam, koji nam niečete pravo na obstanak, koji nas priečite u težkom našem zvanju i koji nastojite, da utučete u našem puku onu ljubav do svojih svetinja, koju Vi za sebe toli svečano reklamirate.

Pozivljete se nadalje — poštovana gospodo — u Vašem izviešću i na državne temeljne zakone, na temelju kojih da imate i Vi pravo naobraziti se u talijanskom jeziku. Vrlo mi je drago što ste posegnuli i Vi za tom kvakom, za koju se mi od početka naše narodne borbe proti Vam i državnim oblastim, za istu uzalud hvatamo. Na temelju članka XIX. državnih temeljnih zakona od god. 1867. imade pravo svaki narod ove pole države, da se služi svojim jezikom koli u uredu toli u školi. Vi ćete nas čuti danomice, gdje se mi pozivljemo na taj članak, koji postoji za nas žalibože jedino na papiru. Mi se borimo tim člankom u ruci proti Vašem nasilju a za naša narodna prava, al ostajemo na žalost i nesreću našu — unatoč prava i zakona — praznih ruku. Kad se mi proti Vam pozivljemo na državne temeljne zakone, Vi nam se smijete i rugate kao da toga zakona i neima za nas. U Vašoj strasti i obiesti bacate pod

noge državne temeljne zakone kad se mi, braneć narodne naše svetinje, na iste pozivljemo, a sada kad Vam to ide u prilog i kad imate pred sobom silnijeg od nas protivnika — sada velim utičete se pod zaštitu tih zakona. No Vi nezabašurujete jedino ove zakone kad Vam nisu u prilog, već činite isto i sa riešitbami c. kr. carevinskoga suda, koji je u novije doba opetovano Vaše postupanje proti nam odlučno ožigosao.

Gospodo moja! Za vas postoje dakle državni temeljni zakoni samo dotle i jedino tada kad govore za Vas, kad tražite pravo pomoć il zaštitu proti mogućnikom, a kad se mi proti Vam na ista pozivljemo, tada tih zakona Vi nepoznate. Ali ja mislim, gospodo, da kao što izlazimo mi iz borbe proti Vam, unatoč državnim temeljnim zakonom, praznih ruku, da će i Vas predlog za ustrojenje talijanskoga sveučilišta, uzprkos čl. XIX. istih zakona, na koje se oslanjate — ostati samo Vaša vruća želja, jedino predlog, kakovih bijaše do sada jur mnogo podneseno i prihvaćeno. Kad bismo bili zloradi napram vam, kaošto ste vi napram nam, mogli bismo vam punim pravom unapried doviknuti: kojom mjerom drugomu mjerite, tom mjerom će se mjeriti Vama.

Nadalje pozivlje se izviešće o predlogu i na razlog, što nemožete postići podpune

naobrazbe jedino sa pučkimi i srednjimi školami, te da vam nije moguće doći do svestranog moralnog i materijalnog razvitka bez visokih školah. Ako je tomu tako -- gospodo moja — a i ja držim da' jest — onda vas pitam kako i kada ćemo doći mi Hrvati ove pokrajine do takovog razvitka kada neimademo ne samo srednjih, već niti pučkih škola, a da i negovorimo o sveučilišću. Krivnjom vašom čami velik dio pučanstva naše pokrajine u tmini neznanstva, jer mu nedaste škole, a taj dio sačinjavaju Hrvati i Slovenci Istre. Kao što se u pučkoj školi postupa s nami maćuhinski, još gore je sa srednjimi školami po nas. Ogromna većina pučanstva pokrajine znade za srednje škole samo toliko, da imadu Talijani svoju gimnaziju u Kopru, a za neznatan postotak njemačkih činovnika, da postoji njemačka gimnazija u Puli. Mi ostasmo i tuj kratkih rukava.

Temeljit bi bio, gospodo, i sliedeći razlog izviešća, da je istinit, t. j. da se Talijanom nesmije zaniekati onoga, što se je svim drugim narodom dalo, al ja tvrdim, da nije istinit jer nit, imaju Slovenci nit Hrvati Cislajtanije sveučilišta premda imade jednih i drugih kud i kamo više nego li Talijana i akoprem se i oni za isto bore. Liepo je i hvalevriedno što gospoda od većine traže za sebe ono, što uživaju tobože i drugi državljani,

al ja ih pitam zašto se nesjete toga pravila il one evangjevske: „što želiš, da tebi drugi učini, učini i ti drugomu“ i obratno, kad dolazimo mi pred njih sa kud i kamo opravdanijimi i zakonitijimi molbami i zahtjevi?

Ja bih, gospodo, podpisao i dalnje vaše razloge za ustrojenje talijanskoga sveučilišta — kao primjerice, da vas nije malo u pojedinih austrijskih pokrajinah, da se mora uzeti i na vas obzir, da nosite sve žrtve u krvi i novcu, kano i ostali narodi, al priznajte, da to vriedi i za nas na ovoj strani visoke kuće, kojih imade mnogo više u državi i koji nosimo ista bremena kano i Vi. Nu dok vi to pravo za sebe tražite a nam ga niečete, nevalja vam posao nit imate pravo pozivati se na zakon il pravicu.

Mi shvaćamo i dalnje razloge Vašega izviešća, kano one, da se mora naša mladež mučiti na njemačkih sveučilišćih tudjim jezikom, da se tuj odnarodjuje, da nemože imati prave ljubavi do nauke itd., jer to vriedi i za našu mladež još u većoj mjeri. I mi smo se, gospodo, skoro svi mučili na njemačkih sveučilišćih tudjim jezikom, prem imademo svoje hrvatsko sveučilišće, al se s njim krivnjom vaših prijatelja i saveznika i na vaše zadovoljstvo okoristiti nemožemo. Dok smo se pako mi mučili tudjim jezikom, uživala je vaša mladež a uživa i danas, osobito ona

pravnog fakulteta, na sveučilišćih u Gracu, Beču i Insbrucku tu polakšicu, da je mogla i da može i danas polagati kolokvije, državne izpite i rigoroze u talijanskom jeziku. Dakle i u tom smo mi većma prikraćeni nego li vi, a naše tužbe na ljudsku nepravdu i zlobu jesu opravdanije nego li vaše.

Visoki sabore! Ako bi i mogao većinu navedenih razloga podpisati uz spomenute uvjete nemogu se ugrijati nikako za posliednji razlog vašeg izviešća t. j. da imade mnogo talijanske mladeži na visokih školah i da bi je još više bilo kad biste imali svoje sveučilišće. Koliko je meni poznato posvećuje se vaša mladež ponajviše pravnim naukom a u tih imade polakšicu, o kojoj sam jur govorio. Ja vjerujem, da bi vaše mladeži više nego li sada polazilo visoku školu, kad bi se mogla u svih strukah uzgajati u materinskom jeziku, al gospodo moja, valja da promislite, da neimate mjesta ni naroda komu bi mogla toli mnogobrojna mladež posvetiti svoje sile. Uzmite k tomu, da se vaša mladež niti sada neuči tudje njoj jezike, koje često u životu neobhodno treba, a što bi bilo tekar tada, kad bi sve predmete i sve struke jedino u talijanskom jeziku slušala i u tom jeziku izpite polagala? Dogodilo bi se bez dvojbe još u većoj mjeri nego li se dogadja danas, da ne bi vaši liječnici, profesori, sudci, odvjetnici itd.

poznavali niti jedne rieči bilo kojeg tudjeg jezika. A Vi ćete gospodo morati bez dvojbe priznati i sami, da takova mladež nebi mogla naći niti u svojoj domovini mjesta i još manje kruha, a nepoznavajuć drugog jezika do svoga, zatvorena bi njoj bila vrata u svaku inoplemenu pokrajinu. Toga razloga dakle nemogu vam odobriti, jer bi pomnoženim brojem vaše sveučilištne mladeži umnožili učeni proletarijat, koji bi bio na teret svomu narodu i pokrajini.

Visoki sabore! Iz svega rečenoga mogli ste razabrati, da mi s ove strane visoke kuće nebismo bili u načelu proti predlogu častnoga Fragiacoma i drugova za ustrojenje talijanskoga sveučilišća ili bar pravničke fakultete u gradu Trstu. Mi idemo dapače i dalje, te smo pripravni i glasovati za vaš predlog pod njekojimi uvjeti. Mi se tužimo opravdano i često na nepravde, koje nam nanaša koli država toli pokrajina u pitanju škola pučkih, srednjih i visokih. Da odpomognemo bar glede visokih škola sebi i vam pripravni smo poduprieti vaš predlog ako pristanete na sliedeći naš dopunjak, kojega vam iskreno preporučam i koji glasi:

Podpisani izjavljuju, da će glasovati za predlog dra. Fragiacomo i drugova glede ustrojenja talijanskoga sveučilišta ili bar pravne fakultete u Trstu, ako se s tim predlogom prihvati i sliedeći:

Visoki sabor neka izvoli zaključiti.

„Poziva se c. kr. vlada, neka naredi shodna da:

Hrvatski mladići Istre kao i sve Cislajtanije mogu polaziti sve godine, sve fakultete sveučilišta Frana Josipa I. u Zagrebu; da mogu tamo uživati koli zemaljske toli državne podpore; polagati sve izpite, i da budu sve svoje svjedočbe, tamo zadobljene, valjane za sve zemlje zastupane na carevinskom vieću u Beču".

Ili ako misli da to nije za sad izvedivo dok smo razdieljeni u ovo — i ono — strane.

„Poziva se c. kr. vlada, da ustroji u Ljubljani ili u Trstu sveučilište ili bar pravnu fakultetu, na kojoj bi se Hrvatski mladići Istre mogli uzgajati svojim hrvatskim jezikom". (Vrlo dobro. živio! na klupah manjine.)

Poreč, dne 6. novembra 1890.

M. Mandić — Dr. Dukić — Flego. — D. Seršić — Dr. Stanger — Dr. Volarić

(Za čudo galerija je ovaj put prilično mirno slušala govor i čitanje predloga.)

Predsjednik prima predlog, te reče, da ima doista zakonit broj podpisa, ali da ga nemože dati na ustavno razpravljanje jer napisan samo u netalijanskom jeziku.

Predlog izviestitelja prima sama većina.

Vitez Babuder izvieśćuje o prošnji umirovljene učiteljice udove Anto-

nije Nardini za podporu. Predlaže, da se preko prošnje predje na dnevni red, što se i prima.

Pošto se je dr. Gambini pogovorio sa predsjednikom i pošto bijaše već 9 ura na večer, reče predsjednik da će zaključiti današnju sjednicu, te ureče buduću za subotu večer u običnoj uri. Dnevni red iste: razprava točaka danas nerazpravljanih i razni drugi predmeti.

VII. sjednica dne 8. novembra 1890.

Prisutni: Predsjednik vit. Campitelli, vladin povjerenik vit. Ellusceg, 25 zastupnika; galerija dobro posjećena. Zapisnik prošle sjednice se pročita i uz neznatan izpravak vladinoga povjerenika ovjerovljuje. Pošto je predsjednik priobćio neke molbe i pročitao u talijanskom prevodu predlog dra. Laginje za gradnju ceste od Karnice do Alture, prelazi se na dnevni red.

Dr. Buba izvieśćuje o prošnji družtva za zaštitu vinogradarstva austrijskoga, te uztvrdivši, da je to družtvo koristno imenito obzirom na filokseru, koja i u Istri hara, predlaže, da se ovlasti zemaljski odbor nek dade tomu družtvu za pet godina po 50 for. Predlog se prima. Isti izviestitelj poslie kratkoga razloženja pred-

laže: „prelazi se na dnevni red preko prošnje municipija u Puli, iduće za tim, da zadobije iz zemaljske zaklade godišnji prinos k troškovom potrebitim za radnje uredjenja zdravstvenosti u gradu, predložene po tamošnjem zdravstvenom odboru; svraćajuć isti municipij, da obnovi molbu, kad bude zastupstvo bolje naznačilo, koje od mnogih navedenih radnja kani izvršiti i ustanovilo vrieme i trošak potrebit za izvršenje svake pojedine radnje“.

Zastupnik Wassermann veli, da se slaže sa predlogom, prem je Puljac i prem mu leži na srcu probitak rodjenoga mu grada. Kao takov pako preporuča već sada saboru, da u svoje vrieme, kad bude naime imao potanji izvještaj, uzme molbu u obzir. Predlog se prima.

Isti izviestitelj predlaže, a sabor prima bez razprave: „Molba obćine Kastav za promjenu obstojećega zakonodavstva o providjenju siromaha ustupa se zemaljskomu odboru, da ju prouči i da izvjesti u budućem zasjedanju“. Isti predlaže: „Nalaže se zemaljskomu odboru, da obustavi svaku svoju odluku glede povratka dielomičnoga dvijuh predujmova od ukupno 4000 for. učinjenih obćini Klana u svrhu da se započme gradnja ceste Klana-Paka, nalažuć mu istodobno, da se dade u do-

govor sa središnjimi upravami dobara kneza Turn-Taxis i baštinika pl. Ghyczy-a i pozove obie, da se izjave, da li i pod kojimi uvjeti su sklone izplatiti iznose odnosne obećane za gradnju iste ceste; priobćiv zatim uspjeh tih dogovora obćini Kastav, da učini što njoj se shodno svidi". I taj predlog bio je primljen bez razprave, pošto je izvjestitelj u svojem obrazloženju uztvrdio, da obćina Klana nenosi nikakva tereta radi onih 4000 for., pošto neplaća kamata na nje, pače da bi njoj jih zemlja i odpustiti mogla i još možda koju podporu dati, al jedva onda kad čuje rečene uprave. I konačno isti izvjestitelj dr. Bubba predlaže: „ovlašćuje se zemaljski odbor, da daje iz zemaljske zaklade po 200 for. za pet godina; počev od 1. jenara 1891., kao prinos k plaći usposobljenoga šumskoga činovnika za mjestnu obćinu Kastav, pod uvjetom, da toliko doprinese i država". U obrazloženju veli, da se je ministarstvo poljodjelstva izjavilo već prije pripravnim doprinašati 200 for., pod uvjet, da bude dotični činovnik odvisan od ces. kr. kot. glavarstva na Voloskom i ako zemaljski odbor bar toliko dade. Pošto zemaljski odbor nije bio ovlašten što doprinieti i pošto je obćinu uputio na sabor i ona je molbu na sabor učinila, predlaže kako rečeno.

Zastupnik dr. Laginja reče na to: Visoki sabore! Zahvalan sam odboru financijalnomu, da je prihvatio molbu obćine Kastavske; zahvaljujem u ime obćine visokomu saboru i na tih 200 for. godišnjih, stalan, da će predlog biti prihvaćen. Ali, gospodo, tim nebi bilo svemu zlu pomoženo. Radi se o tom, da pokrajina većim prinosom dodje u pomoć obćini u tako znamenitoj stvari kako je ova. Zato postavljam predlog, koj se samo u svoti razlikuje; potreban je naime prinos barem od 400 for. godišnjih. Evo u kratko razloge: Državna vlada trudi se već nekoliko godina, da se uredi nadzor nad šumam obćinskimi i zadružnimi. Vlada nam je u prijašnjih zasjedanjih predložila i osnovu zakona o tom, ali ju mi nismo mogli prihvatiti, jer je po našem nazoru onaj zakon obćinam nalagao neograničene dužnosti, a uzimao pravo razpolaganja, te su sve obćine protest uložile, čim su saznale, kakov se zakon snuje.

Kad je podnašala onaj zakonski predlog, državna vlada priznala je pohvalno, da od svih obćina u Istri jedina obćina Kastavska ima uredjenu lugarsku i šumarsku službu načinom koj zadovoljava. Da, gospodo i mora zadovoljavati, jer ona obćina već od mnogo godina dosta troši u tu svrhu.

Jedno je bilo pomanjkanje u cieloj stvari, nije se moglo doći do konačnoga mira, jer državni činovnik pazeć na obćenite interese, nije se uvjek u jednakoj mjeri obazirao na potrebe obćinske, a i nije dostatan jedan čovjek za tehničku upravu šumsku cieloga kotara. Obćina je, želeć konačno mir i dobar sporazumak odlučila konačno odstupiti nešto autonomije u šumskih poslovih državnim vlastim i zemaljskom odboru, ali pod uvjet, da i država i pokrajina pomaže plaćati usposobljenoga šumara, koj bi upravljao samostalno svimi šumami mjestne obćine Kastavske, u kojoj su 32 porezne obćine, sa skoro 2 četvorne milje šumskoga prostora. Takova službenika imenovala bi dogovorno vlast obćinska, državna i pokrajinska, te bi tako valjda prestalo ono vječno trvenje izmedju obćine i šumskoga referenta kotarske vlasti, koj nemože ujedno biti činovnik obćine.

Visoko ministarstvo poljodjelstva izjavilo se je pripravnim davati prinos od 200 forinti godišnjih; obćina bi žrtvovala od prilike sto i dosad t. j. 600 forintih godišnjih, a pokrajina evo imala bi dati 400 forintih prinosa, jer za samo 1000 forintih težko je dobiti za samostalnu šumsku upravu izpitanoga šumara, dočim

za 1200 forintih već bi nekako išlo. Meni je žao, da se o povišenju prinosa državnoga nemože ovdje govoriti; ja ga želim pozivajuć se na gore spomenuto priznanje i tu želju barem neka prime veleštovani gosp. zastupnik državne vlasti na ovom saboru. A što se tiče prinosa pokrajine, prihvaćajuć predlog odbora želio bih samo da predloženi prinos bude veći, zato postavljam ovaj predlog.

(Predlog jest isti kano i izviestitelja samo mjesto for. 200 predlaže for. 400 i što traži, da cesarska vlada doprinosi bar 200 for.)

Predsjednik daje na glasovanje izpravak Laginjev: Glasuje za nj samo manjina. Zatim daje na glasovanje predlog odbora većine, naime za prinos od samih 200 for. godišnjih — i taj predlog propade, jer osim referenta, nitko od većine neglasuje za nj, niti isti članovi odbora. Opažamo, da je predlog Laginjev bio napisan takodjer talijanski i sasvim tim propao. Je li i to politika?!

Dr. Costantini izviešćuje o svojem predlogu koji glasi: Nalaže se zemaljskomu odboru, neka podnese ces. kr. ministarstvu za pravosudje molbu, da se odnosno na izvršenje zakona od 25. maja

1883. br. 76 D. Z. L. naredbom proglasi kao jezik rabljeni u pokrajini, kojim se imadu u svojih spisih služiti stranke i njihovi zagovornici u smislu §. 15. sudbenoga pravilnika, za sada samo talijanski jezik.

U obrazloženju predloga veli, da se neima obazirati niti na narodnost niti na politiku već samo na praktični život. Ima nas voditi načelo: pravica razložna i pravedna. Ima se gledati na dosadašnji običaj. Oni, koji bi htjeli dosizati svoje svrhe u školah, pučkih i gimnazijah, hoće to i u sudovih, čim su „prouzrokovali kod njih cieli prevrat. U sudovih bio je uviek u porabi talijanski jezik i nijedan drugi se nerazumije nego li talijanski. Slaveni imadu pravo na temelju državnih temeljnih zakona, ali u sudove moći će se njihov jezik uvesti jedva onda, kad ga se pomoćju škola nauče. U Istriji ima 95% Slava, koji neznadu čitati ni pisati, (Zastupnik M a n d i ć: To je Vaša krivnja), a lakše nadju čovjeka, koji njim znade protumačiti talijanske spise nego li hrvatske. Slavski jezik kod sudova, da je nepoznat. (Zastupnik Mandić: bit će već poznat!) Pripoznaje: ima i slavskih odvjetnika, al mora se reći, da su počeli tamo, gdje bi se bilo imalo svršiti. Jedva kad bi puk i

činovnici znali hrvatski, mogli bi odvjetnici hrvatski pisati. Ovako se dogadja, da nezna jezika nit stranka, nit sudac, nit itko nego odvjetnik, koji je pisao. Pravda nemože ić napried: sudac je u neprilici, stranka mora tražiti prevodioca, koga ili težko nadje, ili ako ga nadje, zlo prevadja, svakako pak mora ga platiti te ima jedan trošak više. Da, reći će se, da sudci moraju znati hrvatski. Liepo je to reći, al nije lahko u život uvesti od danas do sutra. Oblasti šalju k pojedinim sudovom po jednoga sudbenoga činovnika, tomu mora sudac davati referat u svem što je hrvatski pisano, ako i nije za sve sposoban, nit ga može nadzirati. Čuje se k tomu od ljudi, da takov činovnik, koj samo hrvatski pisane stvari riešava, nemože bit nepristran. Nastaje velika smjesa, ako je u jednoj stvari spisa u raznih jezicih; to da je proti ugledu suda, to da se nedogadja u nijednoj državi. Državni zakon 1883. kaže, da se ima kod sudova rabiti jedan od jezika rabljenih u pokrajini. Taj zakon se je izdao na predlog dra. Bulata za Dalmaciju i na predlog dra. Vitezića za Istru. Da se je za Dalmaciju izdao, pravo je, jer tamo obstoje dva pisana jezika; za Istru nevalja, jer u njoj neima nego jedan, talijanski pismeni jezik. Za-

konodavstvo, kad se je izreklo za jezike rabljene u pokrajini, stalno je mislilo samo pisane jezike, a ne svakojake dialekte. I zdrav razum mora tako suditi o tom zakonu. I ministar je rekao, da ima vlada ustanoviti, koj jezik se ima smatrati običnim u pokrajini; dakle ne svaki jezik, svaki dialekt, nego onaj, koj takovim vlada ustanovi, a vlada nemože pripoznati slavski jezik u Istri kao u pismu rabljeni. Na svrsi veli izvjestitelj, da se predlog primi, da se za sad talijanski proglasi kao jedini običajni kod sudova; kasnije kad se slavski puk nauči svoj jezik, moć će se uvesti i njegov jezik. (Manjina bijaše prisiljena za čitanja toga izvještaja često uzklicavati ironički, niekati tvrdnje u njem sadržane, čuditi se drzovitosti izvještaja i izražavati svoje negodovanje).

Iza izviestitelja progovori prvi dr. Dukić sliedeće:

Visoki sabore! U sjednici prošloga četvrtka tužio se je g. izviestitelj školskoga odbora, da visoko c. kr. ministarstvo nauke ironički i sarkastički odgovara na resolucije prihvaćene prošle godine po većini ovoga sabora u pogledu škola.

Uvjeren sam, da bi se isti g. izviestitelj još jače tužio, kad bi ministarstvo pravosudja na predležeću resoluciju dalo kakav odgovor;

nu na ovakve se zaključke ne odgovara, jer se protive zdravomu razumu. Želite li gospodo, da budu vaši predlozi i resolucije uslišani od ces. kr. vlade, tada nebi ti predlozi smjeli poticati iz puke stranačke strasti, nego bi se morali temeljiti na potrebah naroda, koji živu u ovoj zemlji.

Ovakvimi predlozi, kao što je predležeći, ne samo da nećete ništa postići, nego nepouzdanje prama vama sve će više rasti, nemože se bo uzeti ozbiljnim onaj sabor, koji prihvaća ovakve predloge. Uviek vam je na ustima, da ste blagi janjci, koji ste pripravni pružiti nam pomirnu ruku, al čini vas vaši odsudjuju. Nemogoste počiniti veće uvriede hrvatskomu i slovenačkomu narodu u Istri do one, koju ste počinili podnesav na razpravu ovaj predlog i koju ćete počiniti, kad ga prihvatite. Znadem, da nećete vašim zaključkom ništa postići, dapače ja se nadam, da će nam koristiti, jer ćemo biti odsada mnogo budniji tražeć, da se vrše uzakonjena nam prava. Sama vaša pomisao i predlog, da se talijanski priznade jedinim jezikom kod suda, vredja nas i naš narod.

Nemojte, gospodo od većine, misliti, da možete sve činiti, što vas volja. Morali bi i vi imati njeku etičku granicu, koju nebiste smjeli prekoračiti, jer bezobzirnost na vašoj strani radja bezobzirnost na našoj strani, a

tko će pri tom štetovati, to za gotovo mi nismo.

Žalim, što nam nije izvješće političko-ekonomičkoga odbora prije priobćeno, da ga možemo proučiti. Ovako moramo se ograničiti na njekoje prigovore podignute proti našemu jeziku.

Odborovo izvješće kaže, da poraba više jezika kod sudova u Istri djeluje nepovoljno na pravosudje. Ja toga nikako nemogu pojmiti, jer sam osviedočen, da se pravica nemože dobro dieliti, ako sudac nerazumije jezika onoga, komu ima suditi. Što se izvješće pozivlje na sekularnu porabu talijanskoga jezika kod suda, to za mene nevriedi baš ništa, jer ako se je našemu narodu kroz stoljeća činila nepravda, to ona mora jednom prestati. Upravo s toga dužnost je nas mladjih, da svimi silami uznastojimo odstraniti dugotrajne nepravde, koje su tištile naš narod i naš jezik.

Odborovo izvješće ide dapače tako daleko, te poriče skoro, da se u Istri govori hrvatski odnosno slovenski tvrdeć naproti, da se govore razna narečja. U ovom pitanju nemogu se prepirati sa gospodom od većine, jer oni dosljedno tvrde, da nerazumiju našega jezika. Pošto indi nepoznavaju našega jezika, to bi morali biti tako čedni, da nerazpravljaju o predmetih, kojih nerazumiju. Ovdje mi budi slobodno opaziti, da se kao odvjetnik nalazim

s g. izviestiteljem kod istoga suda, te da on govori onako hrvatski sa našim pukom kao i ja. Da velik dio našega naroda nezna čitati ni pisati, to su najviše tomu krivi naši protivnici, koji su kroz stoljeća hotomice ostavili u tmici neznanstva naš narod. Izviešće nadalje kaže, da je našemu seljaku svejedno, dali dobije sudbenu odluku u ovom ili onom jeziku. Poričem i ovu činjenicu kao neistinitu, nu da je i istinita, to imam primjetiti, da nije pako nam, zastupnikom našega naroda, svejedno, dali dobiva naš narod sudbene odluke pisane talijanski ili hrvatski.

Haran sam g. izvjestitelju, što je napokon pripoznao, da imade u Istri odvjetnika, koji poznavaju hrvatski jezik u govoru i pismu i koji da su došli u ovu zemlju upravo radi toga, da uvedu kod c. kr. sudova taj novi jezik. Na ovo imam opaziti, da nismo mi došli u ovu zemlju radi ove ili one svrhe, jer smo sinovi ove zemlje, kojim nam je sveta dužnost podignuti u svakom pogledu naš dosada zanemareni narod i jezik.

Gosp. izviestitelj većine tužeć se, što spisi i parnice postavljeni u našem jeziku moraju dolaziti u ruke takvih sudaca, koji većma dolaze izvan pokrajine i poznavaju naš jezik, na zastrti način kaže, da ovi sudci uz najbolju volju nemogn zatajiti svoje narodno porietlo, pa da time nemogu biti sasma ne-

pristrani. Ja ovu osvadu do sudaca, koji rešavaju parnice našim jezikom pisane, najsvečanije odbijam, jer nisu ove osvade ničim opravdane. Ako se sbije kakav čin, to imamo dosta viših oblasti za pritužiti se i najbolje bi bilo kaniti se ovakvih neosnovanih osvada. Izviešće predbacuje nam nadalje, da uvadjamo naš jezik kod suda iz političkih razloga. Mi smo većina ove zemlje, te nam netreba nikakvih razloga za uvadjanje našega jezika kod sudova, jer to nam nalaže prirodjena nam patriotička dužnost.

Iz pročitanog nam izviešća sliedilo bi konačno, da je zastupnik dr. Vitezić g. 1883. zaveo u bludnju carevinsko vieće, kad se je pripravljao zakon 25. maja 1883. br. 76. D. Z., kojim je ustanovljeno, da se u Istri može rabiti kod suda jedan od jezika, što se govore u zemlji.

Na ovakvu neistinitu tvrdnju težko bi što pametna odvratiti, jer bi ludo bilo i pomisliti, da se onakvo tielo, kakvo je carevinsko vieće u Beču, može u obće zavesti u bludnju od pojedinega zastupnika. Ovaj zakon, koji je u prvoj liniji bio namienjen kraljevini Dalmaciji, protegnut je i na Istru, jer su ovdje vladali isti odnošaji, koji i u Dalmaciji. Hvalevredno je, da se je zastupnik dr. Vitezić zauzeo, da se § 14 gradjanskoga postupnika promjeni na način, da nebude više

nikakva sumnja o porabi našega jezika, te se nemože pomisliti c. kr. oblasti, koja bi ni u snu mogla izjaviti, da se u Istri običajnim jezikom ima smatrati jedino talijanski jezik. Bilo pravo našim suzemljakom ili ne, naša je dužnost, da uvedemo naš jezik u sve struke javnoga života.

Jasno je indi, da se odlučno protivim predloženoj resoluciji.

Zatim dobiv rieč dr. Laginja reče sliedeće:

Ja bih, visoki sabore, i ovoga puta mukom mučao na vaše razprave, odkada sam se osvjedočio, da vam je za ludo govoriti i prištedio bih vam prigovor, da one od vas, koji neznaju dobro hrvatski, dražimo tako govoreći svi redom, a već znate zašto nećemo da govorimo drugačije. Nego i moja strpljivost ima medje, te se neda suzdržati, kada mi tko dirne tankoćudne žice osvjedočenja narodnosti i sladkoga materinjega jezika hrvatskoga.

Žalim u istinu, gospodo, da nam u ime političko-ekonomnog odbora podnaša ovaj predlog zreli starac, veleštovani dr. Costantini, pa još advokat. Žalim s toga, jer danas već nemogu štediti ni njega, u kojega štujem duboko njegovo politično osvjedočenje, osobu neprikornu u svakom pogledu, čestitoga otca obitelji. Ali ovdje

već negovori Laginja Costantinu, ovdje govori Hrvat Talijanu.

Gospodo, uvreda je našoj narodnosti i našemu jeziku, a pogrda zdravomu razumu predlagati ono što predlažete vi, da kod sudova u Istri bude rabljen samo talijanski jezik. A taman smješni su razlozi, koje za to navadjate, naročito onaj, da mi neimamo književnoga jezika, da ga narod nepozna, da mi nismo nego neka plemena bez veza narodnoga jezika, govoreća samo neke dialekte. Jur smo vam druge pute rekli, a vi sami znate, ako vam je do istine, da je hrvatski jezik u Istri stariji od talijanskoga, da je mnogo viekova jezik sudbeni, pače diplomatički, a to što nam pisma potvrdjuju, bar od konca 13. vieka ovamo.

Zna se, da je ono u drugoj polovici XIII. vieka pisan razvod istrijanski, gdje su na tanko razvedene medje skoro svake obćine ovdje u nutrnjoj Istri; pak se zna i to, da je to veliko pismo pisano za narod jezikom hrvatskim, a to pod autoritetom tadanjih zemlje gospodara: patrijarke Oglejskoga, kneza Goričkoga i dužde Mljetačkoga.

Zna se dobro, da ima po Istri sila spisa, koje su hrvatskim jezikom i tim

pismom pisali javni bilježnici pod vlastju Mljetačkom.

Zna se, da su za naš narod bile štampane knjige hrvatske u Mljetcih, Vidmu i Cervinjanu, da rečem u Cividalu, a to sve pod vlastju Mljetačkom, jer su Mljetci znali i poštivali narodnost ove zemlje, jer su znali, da samo narod, koj narodom ostaje, znade u potrebi braniti gospodare. Tako je gospodo činila Venecija, tako je bilo dok nije ovamo utvrdjena i na našu štetu i sramotu došla ta vaša narodnost talijanska, koju je od nekih ljudi stvorila Austrija!

Mi dakle imamo svoj govor i svoj jezik pismeni, a jeziku pismenom treba da se svaki narod nauči za to, da na pismu bude njegov govor svuda jednak. Pa kad i vi sami znate, da većina puka u Istri govori jezikom hrvatskim, onda je smješno kratiti, da se tomu puku i nepiše u istom jeziku!

Toliko gospodinu izvjestitelju kao Talijanu. A sada nešto njemu kao advokatu.

Veleštovani dr. Costantini kao pravnik i odvjetnik mora znati, da je vrhovno načelo sada, da se sudbenost obavlja ustmeno i neposredno. Po tom načelu osnovan imamo do sada kazneni i bagatelni postupak; dalje će malo po malo sve biti tako su-

djeno. Iz toga sliedi, da sudac i drugi javni službenik, a i sam odvjetnik, mora dobro razumjevati stranku, koja izkazuje svoje pravo, ili razlaže protivničku krivdu. Prema tomu pitao bih vas, gospodo, gdje je danas u Istri onaj sudac, koj može suditi u bagatelnih poslovih, a da nepozna hrvatskoga jezika? Neima ga!

Pak ako dobra sudbenost zahtjeva bezuvjetno, da sudac pozna govor stranke, zašto da se istomu sudcu dozvoli bilježiti talijanski, ono što je stranka rekla hrvatski? Zašto da Slovinski puk Istre neima pravo služiti se svojim jezikom u pismu, kada ima nepreporno pravo služiti se svojim jezikom u ustmenom govoru? Posve male neprilike, koje vi spominjete, da dolaze od porabe više jezika, nisu ni iz daleka onoliko štetne, koliko su nesretne okolnosti, koje još sada podržujete tim, da imamo gdje i gdje činovnika sudbenih, koji nerazumiju puka. Eto, gospodo u Rovinju možda još sada na tribunalu od tri sudca dvojica neznaju hrvatski, pak čovjeku toga jezika sude o životu i o smrti!

Pak vi hoćete još, da se uzakoni takovo stanje! To bi bila šteta i gubitak za pravu sudbenost, to je nespodoba, a ne ono što vi navadjate na obranu vašega predloga!

Nego ja hoću da vas izpričam. Ja držim, da je poštovani Costantini osvjedočen bar koliko ja, da njegov predlog nije više za našu dobu, te ćemo mi s ove strane svim žarom duše proti njemu glasovati. Dr. Costantini budi u sebi samo sladke uspomene mladih dana. ali se nedaju više obnoviti; one jesu samo: del passato i sogni ridenti!) — Živio!

Dr. Tamaro kaže, da nebi imao sa pravne strane reći ništa, jer je sve rekao izviestitelj, nego to je pitanje takodjer zdravoga razuma. (Mandić: Cicero pro domo, Tamaro: non è vero). Mnogimi jezici stvara se babilonski toranj. Uvedenjem hrvatskoga jezika u sudove znači za Hrvate: „summum jus — summa injuria". Pitat će se: zašto samo talijanski jezik, al tako se može takodjer pitati: zašto francezki jezik i kod Niemaca diplomatički? Talijanski jezik sudbeni udomaćen je i kod naših Slava. Učenjaci su stvorili ne samo pravnu znanost nego i pravnu terminologiju, a jedno i drugo stvorili su Talijani i poznato je takodjer našim Slavom. Slaveni neimaju svoje terminologije koliko je meni poznato. (Dr. Laginja: Tako da, koliko je vam poznato). Samim odvjetnikom slavenskim je težka ta terminologija. (Dr. Laginja: Keine

Spur! Tamaro: è vero!) U Piranu n. pr. neima nijednoga čovjeka, koji bi znao hrvatski, šta će se tu sa hrvatskimi spisi? Hoće li se ići k doktoru Fragiacomo? Svi narodi imadu — i Slaveni imadu svoja prava i nek ih imaju — makar za „Veliku Hrvatsku“ ali u ovoj malenoj pokrajini je nemoguće uvesti više nego li jedan službeni jezik.

(Za govora vladalo je u sabornici i galeriji veselje, a na koncu opomenu predsjednik galeriju, koja se je odveć glasno smijala).

Dr. Gambini tvrdi, da je izviešće dra. Constatina sve razloge tako izcrpilo, da njim se nemože dodati ni rieči. On ipak uzima rieč jer bi se čudno činilo, da osim Tamara od većine nitko o toli znamenitu predlogu neprogovori. On je bio često sa slaverskimi seljaci prije nego li se je medju nje počeo uvadjati pismeni jezik — i razumio se je s njimi. Isto tako i njegov otac — Slavista (Na klupah manjine: o! Gambini: istina je), poznat je možda bolje nego li koji odvjetnik; a sad nerazumijemo jih jedan ni drugi. Ima rodjaka iz Brača u Dalmaciji, koji je bio tri godine u Zagrebu te se nije mogao razumiti s tamošnjimi gradjani. Prelazeć

na stvar pripoznaje sva prava Slavenom, (Kako su milostivi! na klupah manjine), ali tvrdi takodjer, da je velika škoda za stranke kad moraju trošiti za prevode. Najveće zlo je pako glede zemljištnih knjiga. Poznato je naime, da se Slaveni utiču svaki čas k Talijanom za pomoć, za posude. Ako se bude pisalo u zemljištne knjige hrvatski, onda Talijani neće htjeti dati posuda. Pravih Hrvata ni Slovenaca, da neima u Istri. Hoće da dokaže, da Hrvati i Slovenci nisu isti narod, a za dokaz čita izvadke iz osnova za pučke škole, najprije slovenski pak hrvatski. (To je tako čitao, da se nije razumjelo ni rieči ni hrvatski ni slovenski, da mu se je sve smijalo i da mu je zastupnik Spinčić doviknuo: non stia bestemiare!) Zaključuje iz toga čitanja, da je izmedju slovenskoga i hrvatskoga jezika tolika razlika, kolika je izmedju talijanskoga i francezkoga, te da su Talijani u većini i nad Hrvati i nad Slovenci posebice uzeti. Konačno spominje, da je branio njeku stranku iz Voloskoga, da mu je u toj parnici dr. Laginja, bivši tada tamo, pisao talijanski i kad su se sastali i kad mu je zahvalio, da je talijanski pisao, rekao mu, da se nemože sve na jednom promjeniti, već da treba polagano napried.

Dr. Laginja odgovara Gambinu: Ja sam već potvrdio, da sam pisao onaj odgovor, što ga je spomenuo poštovani predgovornik. Nespominjem se pravo, da li sam mu kasnije i rekao ono: da se nemože u jedan dan sve preobratiti. Ali ja mu vjerujem, pak uzimam pod istinu što on govori. Nego, visoki sabore, to je bilo onda, kad nam je g. Gambini bio svečano izjavio, da traži hrvatsku gramatiku i da je ozbiljno pripravan učiti se taj jezik. Ja sam ga dakle trpio i pisao sam mu talijanski dokle se on nauči hrvatski ustmeno i pismeno (ove rieči izgovara kao Gambini; smjeh u saboru i na galeriji). Mjesto toga odgovorio nam je g. Gambini u predzadnjoj sjednici u ime zemaljskoga odbora. da na hrvatski pisane interpelacije zemaljski odbor neće odgovarati. Vidim dakle, da su prestale njegove simpatije i želja, da nauči hrvatski, pak je zato i mene prošla volja govoriti talijanski. Nego stvar je preveć ozbiljna, pak šalu prepuštam njemu.

Ja ću samo to spomenuti, da se mi za naše kmete nebojimo. Ako jim neće Talijani dati novca na hrvatski pisane izvadke gruntovničke, toliko bolje, biti će jim manje dužni, a naši ljudi i

onako imaju dosta zemlje i hvala Bogu zdrave ruke, dobru krv, pak će se prehraniti i bez talijanskih novaca.

Nego Talijanom je dogorilo, jer se sada po sudovih može i hrvatski govoriti i pisati, pak bi rado da to odstrane. Ali to se neda. Mjesto toga mogli ste odrediti, da se na vaših gimnazijah u Kopru, Trstu i drugdje, uči hrvatski, kako se na hrvatskih uči talijanski, pak bi se mi danas mogli liepo razumjeti. Ali ako niste toga učinili, mi vam nismo krivi, da ste zakasnili.

Dr. Costantini zahvaljuje se drugovom, koji su ga poduprli i žao mu je što nije razumio gospodina zastupnika manjine. Stalno je, da kod sudova vlada od nekoliko doba konfuzija i kad bi ministar poznao pravo stanje stvari, izdao bi naredbu, da se rabi samo talijanski jezik. Moli zato zemaljski odbor, da predlog preporukom na ministarstvo poprati i predloži neka isto — ako nevjeruje navodom izviešća — pošalje u pokrajinu komisiju, da se o tom osvjedoči.

Većina dakako prima predlog dra. Costantini-a.

Isti Costantini izviešćuje o predlozih dra. Dukića, koje je pročitao i koji su tiskani u izvještaju IV. sjednice.

Pročitav predloge reče, da njim je nešto predpostavljeno u slavskom jeziku, al da političko-ekonomički odbor nije mogao toga u razpravu uzeti, pošto je pisano u slavskom jeziku. Predlozi da su nepravedni i nezakoniti, te da se nemože od nikoga želiti, da se poprimu, pošto bi u tom slučaju došla vojska tudjinaca u Istru s uzroka, što domaći sinovi nepoznaju slavskoga jezika. Iztiče nadalje, da predlog o ustrojenju talijanskoga senata u Ljubljani — slovenskom gradu, nemože biti ozbiljan i da naš sabor nemože odlučivati za druge pokrajine. On je s toga proti predlogom manjine, te predlaže, da se preko njih predje na dnevni red.

Otvoriv predsjednik glavnu razpravu dade rieč dru. D u k i ć u. (Čim je počeo govoriti, nastao je na galeriji nemir — koju je predsjednik „umolio“ neka bude mirna). Dr. Dukić reče:

Visoki sabore! Prošloga mjeseca oktobra izteklo je 30 godina, kad je proglašen tako zvani oktobarski diplom, kojim su zajamčena svim kraljevinam i zemljam naše monarkije njihova historička prava. Odmah zatim učinila je c. k. vlada malen pokus, da se prava pojedinih naroda u život privedu.

Sa protivne strane neprestano čujemo, da preokret u Istri glede porabe hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika datira samo od njekoliko godina natrag, odkad se je par mladih odvjetnika nastanilo u zemlji. Slobodan ću biti, da u kratko dokažem, kako ti navodi nisu istiniti. Mi tražimo samo, da se provede ono, što je već pred 30 godina naredjeno i kasnije više puta uzakonjeno.

Naredbom c. k. ministarstva pravosudja 15. marča 1862. br. 865 pres., koja je svim c. kr. sudom u Primorju priobćena ukružnicom c. kr. prizivnoga suda u Trstu 16. marča 1862. br. 244 pres. naredjeno je:

1. da c. kr. sudovi saslušaju okrivljenike i svjedoke, koji govore samo slavenski jezik, po mogućnosti u istom jeziku i da barem odlučne momente izkaza okrivljenika i svjedoka unesu u ovom jeziku u zapisnik;

2. da zapisnici o položenju prisega od slavenskih stranaka po mogućnosti budu uvjek sastavljeni u slavenskom jeziku i da se barem formula prisege ima u istom jeziku unesti u zapisnik;

3. da budu kod glavnih kaznenih razprava sa okrivljenici, koji samo slavenski govore, sudjelovali samo takvi-

sudci, državni odvjetnici i branitelji, koji podpuno poznavaju jezik okrivljenika, da se razprava vodi u istom jeziku, da se osuda i po mogućnosti razlozi izdaju u istom jeziku;

4. da se na sudbene podneske sastavljene u slavenskom jeziku izdaju rešitbe u istom jeziku.

Pošto su njekoji c. kr. sudovi držali, da se ova naredba odnosi samo na kaznene poslove, to je c. kr. ministarstvo pravosudja naredbom 20. oktobra 1866. br. 1861. pres., koja bje svim sudovom Primorja priobćena okružnicom c. kr. prizivnoga suda u Trstu 30. oktobra 1866. br. 4820, oprovrglo krivi nazor, da se ministerijalna narodba 15. marča 1862. proteže samo na kaznenu struku. Ministarstvo nalaže indi svim sudovom, da se imaju u gradjanskih i kaznenih poslovih glede jezika držati navedene naredbe g. 1862.

Svim je nadalje poznato, da su mjeseca decembra god. 1867. izdani državni temeljni zakoni, te da je člankom XIX. državnoga temeljnoga zakona 21. dec. 1866. br. 142 d. z. zajamčeno svim narodom pravo služiti se svojim jezikom u svih granah javnoga života. Ovim zakonom imale su za uvjek prestati prepirke,

dali se kod c. kr. sudova mogu rabiti samo njekoji privilegirani jezici.

Godine 1873. izdan je napokon znameniti naš kazneni postupnik (z a k o n 23. m a j a 1873. br. 119 d. z.), koji se osniva na načelu ustmenosti i neposrednosti, po kojem dakle mora sudac razumjeti okrivljenika, a ovaj sudca, inače o ustmenosti i neposrednosti nemože biti govora.

Svi ovi zakoni i naredbe nisu mogli sasvimъ odstraniti starih predsuda u ovoj zemlji. Njekoji sudovi u Istri pozivali su se naime na § 14. gradjanskoga sudbenoga postupnika, koji je prepisavao, da se kod suda može rabiti samo talijanski jezik. Godine 1815. uveden je u Istru i Dalmaciju cesarskim patentom 24. aprila 1815. gradjanski sudbeni postupnik, koji je vriedio u tadanjih pokrajinah Italije, što su spadale pod Austriju. U ovih pokrajinah, gdje živi talijanski narod, sasvim je bilo opravdano, da se nije kod suda mogao rabiti drugi jezik do talijanskoga. Austrija preuzev početkom ovoga stoleća Dalmaciju i dielove Istre, što su pripadali mljetačkoj republici, uvela je u ove zemlje gradjanski postupnik, kakav je bio u krieposti u Italiji, jer se je onda držalo, da imaju ove zemlje talijansko obilježje.

Pošto se je sa više strana opetovano tvrdilo, da nije ustanova § 14. gradjanskoga postupnika dokinuta članKom XIX. spomenutoga državnoga temeljnoga zakona, to je napokon zakonom 25. maja 1883. br. 76 D. Z. učinjen konac svakomu nesporazumljenju. Ovim zakonom promenjen je § 14. navedenoga gradjanskoga postupnika te je ustanovljeno, da se kod suda u Istri i Dalmaciji imaju stranke i njihovi pravni zastupnici u svojih govorih služiti jednim u zemlji običajnim jezikom.

Unatoč svemu tomu dolazilo je opet više pritužba, da se zakonski propisi o porabi našega jezika neobslužuju. Ces. kr. ministarstvo pravosudja svojom naredbom 26. maja 1885. br. 2668 pres., koja bje svim sudovom Primorja priobćena okružnicom prizivnoga suda u Trstu 11. julija 1886. br. 2088 pres., nalaže sudovom, da se imaju strogo obdržavati propisi sadržani u ministarskoj naredbi 15. marča 1862. te zabranjuje, da se sa strankami našega jezika sastavljaju zapisnici u talijanskom ili njemačkom jeziku. Ministarstvo veli u ovoj naredbi, da mogu sudci uz malo dobre volje unesti u zapisnik barem glavne točke saslušaja, kad i onako moraju stranku u tom jeziku saslušati.

Usljed raznih pritužba c. kr. prizivni sud u Trstu odpisom 23. novembra 1886. br. 4206 upravljenim na predsjedničtvo ces. kr. kolegijalnih sudova u Primorju svraća opet pozornost na propise ministarske naredbe 15. marča 1862. i nalaže sudovom, da nabave hrvatske odnosno slovenske tiskanice za nutarnju porabu suda.

Dalnjom okružnicom c. kr. prizivnoga suda u Trstu 5. julija 1887. br. 10 nalaže se c. kr. sudovom u Primorju, da se uknjižbene molbe sastavljene u hrvatskom odnosno slovenskom jeziku neimaju samo riešavati u istom jeziku, nego da i dotični sudbeni dekreti imaju bit unešeni u istom jeziku u zemljištnu knjigu. Proti ovoj okružnici pritužila se je na c. kr. ministarstvo pravosudja odvjetnička komora u Trstu. Ovu pritužbu odbilo je navedeno ministarstvo odpisom 22. agusta 1887. br. 13849, jer da je jednakopravnost svih jezika zajamčena članком XIX. državnoga temeljnoga zakona 21. decembra 1867. br. 142 D. Z. u školi, uredih i javnom životu te da ministarstvo mora providiti, da se ova jednakopravnost provede u cielom pravosudju, indi takodjer u zemljištnih knjigah. Ob ovom odgovoru visokoga ces. kr. ministarstva bavio se je ovaj visoki sabor u zasjedanju g. 1887.

Iz svih ovih navedenih zakona i naredaba sliedi, poštovana gospodo, da je ono, što mi danas tražimo, već od 30 godina, uzakonjeno te je sveta naša dužnost zahtjevati, da se jednom vrše zakonski propisi. Mi netražimo, da se prikrati pravica talijanskoga jezika, već zahtjevamo, da se našemu jeziku dade u javnom životu ono mjesto, koje ga po pravu i zakonu ide. Dve su nove stvari, koje danas tražimo. Jedna je, da se ustroji kod kolegijalnoga suda u Trstu ili Rovinju posebni porotni sud za hrvatsko-slovensko pučanstvo Istre. Gosp. izviestitelj prigovara tomu veleć, da se nebi našlo ni dostatno naših porotnika, koji bi tu službu mogli vršiti. Nu taj prigovor nestoji, jer bi se lahko našlo u našoj pokrajini toliko muževa, koji plaćaju stanoviti census i znadu čitati i pisati naš jezik te bi sasvim bili sposobni vršiti službu porotnika. Današnji odnošaji su nesnosni. Najveći čini kaznenoga zakona, gdje se takodjer radi o životu i smrti pojedinca, razpravljaju se pred porotnici, koji nepoznavaju jezika obtuženoga, a ovaj nepoznaje jezika, kojim govore porotnici. Naša je dužnost dakle zahtjevati, da budu obtuženici našega jezika sudjeni od sudaca, koji podpuno poznaju naš jezik, a taj zahtjev — mislim — nesmije biti nikomu zazoran.

Druga nova stvar je, gdje preporučamo visokomu c. kr. ministarstvu pravosudja, da se u Ljubljani ustroji ces. kr. prizivni sud za Primorje, Kranjsku, dolnju Štajersku i dolnju Korušku.

Ovaj naš zahtjev nepotiče — kao što to kaže g. izviestitelj komisije — iz političkih razloga, već jedino iz jezične potrebe. Mi dobivamo od prvoga suda osude i odluke sastavljene u našem jeziku. Na pritužbe i utoke proti osudam i odlukam prvoga suda izdaje c. kr. prizivni sud u Trstu riešitbe sastavljene u talijanskom jeziku. Mi s ovim postupkom nemožemo biti zadovoljni, jer krši naše pravo. Kod prizivnoga suda u Trstu namješteno je 9 viećnika, koji svi nemogu poznavati hrvatskoga odnosno slovenskoga jezika. Tomu bi se pripomoglo, kad bi se djelokrug istoga suda razširio. Ustrojenjem prizivnoga suda u Trstu povećao bi se njegov djelokrug, dobilo bi se novih sila te tako mogla bi se provesti jezična jednakopravnost i u drugoj molbi, a da se tim nebi nikomu štetovalo.

Svi naši predlogi idu dakle na to, da se uzadovolji našemu uzakonjenemu pravu, preporučamo s toga, da se prihvate pridržavajuć si dalnju rieč na koncu razprave.

Većina prima predlog izvj. dr. Costantina.

Dr. L i u s izviešćuje u ime političko-gospodarskoga odbora o spomenici šumske komisije, iduće za tim, da se ustanovi mjesta šumskih obćinskih stražara, koji bi bili podložni c. kr. kotarskim oblastim — a plaćani dobrahno od obćina. Veli, da se želji spomenice nemože zadovoljiti, pošto šumske oblasti su već do sada takove, da utiču u prava obćinah i da bi njim ta prava još jače ograničena bila kad bi se toj želji zadovoljilo. God. 1887. bijaše jur napravljena zakonskà osnova, koje razpravu se je odložilo te izabralo izvidnu komisiju, koja bi bila imala stvar proučiti i saboru izviestiti. Pošto toga do sada učinila nije, jest i riešenje želje ove spomenice — ako ne drugo — bar prerano. Predlaže stoga, da se predje preko iste na dnevni red. Predlog bijaše prihvaćen bez razprave.

Dr. F r a g i a c o m o izviešćuje u ime istoga odbora o prošnji i odnosnoj zakonskoj osnovi za proglašenje M a l o g a L o-š i n j a kao lječilišće. Tudjinci da zalaze sve to više u Mali Lošinj, da si tuj poprave zdravlje, pošto je podnebje jako blago. Obćini je to koristno, a bilo bi još više kad bi se taj grad proglasio lječilišćem i kad bi se poprimila zakonska nsnova i odnosni pravilnik, kao što je predložen.

Osnova je jednaka onoj, koju je sabor poprimio za Opatiju god. 1889. pa s toga smatra, da netreba dalje o njoj govoriti.

Vladin zastupnik reče, da u izviešću nije čuo spomenuti pregovora izmedju namjestničtva, te izmedju zemaljskoga odbora. Nije čuo spomenuti odpisa namjestničtva od 22. oktobra t. g. u kojem se veli, da se § 1. zakonske osnove nemože primiti ako se nepromjene rieči: „di comune accordo“ (namjestničtvo i zemaljski odbor) u rieči: „sentito il parere“ (namjestničtvo zemaljskoga odbora).

Zastupnik Mandić (čim se ustane počme nemir a dr. Laginja moli predsjednika, da dade štediti zemaljske stolice na galeriji, pošto su i one u inventaru) reče:

Visoki saboro!

Pošto se eto razpravlja o zakonskoj osnovi, koja može biti od životnog interesa za pučanstvo grada Malogsela, žalim da neima ovdje zastupnika za gradove Malo- i Veloselo ili Mali i Veli Lošinj, koji bi se bio bez dvojbe toplo zauzeo za probitke svoga rodnoga mjesta, dotično za korist svojih birača.

No ako je istinit glas, o čemu sam se potanje obaviestio i uvjerio, da je po nagovoru kotarskoga poglavara g. Zuecka g. zastupnik Craglietto došao proti

svojoj želji u ovaj visoki sabor, onda pada krivnja što ga danas neima ovdje na onoga gospodina, koji, da zaprieči izbor sposobnijega i protu-talijanskoga kadidata za rečene gradove, lišio je tim iste svoga zastupnika u ovom visokom saboru.

Poznato nam je naime, da je g. kotarski polavar, da omogući izbor talijanskoga kandidata nagovarao g. C r a g l i e t t a, inače vrlo čestitu i dobro vidjenu osobu, da se prime kandidature za lošinjski gradski izborni kotar.

Gospodin C r a g l i e t t o je tomu nagovoru popustio jedva tada, kad mu je na njegov izgovor, da je odviše star i tomu poslu nedorasao, spomenuti gospodin izrično rekao, da je dosta, da se pokaže kod prvoga zasjedanja u Poreču, a za svako dalnje, da će dobiti od sabora pod izlikom starosti, dopust.

Tim načinom ostali su Lošinjani u ovom važnom pitanju bez zagovornika krivnjom poznatoga protivnika svakoga napredka u onom kotaru.

Gospodo moja! Pobudom i nastojanjem jednoga profesora medicinske fakultete bečkoga sveučilišća dolaze u Maloselo već eto treću godinu stranci, da si potraže lieka poremećenu zdravlju ili da proborave koji mjesec u onom liepom i ugodnom

kraju. Od tada bijaše u Lošinju i učenih glava, osobito iz medicinske struke, medju kojimi spominjem i jednoga glasovitoga operatera Hrvata (Dr. Fon), koji je, premda ga je tamošnja talijanska klika mrko gledala i proti njemu rovala, u većini pučanstva najbolji glas ostavio. U to doba počeli su mirniji i trezniji gradjani ozbiljnije na tom raditi, da se u Malomselu stvori lječilišće, kao što ga imademo u našoj krasnoj Opatiji. Čuli smo, gospodo, iz izviešća, a većini Vas bijaše to doista i do sada poznato, da je grad Lošinj radi svojeg položaja, ugodna podnebja, zdrava i tiha zraka, južnog bilja itd., vrlo zgodno mjesto za lječilišće, dotično za boravak bolestnika ili oporavljajućih se osobah, u njeko doba godine, kad bi njim boravak u sjevernijih mjestih bolest pogoršao ili oporavljenje zapriečio. Pojmljivo je dakle nastojanje stranaca, koji su već tuj boravili, imenito pako domaćih gradjana, za dobro svoga mjesta zauzetih, da se takovo lječilišće tamo čim prije oživotvori. Uvažimo li jošte, da je upravo Maloselo usljed propasti naše trgovačke mornarice, za koju se na kompetentnom mjustu baš ništa nepoduzimlje, silan udarac pretrpilo, to je opravdana želja i težnja onih čestitih gradjana, da ma kojim načinom u svom gradu

materijalno stanje poboljšaju. Kako vidim, gospodo moja, mi smo svi pripravni, da njim budemo, u koliko od nas zavisi, u tom pitanju na ruku. Ali, meni se čini, da tuj nije dosta naša dobra volja.

Visoki sabore! Poznata Vam je bez dvojbe istina, da narodom i najbolji zakoni malo koriste ako dodju u slabe ruke, i obratno, da će takodjer iz lošeg zakona dobre ruke koješta dobra i koristna izkresati. Predpostaviv to, i jer poznadem prilično vladajući sistem u Malomselu, bojim se, da bi mogle najplemenitije namjere uvidjavnijih gradjana Maloselskih morem odplivati.

Ja mislim, gospodo moja, da ako se ima stvar ozbiljno uzeti, ako se kani sa lječilišćem u Malomselu postići dobar uspjeh, tada treba, da se u prvom redu za to svojski zauzmu sve domaće oblasti, družtva i pojedinci, te da njim pri tom budu podporom državne i zemaljske oblasti. Ali koliko sam mogao doznati, tomu nebijaše do sada tako, bar što se prvih tiče.

Obćinska uprava, koja imade u svojih rukuh zdravstvo, mjestno redarstvo, čistoću, puteve itd. nije išla uviek na ruku onim osobam, bilo domaćim ili tudjim, koje se zauzimiju za to, da se u gradu strogo provadjaju propisi spomenutih struka

općinske uprave, te da se osobito strancem pribavi što ugodniji boravak u gradu. Čulo se tužba u tom pogledu i proti liječniku, kojega da više zanima znati, da li se milosrdne sestre u bolnici mole svomu Stvorcu svojim hrvatskim ili tudjim latinskim jezikom, negoli pitanje o lječilišću. Zli jezici kažu dapače, da mu on nije sklon, jer da bi sa lječilišćem došlo u Maloselo i liječnika, a njegov talijanski patriotizam, da je veći nego li liječnička vieština i pouzdanje puka.

I treći je čimbenik u Malomselu, koji je dužan, da pitanje o oživotvorenju lječilišća promiče i k dobrom uspjehu pripomogne, To je politička oblast, koja imade sjelo u samom gradu. Meni bijaše rečeno, da nije ni ta oblast u tom pitanju svoju dužnost učinila. Bijaše naime pritužba od samih stranaca na istu oblast radi smrada i nečistoće, al tužbe stranaca nebijahu uslišane. Kad se je pako na pobudu i predlog planinskog il turističkog kluba ustrojio poseban odbor, kojemu bijaše zadaća, da učini predradnje i sve potrebito za podignutje lječilišća, izabralo se u taj odbor po savjetu političkog poglavara većinom nesposobne osobe, jer se kod toga većma pazilo na njihovo političko mišljenje nego li na poznavanje pred-

meta, na njihove strukovne sposobnosti. Radi toga odalečilo se od sudjelovanja jednog od najvaljenijih i najradinijih članova odbora — najglavnijeg promicatelja toga pitanja, koji nije hotio svojim imenom prikriti nerad i nesposobnost većine odbornika. Ravnatelj tamošnje nautičke škole i poznati učenjak g. Jelčić bio se svom dušom zauzeo za osnutje lječilišća al videć, da se ni mjestna ni državna oblast nemiče, da je posao izručen nesposobnim i nemarnim osobam, povukao se natrag, što je dobro došlo lošinjskim mogućnikom.

Poštovana gospodo ! Neima tomu dugo što sam Vam sa ovoga mjesta pokazao, kako se politička oblast u Lošinju malo brine za materijalni boljak podredjenoga si puka ocrtav Vam u kratko rad tamošnje kotarske gospodarske zadruge u posliednje 2—3 godine. Moj čestiti drug g. dr. Volarić dokazao Vam kasnije sa primjeri kako postupa pristrano, dapače proti zakonu kot. školska oblast, kojoj je na čelu kotarski kapetan g. Zueck. Dosta vam budi spomenuto imenovanje učitelja u Cresu, koje stoji u protuslovju sa razpisom natječaja. Ista dakle oblast, dotično njezin predstojnik, zanemaruje svoje dužnosti u strogo gospodarstvenih pitanjih, postupa pristrano i nepravedno u školskih,

a na žalost, kako vidismo, nebijaše sretniji niti u pitanju o ustanovljenju lječilišća.

Ja mislim dakle nakon svega rečenoga, da ako se ide zbilja za tim, da se u Malomselu ustroji lječilišće kako valja, da bude naime ono pučanstvo imalo odatle njeku korist, tad se moraju prenuti iz mrtvila u prvoj vrsti sami gradjani i njihove mjestne oblasti, zatim treba da njim pruži pomoćnicu ruku zemaljska i državna oblast, pak da svi složnimi silami uznastoje oko oživotvorenja i procvieta lječilišća u Malonselu. Ja bi imao, gospodo, jošte jednu želju, te ju stavljam dapače kao predlog, da bi naime predležeća zakonska osnova obuhvatila i Veloselo ili Veli Lošinj. Jedno mjesto od drugoga odaljeno je jedno ½ sata, spojeno jedno s drugim vrlo liepom i romantički ležećom cestom; okolica Velogsela jest takodjer krasna i pitoma; podnebje isto, flora ista, u obće prirodni odnošaji Velogsela nezaostaju u ljepoti za onimi Malogsela. Bilo bi dakle pravedno a po gradjane Veloselske koristno, da se i njihovo mjesto povuče u djelokrug ove zakonske osnove.

Preporučujuć Vam, kao dopunjak k predležećoj osnovi i moj predlog, izjavljam, da ću glasovati za tu zakonsku osnovu. (Živio! dobro! na lievici.)

Dr. Cleva, kao izviestitelj zemaljskoga odbora o predmetu, veli, da je u zakonskoj osnovi za Opatiju bilo rečeno: „sporazumiv se unapried“ i da se je to smatralo, kao da bi bio uzajamni sporazumak. Zemaljski odbor se osvjedočio, da namjestničtvo nije stvar tako uzelo, premda je prije i ono rabilo rieči: „uzajamni sporazumak“. Ono je naime u pravilniku za Opatiju metnulo rieči: „saslušav zemaljski odbor“ te tim pokazalo, da se igra sa zemaljskim odborom, odnosno i sa saborom.

Vladin zastupnik čita spomenuti odpis namjestničtva, po kojem ima namjestničtvo viši nadzor nad zdravstvenim stanjem u pokrajini, a po tom i nad lječilišći. Kad bi se poprimile rieči — kao što ih predlaže zemaljski odbor — bilo bi to protuzakonito, jer bi zemaljski odbor uzeo na se njeki dio vlasti, koja mu nepripada. S toga zagovara rieči: „saslušav zemaljski odbor“.

Odbornik Cleva opaža, da se za sada ne radi o pravilniku, te preporuča saboru, da poprimi zakonsku osnovu kako je predložena.

Izviestitelj dr. Fragiacomo izjavi, da se komisija nije bavila rečenim odpisom namjestničtva, jer nije osnovan u za-

konu. Čita zatim što sve spada u zdravstveno stanje, nad kojim ima nadzor namjestničtvo i nenalazi u njem, da bi i lječilišća u to spadala.

Pošto se je prešlo na podrobnu razpravu, na § 1. želi dr. Volarić, da bi se poprimilo rieči kako hoće namjestničtvo, jer u protivnom slučaju neće biti osnova potvrdjena, te će se tim onomu gradu škoditi. Predlaže takodjer, da bi se osnova protegnula i na Veliki Lošinj.

U istom smislu zagovara § 1. kako to hoće vlada i dr. Dukić željeć takodjer čuti od zastupnika vlade, dali će ona predložiti ovu osnovu na potvrdu, ako se neprimi njezin izpravak.

Dr. Laginja pita predsjednika, zašto nije ova osnova prevedena i na hrvatski jezik.

Izviestitelj dr. Fragiacomo veli, da nepozna slavenskoga jezika, te da nezna šta su zastupnici manjine govorili, nego čini mu se, da pogadja što žele, pošto su više puta izrekli ime Veliki Lošinj, te sudi, da bi htjeli, da se zakon protegne i na taj grad. On je proti tomu, jer gradjani Velološinjski nisu za to molili. Ova zakonska osnova bijaše primljena i u trećem čitanju kako ju je predložio zemaljski odbor — odnosno političko - gospodarski odbor.

VIII. sjednica, dne 10. novembra.

Prisutni predsjednik vitez M. Campitelli, vladin zastupnik vitez Eluschegg i 26 zastupnika — galerija dobro posjećena.

Zapisnik prošle sjednice odobruje se bez prigovora. Predsjednik javlja predlog dra. Cleve za gradnju neke ceste na Barbanšćini, što se izruča zemaljskomu odboru. —

Dr. Volarić čita sliedeću interpelaciju:

Upit na c. kr. visoku vladu.

Umirovljeni svećenik iz Vrbnika Mate Fugošić, koji je umro 23. maja 1881., ostavio je 3—4 hiljade forinti, posudjenih većinom privatnim osobam, u svrhu, da se taj novac najdalje u dvie do tri godine utjera i otvori glavnica za obiteljsku podporu djaka.

Ovršitelj oporuke, buduć nesposoban, bude poslje dugoga dopisivanja odlukom c. kr. namjestničtva u Trstu od 19. marča 1886. br. 3274 lišen svakoga uplićanja u upravu i naloženo je financijalnoj prokuri, da uzme na se svu brigu, uredi račune sa ovršiteljem i oživotvori zakladu. Medjutim zaspala stvar i umro je ovršitelj oporuke još u decembru godine 1887., a do danas se nevidi, da bi zaklada uredjena bila.

Baštinici pokojnika se većkrat potužili na razne oblasti, osobito jedan djak sirota bez otca i majke i član oporučiteljeve obitelji, koji je išao na nauke računajuć na podporu, pa kad tamo letos svršava gimnazijske nauke, bez da bi mu sa ove strane koja pripomoć došla i bez da bi još i danas zaklada oživotvorena bila.

Obzirom na sve to, slobodni smo postaviti na visoku c. kr. vladu upit:

1. Zašto, gdje i kako je stvar zaspala o zakladi podpora za djake iz obitelji Fugošić?

2. Jeli visoka vlada pripravna narediti shodna, da se spomenuta zaklada čim prije uredi i oživotvori?

Dr. Fran Volarić — Dinko Seršić — Matko Mandić — Fran Flego — Dr. Laginja — Dr. Stanger.

Zastupnik Flego čita ovu interpelaciju:

Izkazom priobćenim obćinskomu glavarstvu u Buzetu od slavnoga zemaljskoga odbora sa odlukom 8. marča 1889. br. 1177, razabire se, da je slavni zemaljski odbor još godine 1876. Adolfu Clarici, bivšemu obćinskomu načelniku — u vremenu kad nije bio načelnik — prigodom diobe obćin-

skih zemljišća na Vrhu dao svotu od 920 for. 91½ novč. za njegove pristojbe kao predujam uz povratak itd. — koliko se misli — na teret one obćine.

Slavni zemaljski odbor u svrhu, da mu se povrati spomenuti predujam, nametnuo je službeno godine 1889. porezni namet 15% cieloj mjestnoj obćini Buzetskoj, koja nije nikada znala za taj predujam, jer njoj toga nije nikad zemaljski odbor — barem sadašnjoj obćinskoj upravi — dao do znanja ili javio.

Radi toga podpisani uslobadjaju se postaviti slavnomu zemaljskomu odboru sliedeće upite :

1. Na temelju kojih zahtjeva i za koje potrebe je bio poslan g. Adolf Clarici u Vrhovsku obćinu prigodom diobe dobara one obćine?

2. Na temelju kojega zakona i kako opravdava slavni zemaljski odbor taj svoj postupak, da je naime, bez da je obćina bar sadanja uprava o tom dugu što znala i bez da ju je ikad o tom obavjestio, postavio godine 1889. cieloj mjestnoj obćini Buzetskoj namet 15% na porez, da si povrati spomenutu svotu predujmljenu od zemaljske zaklade Vrhovskoj obćini?

Poreč, 10. novembra 1890.

Flego i drugovi.

Odbornik dr. Gambini odgovara, da zemaljski odbor neće odgovoriti na ovu interpelaciju, pošto je pisana hrvatski i neima prevoda talijanskoga.

Prelazeć na dnevni red dr. Tamaro izviešćuje o predlogu svojem i dra. Stangera za otvorenje gimnazije talijanske odnosno hrvatske u Pazinu ili paralela talijanskih odnosno hrvatskih na njemačkoj gimnaziji u Puli. Veli, da je pred kratko vrieme bio sastanak zastupnika južnih Slavena u Ljubljani. Medju njimi, da su bili najbrže i svi zastupnici slavenski Istre. (Dr. Laginja: svi! svi!) Tu da se je govorilo i o ustrojenju hrvatske gimnazije u Pazinu ili hrvatskih paralelkah u Puli. Ako imaju pravo Hrvati to zahtjevati, imaju još veće pravo Talijani zahtjevati talijansku gimnaziju u Pazinu ili talijanske paralelke u Puli. Na pazinskoj gimnaziji da bijaše uviek više Talijana nego li Slavena, kojih da bijaše samo trećina, medju kojimi i mnogo tudjinaca. Sada da je u Puli izmedju 61 djaka, 50 Talijana, 9 Niemaca i samo 2 Hrvata. Na koparskoj da biva samo 3% Slavena. Nebi ih bilo više nit kad bi obstojala hrvatska gimnazija, jer idući na gimnaziju, nepazi se na jezik. Polaziti gimnaziju neodvisi od jezika nego od gospodarskih razloga, a ti su kod

Slavena takovi, da oni nemogu dati dovoljan broj djece za gimnaziju. Za talijansku paralelu u Puli govori i narodnost stanovnika toga grada, medju kojimi je velika većina Talijana i veliki porez, koj taj grad plaća i koji porez je veći nego li četirih slavenskih kotara, naime: voloski, podgradski, buzetski i krčki. Napokon spominje prinos od 20.000 for., koje je Pula za gimnaziju dala. Konačno predloži, da se njegov predlog primi, a onaj dra. Stangera zabaci.

Dr. Stanger kao predlagatelj, reče: Moj predlog, da se u Pazinu ustroji hrvatsku gimnaziju, temelji se na pravu sa svih stranah priznatu i na krvavoj potrebi, koju naš narod u Istri osjeća za takvim zavodom. Baš radi toga iznenadili me razlozi, kojimi izviestitelj školske komisije hoće, da pobije taj moj predlog. Gospodin izviestitelj, koji je imao sam zastupati svoj predlog, da se ustroji u istom gradu Pazinu talijansku gimnaziju, bori se više razlozi, koji bi po njegovu mnienju imali govoriti proti hrvatskoj gimnaziji, nego za ustrojenje talijanske, tako da je očevidno, da je on svoj predlog stavio ne u nadi, da će ga visoka vlada poprimiti, nego u namjeri, da nepoprimi mojega, da tako nedobijemo ništa ni mi ni vi. U ostalom

na temelju razlogah, koje je naveo gosp. izviestitelj školskoga odbora, kad bi u istinu stojalo sve ono, što on navadja, mogao bi bio prije zahtjevati, da se u Puli ustroji talijanska gimnazija, nego da se neustroji u Pazinu hrvatska. Glavni razlog kojega se navadja proti ustrojenju hrvatske gimnazije jest taj, da nebi ista imala dostatno djaka, jer da Hrvatah malo polazi srednje škole. Kad bi i istina bila, da se je na obstojavšoj njemačkoj gimnaziji u Pazinu učilo više Talijanah nego Hrvatah i Slovenacah zajedno, nebi to valjan razlog bio, da se u Pazinu neustroji hrvatska gimnazija, jer ako nije bilo mnogo hrvatskih mladićah upisanih na obstojavšoj pazinskoj gimnaziji, bio je tomu kriv poglavito nastavni jezik iste, koji, budući tudji našemu narodu, nije mogao privlačivati naših djaka. Osim toga bio je tomu razlog i taj, što se naše djake od one gimnazije upravo odbijalo, samo da se ju nemogućom učini.

Poznato mi je, da je ravnateljstvo one gimnazije imalo strogi nalog, da neprima djakah iz drugih gimnazijah dolazećih, da se kod izpitah sa svom strogošću postupa tako, da je u istinu propadalo mnogo djakah, koji su se u ostalom dobro učili. Onu se gimnaziju bilo odlučilo ugu-

šiti, pa se sve moguće činilo, da bude na njoj čim manje djakah. Razlog dakle, što je na njemačkoj pazinskoj gimnaziji bilo upisano malo hrvatskih mladićah negovori dakle zato, da se ondje neustroji hrvatsku gimnaziju, nego bi samo mogao dokazom biti, da u Pazinu n j e m a č k a gimnazija obstojati nemože. S toga što na netom ukinutoj gimnaziji u Pazinu nije bio upisan velik broj hrvatskih mladićah, nemože se zaključivati, da neima naših mladićah, koji bi gimnaziju polazili. Na riečkoj hrvatskoj gimnaziji upisano je i ljetos do stotina djakah iz Istre i kvarnerskih otokah, pa kad bi se sbrojilo sve ove, one koji se nalaze u Trstu u konviktu, koji bi se bio imao ustrojiti u Pazinu, pa one, koji uče u Kopru i koji su sada već upisani u novoj puljskoj gimnaziji, narasao bi taj broj na toliko, da bi sa tolikimi djaci mogla vrlo liepo uspjevati jedna višja gimnazija ako i nebi svi na istu došli. Razlog, da treba ustrojiti talijansku gimnaziju, a ne hrvatsku, jer da je po svih gimnazijah u pokrajini obstojećih najveći broj talijanskih djakah, neima takodjer smisla dok se nedokaže, da je tih talijanskih mladićah toliko, da ih više nemože biti upisano na obstojećih gimnazijah.

Mi neimamo nikakve srednje škole u svojem materinskom jeziku, dočim Talijani

imaju jednu, koja vrlo dobro napreduje u Kopru, a i u Trstu imaju talijansku gimnaziju. Njim dakle netreba više takvih zavodah.

Nu hrvatska gimnazija u Pazinu nije potrebita samo za Hrvate, već je ona potrebita i za Talijane. Mi svi znademo, gospodo, da se danas već nemože u Istri javnim službenikom pače ni sudbenim poslužnikom biti, ako se nepozna koli talijanski toli i hrvatski jezik. — Znate i vi sami, gospodo, kako se u natječajih za sva mjesta kod c. kr. uredah zahtjeva uvjek i posvuda poznavanje zemaljskih jezikah (la conoscenza delle lingue del paese) pa kako ćete, da se odgoji za te javne službe sposobnih činovnikah, ako se mladićem domaćim nepruži prilika, da na dobu nauče oba zemaljska jezika? Svi znamo, kako mnogi učeni i vriedni činovnici vaše narodnosti zaostaju kod imenovanja za mladjimi, jer nepoznadu hrvatskoga jezika ili moraju pod starost taj jezik velikom mukom učiti, da u službi dalje dodju, pak zašto bi vi dopustili, da se tako zgadja i vašoj djeci, koja će imati danas sutra stupiti u javne službe u zemlji? Zar nije dakle i u interesu vaše vlastite djece, da im se prilika pruži, ako to žele, da nauče temeljito i drugi zemaljski jezik za mladih godina i bez velikog truda?

Temeljni zakoni naše države jesu, kako je poznato, vrlo liberalni, možda i preliberalni za državu kakva je naša. — Polag tih zakona svaka narodnost ima pravo razvijati se u svojem jeziku i nitko nemože biti prisiljen, da uči jezik druge narodnosti. Nu ta ustanova očevidno neodgovara potrebam realnim narodah u državi živućih. U svih skoro provincijah Austrije stanuju najmanje dvie narodnosti, koje dakle moraju skupa živiti i zajedno nastojati za boljak svoje provincije, a kako je to moguće kad su zakoni takvi, da te narodnosti mogu na vieke jedna uz drugu živiti bez razumiti jedna jezik druge? Ja sad nebi htio, da se stvaraju zakoni, po kojih bi jedna narodnost morala učiti jezik druge živuće u provinciji, prem bi to interesom tih pučanstva sigurno koristilo, ali ipak mislim, da kad već imamo tako liberalne zakone, mjesto da se pusti, da uzprkos istih jedna narodnost drugu gnječi, moralo bi se nastojati, da se rečene zakone na koji god način prilagodi potrebam narodah, za koje su stvoreni. Način pak, na koji bi se to postiglo, jest upravo taj, da se svakoj narodnosti pruži prilika, da se svaka razvija u svojem jeziku ali uz to i omogući, da se jedna može, ako želi, naučiti jezik druge. Otvorenjem hr-

vatske gimnazije u Pazinu pružila bi se takova prilika u Istri živućim narodnostim, pa bi po tom ista gimnazija bila nekakva korektura prevelike ekskluzivnosti temeljnih državnih zakonah.

Otvorenje hrvatske gimnazije u Pazinu nebi pak bilo od nikakve pogibelji za Vašu narodnost, gospodo, nebi bila nikakva pogibelj, da će se Vaši mladići, koji bi istu polazili, raznaroditi, jer mladić gimnazijalac nije već takvo diete, da bi se ga moglo u školi samim učenjem drugog zemaljskog jezika njegovoj narodnosti otudjiti. Sin talijanske obitelji, stupiv u hrvatsku gimnaziju, ponio bi već sobom ljubav usisanu u obitelji do svojega jezika i narodnosti, te živuć i nadalje sa svojimi sunarodnjaci, nebi ni mogao zaboraviti tradicijah svoje obitelji i narodnosti. Poznavanje dakle drugog zemaljskog jezika nebi moglo škoditi ni jednoj ni drugoj narodnosti ove zemlje, a dokaz tomu smo Vam evo, gospodo, mi članovi manjine. Mi svi, koji više koji manje, poznajemo talijanski jezik, ali zato nije niti jedan od nas postao manje dobar Hrvat, nego bi bio kad nebi znao nego hrvatski. Hrvatska gimnazija u Istri dakle mjesto da škodi Vašoj narodnosti, po mojemu mnenju, bila bi posrednica ruka, koja bi nas danas

sutra mogla izmiriti; bilo bi sredstvo, kojim bi se izgladile nezgrapnosti obstojeće medju narodi u Istri živućimi, bila bi dakle prava blagodat za Istru; jer bi se putem nje bolje medju sobom upoznali i naučili jedan drugoga bolje štovati i ljubiti, što bi sve dakako na korist ciele zemlje bilo.

Do toga izmirenja pako, gospodo, med nami mora doći; mi moramo danas sutra bolji prijatelji postati, jer današnje stanje nemože već ovakvo kakvo jest dugo trajati, a da to čim prije bude, ja Vas gospodo pozivljem i molim, da u ime sreće ove naše provincije i u interesu budućnosti Vaše vlastite djece poprimite moj predlog glede ustrojenja hrvatske gimnazije u Pazinu ili najmanje otvorenja paralelkah na netom otvorenoj njemačkoj gimnaziji u Puli. (Za trajanja ovoga govora vladao je u kući tihi mir a na koncu manjina je govorniku živo povladjivala).

Vitez B a b u d e r tvrdi, da je istinito načelo, da se podučaje u materinskom jeziku, ali da se ni svako načelo nemože oživotvoriti. Proti teoriji, da govori često pitanje života i p i t a n j e k r u h a, koje je za sve jednako. To se pokazuje u samom Trstu, gdje imadu gradjani na izbor gimnaziju njemačku i gimnaziju talijansku, pak pošilja ipak mnogi svoju djecu u nje-

mačku gimnaziju — radi kruha. Čudi se kako se može manjina protiviti njemačkoj gimnaziji u Puli, pošto se Slaveni vrlo lahko nauče tudje jezike, pa i njemački i pošto njim je taj vele potrebit. (Za stalno radi kruha!) Njihova želja nije opravdana. Bilo bi opravdano kad bi oni zahtjevali, da se podučaje hrvatski jezik kao predmet za hrvatsku djecu.

Zastupnik Mandić (čim ustane, nastane silan kašalj i nemir na galeriji; predsjednik prema istoj obrnut reče: „prego". Buka se ipak neutiša, za to vladin zastupnik opominje privatno predsjednika, a ovaj prema galeriji . . . . gleda. Govornik dovikne predsjedniku neka uzpostavi mir, jer da neima pluća za njegovu fukaru, već sam za sebe) progovori:

Visoki sabore! Predmet, koj se nalazi na dnevnom redu, jest za nas s ove strane visoke kuće od tolike važnosti, da mi se čini potrebito, da ga svestrano proučimo i razpravimo. U tu svrhu neka bude dozvoljeno i meni učiniti njekoje opazke na izviešće školskoga odbora i na rieči gospodina neposrednoga predgovornika. Vitez Babudér shvatio je ovo pitanje sa stanovišća, koje on u ovoj visokoj kući zauzimlje. On brani i zagovara njemačku gimnaziju u Puli, nije proti talijanskoj

gimnaziji u Pazinu ili talijanskim paralelam u Puli, al je i proti hrvatskoj gimnaziji u Pazinu i proti hrvatskim paralelkam u Puli s jedinoga razloga, što Slaveni lahko nauče tudje jezike! Mi smo gospodinu vitezu Babudéru vrlo zahvalni, što nam je dao javno veoma laskavu svjedočbu, da učimo laglje tudje jezike nego li ma koji drugi narod, al ja nemogu od manje, a da se čudom nezačudim ostarjelu pedagogu, mužu, koji je sav svoj viek posvetio školi, mnogoljetnom ravnatelju koparske gimnazije, koji pobija naše opravdane želje i težnje tim, da nam netreba hrvatske gimnazije, jer imademo osobita dara za tudje jezike! To njegovo pedagogičko načelo biti će bez dvojbe „unicum“ medju svimi uzgojitelji ovoga svieta, te dvojim, da bi ga zagovarati mogao itko drugi od saborske večine, medju kojom zauzimlje g. vitez toli častno mjesto. Ja bi bio očekivao od svakoga od Vas prije one razloge proti našemu predlogu, nego li od g. viteza Babudéra, koji ih je naveo imajuć pred očima jedino svakidanji krušac!

A sada evo me kod izviešća školskoga odbora, koje ću pratiti točku za točkom, u koliko sam si to zapamtiti mogao.

Poštovana gospodo! Tko je čuo go-

voriti današnjega izviestitelja gosp. dra. T a m a r a prije par dana kod razprave o predlogu poštovanoga C o s t a n t i n a glede izključive porabe talijanskoga jezika kod naših sudova, i tko je pomno pratio današnje njegovo izviešće, morati će samnom priznati, da se je taj gospodin za to kratko vrieme posve duševno promienio. Onomadne vidili smo ga gdje je plivao u slasti i razkošju medju mirisavim cviećem i skupocienim biserjem. Iz njegovih ustih vrcala je sama šala i satira, neprisiljen smjeh, sama poezija i ljubav, „žute naranče i debeli citroni," divna sloboda, da upravo amerikanska sloboda! A danas? Eno Vam ga danas u ruhu neusmiljenoga realiste, suhoparnoga statističara, koji se bori proti nam brojkami i podatci, pošto mu to u prilog ide, i koji nieče nam u svojoj velikoj liberalnosti ono, što za sebe manjim pravom reklamira.

Gospodin izviestitelj hoće, da dokaže na temelju polazka bivše gimnazije u Pazinu i one u Kopru od strane hrvatskih i slovenskih mladića, da nam Slavenom Istre netreba gimnazije u hrvatskom jeziku. Što se tiče bivše njemačke gimnazije u Pazinu, na kojoj da bijaše više Talijana nego li Hrvata i Slovenaca ukupno, to mi valja g. izviestitelju pripomenuti, da naša

mladež nije mogla polaziti tu gimnaziju jedno što bijaše njemačka, a drugo, što nisu imali Hrvati onoga kotara svojih pučkih školah, koje pripravljaju — kako je poznato -- gradivo za srednje škole. Talijani imaju u Pazinu odavna podpunu pučku školu, pak njim bijaše lahko slati svoju djecu u domaću gimnaziju. Ali danas, gospodo moja, okrenuše školski odnošaji u tom kotaru i za nas na bolje. Imademo bo ne samo u samom gradu Pazinu hrvatsku pučku školu, već se dapače otvaraju malo po malo i u pojedinih poreznih občinah hrvatske škole, koje bi danas pružile hrvatskoj gimnaziji dostatan broj djaka. Ako je bilo dakle prije Talijana više na gimnaziji nego li naše mladeži, nesliedi odatle, da bi to bilo i od sada, a još manje vriedi navod izviestitelja, da imadu Talijani radi gornjeg razloga veće pravo na gimnaziju nego li mi. Njih ima manje u pokrajini nego li nas, pa ipak imaju svoju višu gimnaziju u Kopru, dočim su nam srednje škole u Istri poznate samo po imenu.

Istina je, da bijaše Slavena do sada vrlo malo na gimnaziji u Kopru, al i tu vriede za nas isti razlozi, koje spomenuh glede njemačke gimnazije u Pazinu.

Što se je upisalo na novoustrojenoj gimnaziji u Puli više Talijana nego li Slavena il Niemaca, može služiti možda g. izviestitelju kao razlog, da traži tuj talijanske paralelke, nipošto pako, da zanieče isto pravo nam Hrvatom. Mi se nećemo protiviti nikada talijanskim srednjim školam — u koliko su opravdane i potrebite — al držim, da nebi smio nijedan pravedan Talijan niti nam takovo pravo niekati, dotično naše opravdane težnje u tom obziru pobijati i niekati.

Gosp. izviestitelj nalazi nadalje razlog slabomu polazku gimnazijah od strane Hrvata i Slovenaca Istre u tom, što su oni siromašni, nipošto pako u tom, što neimaju svojih gimnazija ili što moraju polaziti tudje gimnazije. Žalim što neimam pri ruci statističke podatke o podieljivanju zemaljskih štipendija i podpora, koli sveučilištnim djakom toli gimnazijalcem. Iz tih bih bo jasno dokazao, da „imućni i bogati“ talijanski djaci dobivaju bar dvostruko više štipendija i podpora nego li „siromašni“ hrvatski i slovenski djaci. U ostalom kažem g. izviestitelju, da se vara ako misli, da jedino radi siromaštva naša mladež malo polazi srednje škole. Ako je u istinu onako liberalan, kao što to na puna usta kaže, neka se

zauzme za hrvatsku gimnaziju u Pazinu il za hrvatske paralelke u Puli, pak ćemo viditi hoće li il neće poskočiti broj naše mladeži na jednoj il drugoj. Kadno je ovih dana izviestitelj većine zagovarao talijansko sveučilišće, naveo je medju ostalim, da se talijanski mladići na njemačkih sveučilišćih otudjuju i da bi oni u većem broju polazili sveučilišće kad bi imali talijansko. Ja uvažujem te razloge, al oni vriede i za nas obzirom na gimnaziju. Naša mladež otudjuje se ne samo na sveučilišćih, već takodjer u većem broju na pučkih i srednjih školah, te kad bismo imali dovoljno jednih i drugih, nebi se rodu otudjivala i polazila bi je u mnogo većem broju.

Poštovani Tamaro dotaknuo se takodjor „raznih slavskih" plemena Istre. On kano i njegovi drugovi nepoznaju našega jezika, il neće da ga poznaju, a ipak hoće, da uviek govore o „slavskih plemenih" Istre. Meni se čini, gospodo, da ste vi od većine najmanje kompetentni suditi o naših plemenih i o naših dialektih. G. izviestitelj neće da govori o „svih slavenskih plemenih" pokrajine, pak se zaustavlja samo kod Hrvata i Slovenaca. On bi u svojoj velikodušnosti dozvolio Hrvatom gimnaziju, al

se boji za Slovence, koji da bi bili zapostavljeni ako se nebi i njim dalo gimnaziju. Plemenite li duše! Medjutim ja ga mogu uvjeriti, da se braća Slovenci neće nit najmanje srditi zadovolji li se Hrvatom Istre, niti će se oni ćutiti zapostavljenimi, jer svaka stečevina hrvatska jest ujedno i stečevinom slovenskom i obratno.

Po sudu g. izviestitelja neovlašćuje Slavene Istre, kao pretežnu većinu pučanstva pokrajine — čega ni on zatajiti nemože — neovlašćuje ih, da traže za sebe gimnaziju, jer da broj pučanstva neodlučuje o potrebi takove škole, već duševni razvitak i stupanj naobrazbe naroda. Ovo je bez dvojbe novo pedagogičko načelo, na koje može uzeti gosp. izviestitelj patent, al dvojim da će mu na tom čestitati niti njegov poštovani drug g. vitez Babudér.

Kod razprave o pučkom školstvu rekoste nam, da je pučkih škola dosta u pokrajini i da nam novih nećete dati. Sada ste proti hrvatskim srednjim školam; nedavno ste se oborili proti hrvatskomu sveučilišću, pak uzprkos svemu tomu spočitujete nam niži stupanj naobrazbe. Ja doista neznam jeste li vi stekli tu toli hvaljenu kulturu u školah il vam ju je ulio duh sveti. Školah nam nedate, a ho-

ćete, da budemo u naobrazbi ravni Vama! Gospodin izviestitelj nas žali, što smo na nizkom stupnju naobrazbe, al on je plemenit, pak se nada, dapače želi, da s vremenom i mi u naobrazbi pokročimo. Ja dvojim o iskrenosti njegovih rieči, jer su u protuslovlju sa njegovimi čini i predlozi, ali neka bude uvjeren, da će doći vrieme kad ćemo mu moći kazati: eto nas, ravni smo vam u svemu. On to predvidja, toga se boji, a odatle njegov natražnjački predlog, da nam se nezadovolji u pitanju hrvatske gimnazije.

Gospodo moja! Da obrani svoje a zabaci naše, navadja nam g. izviestitelj razmjer pučanstva grada Pule. Po njegovu imade tuj u okruglih brojevih 11.500 Talijana, 4.900 Slavena i 3.800 Niemaca. Odatle zaključuje on, da je Pula talijanski grad, da su Slaveni i Niemci prolazni gradjani, da su tuj jedino radi zaslužbe, dočim su Talijani sve sami trgovci, vlastnici, kapitaliste itd.

Recimo, da su gornje brojke istinite, o čemu dvoji za stalno i sam izviestitelj, jer znade kako njegovi pristaše i prijatelji kod nas pučanstvo popisuju, pak ipak sve te brojke nemogu pobiti našega predloga. Mi bo netražimo u Puli za sebe gimnaziju već jedino paralelke; nadalje nepitamo te

paralelke za sam grad Pulu, već za sav kotar, koji je većinom hrvatski. Te paralelke polazila bi naša mladež takodjer iz drugih kotara zapadne Istre. U ostalom i ono malo tobož prolaznih Slavena imade pravo, da se u svojem jeziku naobrazi kad su dobre njihove žrtve u novcu i krvi, koje državi doprinaša. Dobrostanje pako Talijana u Puli, koji da su sami posjednici i bogataši, ima se zahvaliti ne talijanstvu, nego c. kr. mornarici, koja je više hrvatska nego li talijanska. Dalnji navod g. izviestitelja u prilog talijanskoj, a proti hrvatskoj paralelki u Puli, da plaća ovaj grad više poreza nego li četiri sudbena kotara, u kojih da prebiva puk slavenski, Buzet naime, Podgrad, Volosko i Krk nedokazuje upravo ništa. Ovdje se bo ne pita tko plaća više il tko manje u novcu — jer u krvi plaćaju oni kotari više — već jedino to, da li je rečena škola opravdana i potrebita za nas Hrvate. Toga pako nemože zaniekati ni sam izviestitelj, ako neće da bude prorokom i široteljem tmine i neznanstva. Istina je, da je grad Pula doprineo žrtvu za gradnju školske sgrade, al ta žrtva naplatiti će mu se stostruko i takovu žrtvu podnosio bi rado svaki i najmanji grad pokrajine.

Poštovana gospodo! Slušajuć izviešće školskoga odbora pričinilo mi se, da gle-

dam gdje se igraju malena djeca. Prokšena i prpošna prepiru se komu da pripada stanovit predmet. Prokšeniji i bogatiji videći, da mu predmet taj po pravu nepripada, zgrabi ga te tresne s njim u zid govoreć: kad nemože bit moj, baš neće biti ni tvoj. Vi, gospodo od većine, imate svoju gimnaziju u Kopru, imate ju u susjednom Trstu, na državnoj gimnaziji u Puli podučaje se i vaš jezik, a mi od svega toga neimamo ništa. Vi dakle, znajuć da vas po pravu neide još jedna talijanska gimnazija u pokrajini, već da imademo mi sveto pravo na hrvatsku gimnaziju il bar na hrvatske paralelke, vi u vašoj prokšenosti i prpošnosti dovikujete nam: n e ć e m o j u d o b i t i m i, a l i b a š n e ć e t e n i v i. Da li je pako takovo postupanje s nami, s većinom pučanstva pokrajine, razborito i dostojno trieznih i pravednih muževa, prepušćam vam, da sami sudite.

Visoki sabore! Mi od manjine čuli smo opetovno od presvjetloga gospodina predsjednika i od mnogih od vas kako žalite, što neznate hrvatski, kako je to krasan jezik, pa usuprot tomu protivite se ustrojenju hrvatske gimnazije il hrvatskih paralelkah, uzprkos tomu nećete, da pružte zgodu vašoj mladeži, da upozna taj jezik, kao što se naša upoznaje s vašim,

ipak nećete, da uzbudite želju u vaših mladjih, da se nauče naš jezik, te da jednom, kad stupe u javni život, budu mogli s našimi mladjimi raditi u boljoj slogi i u ljepšem miru na korist ove naše skupne domovine.

Tim svršujem preporučajuć Vam predlog moga poštovanoga druga dra. S t a n g e r a. (Živio! vrlo dobro! na klupah manjine).

Dr. C o s t a n t i n i veli, da je sabor već lani učinio predlog na c. kr. vladu za to, da učini štogod za Pazin, pošto je u zadnje vrieme mnogo pretrpio, imenito prenosom gimnazije u Pulu. Ustrojenje gimnazije u Pazinu zahtjeva pravednost, dočim nebi paralele talijanske u Puli nimalo koristile, jer je to grad kao izvan pokrajine sam za se. Gimnazija u Pazinu morala bi biti talijanska i na temelju službenih podataka, koje se u ostalom nemože uzeti za posve odgovarajuće istini, jer su se i Talijani upisivali za Slavene, da budu tako bolje klasificirani. (Zastupnik S p i n č i ć: uprav obratno!) Kod glasovanja prima se predlog T a m a r a a zabacuje onaj S t a n g e r a.

Dr. S c a m p i c c h i o izviešćuje o molbi umirovljene učiteljice Ivane Colla za povećanje mirovine; predlaže i prima se,

da se molbu neusliši pošto je još dosta mlada te ima zdravoga supruga, koji se ima za nju brinuti.

Dr. Laginja obrazlaže svoj predlog glede gradnje ceste, koja bi išla iz Karnice preko Velikih Vareška na Alturu, s kojom bi se spojio onaj predjel sa Pulom. On nepozna pravo te prediele, ali zna, da cestu moli puk i misli, da bi se tom cestom bolje upoznao onaj jugoistočni dio Istre. Kaže nadalje, da ima i njeki drugi nacrt ceste za onaj prediel, on bi bio i za taj, al misli, da bi zemaljski odbor, koji je bio naložio izradbu nacrta, imao odšteti onaj puk za nacrt, koj je dao o svojem trošku napraviti.

Dr. Gambini opaža, da se nemože osvrnuti na obrazloženje, pošto je izrečeno hrvatski, te izjavlja u ime zemaljskoga odbora, da nemože primiti predloga, jer se u toj stvari nisu izjavili oni, koji su u prvom redu zvani na gradnju i uzdržavanje ceste. Zemaljski odbor mogao bi bio to uzeti kao preporuku, da se poduzme potrebite korake za gradnju rečene ceste, al ovako kako je, nemože.

Iza toga većina prelazi na dnevni red preko predloga dra. Laginje.

Izviestitelj Babuder čita izviešće o molbi umirovljenoga učitelja Alb. Trom-

betti iz Krka za povišenje mirovine. Iztićuć, da je to stariji učitelj i malo izobražen ali tako marljiv, da je dosizao veće uspjehe nego li mnogi mladji, predlaže, da mu se mirovina povisi za jednu osminu, što se i prima po saboru.

Dr. Scampicchio izviešćuje o molbi buzetskih gradjana težećom za tim, da se buzetska škola ostavi netaknutom, da ostane kako bijaše od pamtivieka i da se imenuje učiteljica. Molba je puna do smješnosti fraza tobožnje talijanske drevne kulture, na što se pak izviestitelj neobazire, već tvrdi, da je prošnju prositelja već prije uslišalo c. kr. zemaljsko školsko vieće tim, što je škola talijanska ostala a da se je uza nju ustrojila hrvatska škola, u kojoj će se podučavati talijanski jezik počamši u drugoj godini. Pošto još nije imenovana učiteljica, preporuča zemaljskomu odboru neka nastoji, da se ta učiteljica na talijanskoj školi imenuje.

Zastupnik Flego reče:

Visoki sabore! Molbi Buzećana, kojom se tuže na mjestne oblasti radi ustrojene hrvatske škole u Buzetu, nimalo se ne čudim, jer onakovi ljudi znadu pisati svašta, pošto je karta dobra, te pusti da se na njoj pišu i gole laži, al se čudim gosp. dru. Venieru, koji se je odvažio takovu

molbu predati na razpravljanje ovomu visokomu saboru. (Buka i nemir na galeriji.)

Flego: Molim g. predsjedniče naredite, da bude jedanput tiho na galeriji i da mogu govoriti. (Galerija buči kao da bi se živina kosmala u štali).

Predsjednik: To je moja stvar, govorite napried. (Galerija neprestano buči).

Dr. Dukić prama predsjedniku: Kad imate moć, odredite, da galerija šuti, da može govornik govoriti. (Galerija tuče, drše stolicami, viče i kašlje).

Zastupnik Flego opetovano opominje predsjednika radi galerije.

Predsjednik napram Flegu: Ja ću skrbiti, da bude na galeriji mir. (Galerija nemiruje).

Zastupnik Flego: Gospodine predsjedniče iztjerajte van ovu vašu fukaru ako hoćete, da budemo u miru. (Na galeriji umiriše se ponješto). Na to reče zastupnik Flego:

Gospodo! Još dne 15. julija 1882. je mjestno školsko vieće u Buzetu držalo svoju sjednicu, kojemu sam ja imao čast biti članom, te sam predlagao, da bi se za hrvatsku djecu iz okolice buzetske otvorilo hrvatsku školu. Na taj moj predlog dobio sam odgovor od predsjednika, da neće predloga staviti na glasovanje,

jer da znade, da bi ga većina primila. Na to se je predsjednik ustao i pobjegao iz sjednice, a tim je bila sjednica svršena. Proti takovomu postupanju predsjednika učinio sam protest. Predsjednik mjestnoga školskoga vieća Adolf Clarici bio je pozvan više puta od c. kr. kot. školskoga vieća, da odgovori na moj protest i na druge zahtjeve glede ustrojenja hrvatske škole u Buzetu, al nije nikad odgovorio i radi tog njegovog ponašanja razpustilo je ces. kr. kotarsko školsko vieće mjestno školsko vieće u Buzetu.

Prošlo je dakle, gospodo, već osam godina odkad hrvatski stanovnici na Buzešćini pitaju hrvatsku školu, a jedva ove godine se je otvorila i to žalibože jednorazredna. Prije nego se je dostiglo i ovu, u kojoj ima već preko stotinu djece upisane, zahtjevalo se već tri godine, odkad imam čast biti predsjednikom mjestnoga školskoga vieća u Buzetu, u ime onog puka, da se spomenuta škola otvori. Ali i ovdje moram reći, da su žalibože c. kr. kotarske školske oblasti tako na dugo i na tanko stvar izpitivale i kod župnika i kod učiteljah (koji posliednji nisu nimalo slavjanskoga duha), da se izraze, koji jezik djeca na Buzešćini govore, koliko njih govori jedan i drugi jezik; i roditelje same

se je pozivalo pred učitelja, pred kojim da izraze svoje želje i dali oni sami zahtjevaju hrvatsku školu itd. Al sve to nije bilo dosta. Po nalogu c. kr. kot. školskoga vieća morala se je ustanoviti komisija od trih članova, koja je sastojala od predsjednika mjestnog školskog vieća i dvijuh članova talijanske stranke, pred kojom bili su svi roditelji ili zakoniti zastupnici djece, dužne polaziti školu, da se izraze u kojem jeziku žele, da se njihova djeca uče u školi. Tomu pozivu odazvalo se je roditeljah i zakonitih skrbnika od 237 djece (izostalo ih je 70 hrvatske stranke) dužne polaziti školu, koji se izjaviše: za mužku hrvatsku školu 115 djece, za žensku 66, ukupno za hrvatsku školu 181.

Za talijansku školu upisalo se mužkih 32, ženskih 24, ukupno za talijansku školu 56.

Gospodo moja! spomenuta komisija držala je ovo izpitivanje javno pred roditeljima jedne i druge narodnosti, uprav zato, da se nebi reklo, da je bila kakova agitacija, ili da se je sililo kojega upisati svoju djecu u jednu ili drugu školu.

Na temelju broja upisane djece za hrvatsku i talijansku školu, mjestno školsko vieće predložilo je c. kr. kotar. školskomu vieću, da budu imenovana ili namješćena

dva učitelja za hrvatsku mužku školu i jedna učiteljica za hrvatsku žensku školu; za talijansku djecu, budući jih bijaše samo 56 mužkih i ženskih, predložilo se je, da ostane jedan učitelj. Nije se bo moglo predložiti jednog učitelja i jednu učiteljicu, jer nebijaše zakonit broj djece ni jednih ni drugih, za koje bi mogli po zakonu imati mužku i žensku školu.

Ja mislim, gospodo, da današnja mjestna oblast u tom obziru nije nijednomu Talijanu krivo učinila kako su to Buzećani u svojoj molbi rekli.

Moram još spomenuti, da je imenovanjem učitelja za hrvatsku školu u Buzetu, koliko je iole bilo moguće, zatezao slavni zemaljski odbor u Poreču, većina kojega je poznata kao dobročinitelj Hrvata Istre.

Visoki sabore! Kad zahtjeva svaki ono što mu ide, budi on Talijan ili koji mu drago, mora mu se priznati njegovo pravo, ali ovi Buzećani neimaju se zašto tužiti. Pred zakonom bismo morali biti svi jednaki, a osobito u pogledu škole, za koje svi plaćamo jednake namete; talijanska narodnost uživa u tom obziru mnogo, dočim hrvatska prama broju vrlo malo.

U Buzetu za 56 mužke i ženske djece talijanske, stoje onamo dva učitelja, a za

181 djece hrvatske imademo samo jednog učitelja; ali uvjeravam Vas, gospodo moja, da će morati obćina protestirati na ces. kr. kotar. školsko vieće radi stana, kojega obćina dava dvim učiteljem, koji su tamo za samo 56 djece talijanske.

Da postignemo ono, što po zakonu i nas ide, te da tim koristimo jednoj i drugoj stranki ili narodnosti — usudjujem se predložiti: neka izvoli visoki sabor zaključiti, da se preporuči slavnom zemaljskom vieću, da se zauzme, da bude čim prije imenovana jedna učiteljica za Buzet, koja će otvoriti žensku školu sa hrvatskim jezikom i koja mora znati toliko talijanski, da može podučavati ručna djela i talijanku djecu u talijanskom jeziku. (Dobro ! na lievici).

Predlog izviestitelja dade predsjednik na glasovanje, a većina ga prima.

Dr. Costantini izviešćuje o promjeni § 37. pokrajinskoga školskoga zakona o pravih i dužnostih učitelja i to glede mirovine onih učitelja, koji su služili već prije godine 1869. t. j. pred uvedenjem državnoga školskoga zakona. Predložena promjena toga paragrafa prima se bez razprave i u trećem čitanju. Tim se svršila sjednica.

IX. sjednica dne 12. novembra.

Prisutni: predsjednik vitez M. Campitelli, vladin zastupnik vitez Eluscheg i 27 zastupnika — galerija vrlo dobro posjećena.

Predsjednik otvori sjednicu u 5 i pol sati na večer; tajnik dr. Lius pročita zapisnik zadnje sjednice.

Vladin zastupnik odgovara:

1. Na interpelaciju dra. Amorosa glede polazka sveučilišća u Zagrebu sa strane hrvatskih mladića iz Istre. Pozivlje se na dekret ministarstva nauke od 30. oktobra 1878. izdan usljed najviše odluke 28. oktobra 1878., kojim je bilo djakom iz Istre i Dalmacije dozvoljeno polaziti sveučilišće u Zagrebu, ali pod uvjetom, da moraju polaziti četvrtu godinu i raditi II. i III. državni izpit na kojem sveučilišću u Cislajtaniji. A tako se i profesorski izpit ima položiti na jednom od tih sveučilišća. Navadja takodjer ministerijalnu naredbu, usljed koje su pripoznate valjanimi svjedočbe zrielosti za polazak cislajtanskih sveučilišća onih istarskih i dalmatinskih mladića, koji polaze gimnazije u Hrvatskoj.

2. Na interpelaciju dra. Dukića i drugova glede nagrade poreznim činovnikom za iztjeravanje razteretnoga duga. Te

nagrade, da nisu zabranjene i vlada, da se neima opravdati za primanje istih od strane poreznih činovnika.

3. Na interpelaciju Mandića i drugova glede ustrojenja pučke škole u Zametu; veli, da je dotična komisija obnašla školu potrebitom, da se ima još sa tehničkoga gledišta razviditi, da to ima zemaljski odbor odobriti i kad sve to bude, da neće zemaljsko školsko vieće oklievati istu otvoriti.

Zastupnik Sbisà čita interpelaciju na c. kr. vladu radi nekog dopisa uvrštenoga u „De—utsche Seitung". U tom dopisu se govori o pronevjerenju kotarskoga sudca u Pazinu i tvrdi, da se je dotični novac rabio u svrhe lihvarstva i sa strane najuglednijih obitelji Istre. Pod timi da se nemože razumiti nego obitelji talijanske, pošto je cieli dopis proti istim naperen. S toga on i njegovi drugovi (svi zastupnici većine) odbijaju tu klevetanje i pitaju cesarsku vladu, da stvar razbistri, te razvidi, da li je istina, da se je novac, pronevjeren po pazinskom kotarskom sudcu rabio u svrhe lihvarstva i od najuglednijih obiteljih Istre i koje su to obitelji.

Zastupnik Flego čita sliedeću interpelaciju:

Obrazloženje.

Poznato je, da su stanovnici istarskoga Krasa, a osobito oni kotara Buzetskoga velikom većinom siromašni i da bi se dostojno mogli prehraniti samo izvozom drva i ugljevlja iz svojih obćinskih i zadružnih šuma.

Poznato je, da stanovnikom Krasa radi veće i dulje zime treba drva za ogriev mnogo više nego li seljaku uz more.

Poznato je, da političke kotarske oblasti i dotični šumarski službenici državni evo već nekoliko godina svom strogošću idu za tim, da se šume obćinske i zadružne ljepšaju i da u nekoliko godina dodju do idealnoga stanja, na kojem nisu stojale već više stoljeća, te tim svojim postupkom ne samo uzimaju vlastniku skoro posve pravo razpolaganja nad šumami, nego i ne obaziru se na najživotnije potrebe naroda.

Poznato je temeljno načelo, da država nesmije stezati privatnoga vlastničtva nego u koliko to zahtjeva obćenita korist i da u tom slučaju privatni vlastnik ima biti odštećen.

Poznato je, da puk istarskoga Krasa nije dobio nikakove odštete za prekomjernu stegu slobodnoga razpolaganja obćina i zadruga sa svojimi šumami, a ipak je

sklon na svako razložno uredjenje tih odnošaja. Predpostavljajuć sve to kao poznato i visokoj c. kr. vladi, podpisani postavljaju sliedeću interpelaciju:

1. Smatra li visoka c. kr. vlada, da je racionalno gojenje i postepeno boljšanje obćinskih i zadružnih šuma na istarskom Krasu, navlastito u Buzetskom kotaru stvar obćenitoga državnoga interesa?

2. Ako smatra, kani li ista visoka vlada o državnom trošku dati čim prije sastaviti gospodarstvene osnove za obćinske i zadružne šume na istarskom Krasu, navlastito to u Buzetskom kotaru, a to po temeljnom načelu, da šuma ima plaćati svojim prihodom troškove i ako toga nemože, da država doprinosi svoju pomoć dokle šuma dodje u normalno stanje?

3. Kani li visoka vlada, dok nebudu izradjene gospodarstvene osnove za šume istarskoga Krasa navlastito Buzetskoga kotara, oblasti prve molbe i šumske službenike uputiti na takov postupak, da bude čim manje stegnuto pravo naroda na dostatno drvarenje za ogriev i za nabavu najpotrebnijega živeža u zimsko doba?

4. Koje stanovište zauzima visoka vlada prema natmisli dielitbe zadružnih i obćinskih šuma ili diela istih medju obćinare i zadrugare na istarskom Krasu, ob-

zirom na povoljnu izjavu u tom pitanju učinjenu od strane austrijskoga šumarskoga družtva kod poslednjeg sastanka u Trstu.

Poreč, 12. novembra 1890.

Frane Flego — Mandić — Seršić — Dr. Dukić — Dr. Stanger — Dr. Laginja — Dr. Volarić.

Obje ove interpelacije predaje predsjednik vladinomu zastupniku.

Prelazeć na dnevni red izvieščuje dr. B u b b a o proračunu zemaljske zaklade za god. 1891. Čita dotično izviešće tvrdeć, da se račun nerazlikuje od računa drugih godina, te da će se sustaviti samo kod njekojih rubrika. Proračunava se :

A. P o t r e b e.

I. Za troškove saborske 6.400 for.

II. Za upravu pokrajinsku 38.862 for. i to: *a)* za zemaljskoga kapetana i zemaljski odbor 13.600; *b)* urede i zavode pokrajine 25.226 for.

III. Troškovi u školske svrhe for. 165.000 kod ove rubrike predlaže, da se proti lanjskim 2000 for. za podpore učenikom i učenicam na preparandijah umetne 3500 for. i da se djakom medicine dade štipendija takodjer za šestu godinu.

IV. Zdravstveni troškovi 1050 for.

V. Za zavode dobrotvorne i čovjekoljubive 80.900 for. i to za liečenje bolestnih po različitih bolnicah 60.000 for., za umobolne 20.000 for., za zavode materinstva 600 for., za nahode 300 for. Kod ove rubrike predlaže financijalni odbor, da zemaljski odbor proučaje način kako bi se ti troškovi umanjili ili barem da nerastu. —

VI. Javne gradnje 14.000 for. i to za ceste 10.000 for., a za providjenje vode 4000 for..

VII. Troškovi za poljodjeljske i gospodarske svrhe 24.105 for. Tu čini takodjer odbor poseban predlog, usljed kojega bi se imao šumski zakon, izdan za istarski kras, protegnuti takodjer na kvarnerske otoke.

VIII. Vojnički troškovi (prevoz vojnika) 700 for.

IX. Troškovi za javnu sigurnost for. 14.140.

X. Pokrajinski dug i to amortizacija, glavnica i predujmova 5000 for.

XI. Razni troškovi u sve 12.177 for.

XII. Glavnice, koje se imadu unovčiti —.

XIII. Predujmovi, koje se ima dati 5000 for.

XIV. Gotov novac —.

B. Pokriće.

XV. Dohodak pokrajinskoga patrimonija 5930 for.

XVI. Koristna prava i ekvivalent —.

XVII. Pokrajinska vjeresija 15.349 for.

XVIII. Povratci 12.700 for.

XIX. Prinosi 8.200 for.

XX. Namirenje računa 100 for.

XXI. Razni dohodci u obće 1200 for.

XXII. Pasivne glavnice i posude za učiniti —.

XXIII. Predujmovi, koje se ima dobiti 6000 for.

XXIV. Gotov novac —.

XXV. Nameti na zaostali porez for. 50.000. Pročitav i raztumačiv ponjekle te rubrike, pročita predloge komisije, koji glase :

Predlog financijalnoga odbora. Visoki sabor neka izvoli zaključiti :

I. Odobrava se proračun zemaljske zaklade za Istru za godinu 1891.: sa potrebom od 370.795 for., sa pokrićem od 101,520.

II. Da se pokrije proiztičući manjak od 269.275 for. ustanovljuje se utjeranje :

a) nameta od 20 po sto na sve izravne poreze uključivo izvanredne državne namete ;

b) nameta od 100 po sto od potrošarine na meso i vino;

c) pokrajinskog poreza neodvisnog fr. 1.70 za svaki hektolitar pive prodan na malo; for. 10.02 za svaki hoktolitar prodan na malo špiritoznih tekućina, naznačenih u čl. I., slovo *B*., II. točka 1. državnoga zakona od dne 18. maja 1875. br. 84, te for. 6.68 od svakoga hektolitra na malo prodane rakije, naznačene u točki 2 istoga članka rečenoga zakona.

III. Ustupaju se zemaljskomu odboru osobitom preporukom, da budu uslišane molbe za podporu:

a) Frana Grimani iz Poreča za sina Guida, koji uči u Monakovu.

b) Josipa Giraldi iz Izole za kćer Terezu, koja uči glasbu.

c) Tomaža Delise iz Izole, koji uči na obrtničkoj školi u Trstu.

d) Domenika Zamarina iz Pirana za sina Frana, koji uči voćarstvo i vrtlarstvo u Firenci.

IV. Ustupaju se takodjer zemaljskomu odboru, da ih uzme eventualno u obzir, molbe:

a) pripomoćnog družtva za bolestne djake na sveučilišću u Beču;

b) upravnoga odbora talijanskoga družtva „Asilo“ na sveučilišću u Beču;

c) obćine Kastav, za traženje podzemnih voda u obsegu ove obćine i za eventualnu dobavu sisaljka;

d) pripomoćnog družtva slušatelja filozofije na sveučilišću u Beču.

Dr. V o l a r i ć, na poziv predsjednika kao izviestitelj manjine istoga odbora, reče: Visoki sabore! Prije nego predjem na predloge moram izjaviti, da manjina financijalnoga odbora, postavljajuć posebne svoje predloge, nije imala ni na kraj pameti dirati u osobnosti ili vriedjati koga, već držeći se strogo same stvari, hoće, da predloži ovoj visokoj kući ono, što njoj se čini najpotrebitije i što proizlazi iz načina, kojim se je do danas vladao zemaljski odbor u svojem zvaničnom poslovanju prama našoj narodnosti i našemu jeziku. Predpostaviv to, siliti ću se, da pročitam talijanski onako, kako znam, naš posebni predlog, podnesen jur u financijalnom odboru (čita talijanski predlog manjine) koji glasi:

„Manjina financijalnoga odbora, ograničujuć se na stvari veće važnosti i pridržujuć si podpunu slobodu, da može u s a b o r u učiniti i druge eventualne predloge i opazke na zemaljski proračun za godinu 1891. predlaže:

1. Da se kod rubrike I. naslov 2. „služba stenografa“ obzirom na to što

propisuje saborski poslovnik kod §. 42. „da će stenografički zapisnici sadržavati podpuno razloženje svega što bijaše u saboru rečeno i učinjeno“.

Obzirom na to, što je temelj svakoj plodonosnoj i složnoj obćenitoj radnji medjusobno štovanje narodnosti i jezika; i

obzirom na to, da je slavenski jezik rabljen od većine pučanstva pokrajine, te da nebijahu unatoč tomu do sada slavenski govori, izrečeni u saboru, uvršteni u dotično stenografičko izviešće, predlaže: pošto bijaše god. 1888. svota za saborskoga stenografa bez osobitog razloga od for. 300 na for. 50C povišena, da se tom svotom, koju se drži dostatnom, dobavi stenografa, koji poznaje talijanski i slavenski jezik; ili da se uvede dva posebna stenografa, jednoga za talijanski a drugoga za slavenski jezik.

2. Da se kod rubrike II. naslov 1, §§. 1. i 2. „doznaka za zastupanje zemaljskomu kapetanu i „odšteta četvorici zemaljskih prisjednika“;

Obzirom na to, što odaje većina zemaljskoga odbora u svojih službenih razpravah na stereotipan način ponašanje posve protivno slavenskomu jeziku, jeziku većine pučanstva pokrajine, unatoč članku

19. državnoga temeljnoga zakona od dne 21. decembra 1867. D. Z. L. br. 142., koji zajamčuje u javnom životu, u uredih i školi podpunu ravnopravnost svim narodnostim i jezikom pokrajine;

obzirom na to, što je usljed odluke ces. kr. carevinskoga sudišta u Beču od dne 18. jenara br. 5 dužnost zemaljskoga odbora Istre primati podneske sastavljene u jednom il drugom jeziku pokrajine, te imenito primati spise sastavljene u hrvatskom jeziku;

obzirom na to, što u smislu odluke istoga c. kr. carevinskoga suda u Beču od dne 3. julija 1888. br. 111 zahtjeva duh navedenoga članka državnoga temeljnoga zakona, da bude povrh toga svaki spis podnesen kojoj pokrajinskoj oblasti u jednom od zemaljskih jezika takodjer riešen u istom jeziku, te da bijaše imenice zemaljski odbor Istre obvezan, da rieši hrvatske spise u tom jeziku;

obzirom na to, što proizlazi iz obćenitog izviešća zemaljskoga odbora zemaljskomu saboru o njegovom djelovanju poslije svršenog zasjedanja od g. 1889. na stranici 37, da bijaše u desetoj sjednici od dne 4. i 5. marča 1890. zabačen sa trimi glasi predlog izviestitelja, zemaljskoga prisjednika profesora Vjekoslava Spinčića,

da bi se naime sve spise, koji bi unapried stigli zemaljskomu odboru od strane obćina i drugih moralnih tiela pokrajine, riešilo u onom jeziku, u kojem bijahu sastavljeni, samo da je taj jezik pokrajine;

obzirom na to, što je u V. sjednici sadašnjega saborskoga zasjedanja od dne 28. pr. mj. oktobra u ime zemaljskoga odbora zemaljski prisjednik dr. Pier-Antonio Gambini čak izjavio, da neće odgovoriti na interpelaciju poštovanoga Mandića i drugova s jedinoga razloga, što je sastavljena u hrvatskom jeziku;

obzirom na to, što javno poštenje pokrajinske oblasti, kao što je zemaljski odbor, zahtjeva već po sebi, da oživotvori odluku najviše oblasti u državi, ustanovljene upravo u tu svrhu, da nebi oblasti u različitih svojih odnošajih takodjer sa pojedinimi gradjani ozledile njihova ustavna prava;

obzirom na to, što se mora na svaki način označiti ne samo kao neustavno, već dapače kao revolucijonarno, bezvladno i škodljivo javnim probitkom takovo postupanje zemaljskoga odbora, kojim se osobitom tvrdokornošću protivi jasnoj ustanovi zakona i tada, pošto bijaše od već spomenutog carevinskoga suda proglašeno kao protivno, dapače vriedjajuće zakon;

obzirom na to, što se uzprkos tomu nije odlučio presvietli gospodin zemaljski kapetan, da obustavi ovršenje i da podnese neodvlačno gore navedene zaključke zemaljskoga odbora putem namjestnika cesarskoj odluci, jer su protivne javnomu dobru i postojećim zakonom, na što bijaše ovlašćen i dužan u smislu § 32. pravilnika za zemaljski odbor; predlaže se:

Da se briše ukupni trošak proračunan za zemaljski odbor u ukupnom već po sebi vrlo visokom iznosu od for. 13.600, te da podastre ujedno visoko zemaljsko zastupstvo vruću prošnju kruni, da preuzme u tom abnormalnom stanju stvarih iznimnim putem na se, te da se pobrine na način, koji bi najbolje odgovarao javnim probitkom, za obavljanje posala ove naše toli nesretne pokrajine.

3. Da se povisi kod rubrike II. naslov 2. §. 10. proračunana svota od 400 for. na 600 for., da bi se, kako to zahtjeva dužan obzir napram većini pučanstva „List zakona i naredba“ tiskao takodjer i u hrvatskom jeziku.

Radi istoga razloga neka se uvrsti u isti naslov drugih 1000 for. za točan prevod na hrvatski jezik pokrajinskih zakona, koji su u kriepost.

Poreč, 6. novembra 1800.

Dr. Frane Volarić — Frane Flego.“

Pošto jih je pročitao, predsjednik poziva na red Volarića i Flega radi izraza: „anarchico e revoluzionario“ u predlozih sadržana.

Volarić hoće da govori.

Predsjednik: nedozvoljavam.

Volarić prigovara — galerija psiče.

Predsjednik izjavlja odlučno, da mu neda rieči, što galerija odobrava.

Volarić sjednuv: sili moram popustiti.

Kod glavne razprave progovori prvi dr. Laginja, koji reče:

Gospodo! Razpravljati proračun znamenuje razviti svoje misli o tom, kako da se troši i po kojih načelih za one stanovite dobe, pa opet izjaviti svoju o tom kako da se namakne koliko treba za pokriće ustanovljenih troškova, predpostaviv, da će ovi biti za pravu potrebu one zaklade ili one obćine, zemlje itd. o kojoj se radi.

Odobriti proračun znamenuje izjaviti se ne samo sporazumnim i zadovoljnim sa sustavom, sistemom, koj vlada i od kojega potiču razni stupci potrebah, nego znamenuje takodjer pouzdanje i vjeru u one, koji upravljaju zakladom; dakle u naših prilikah odobrenje predloženoga nam proračuna zemaljskoga, bilo bi isto, što

izjava vjere i pouzdanja u upravitelje naše pokrajine, u naš zemaljski odbor, sa na čelu inače veleštovanim starcem našim predsjednikom.

Nego sistemu, koj nas ubija i ljudem, koji od svoje strane ništa nečine, da nas u narodnom smislu smire, a premalo čine, da nas zadovolje u gospodarstvenom obziru, mi nemožemo dati svoje privole, te mi je svečano izjaviti, da ova strana visokoga sabora neće prihvatiti proračuna.

Ima, gospodo, u životu narodah prilika, gdje jedan služi drugomu, jer se jedan u viečnoj mjeni, koja postoji, nije dovio drugomu do iste snage i moći.

Takovom kuratelom namećete se hrvatskomu narodu gdjegod možete.

Ali, služeć se prispodobom za pojedinča čovjeka, ja Vam dozivam gospodo u pamet, da je hrvatski narod prošao 24 godine, da njemu netreba ni vašega skrbničtva, ni Vaše venia aetatis (oprost dobe). Hrvatski narod ćuti potrebu, da žive svojim narodnim slobodnim životom, a taj život, da bude stegnut samo zakoni, u kojih stvaranje on utiče u koliko je pravo, i stegom, koju donaša zajedinstvo odnošajah s drugimi narodi.

A pošto toga neima, nemože se odobravati proračune namišljene i sastavljene

za sve drugojako stanje, nego li ga mi želimo i težko potrebujemo.

Navesti ću samo nekoliko primjerah, da se svatko osvjedoči o istinitosti naših nazora.

Tako se od nas traži, da odobrimo trošak za službenike zemaljske uprave i trošak nagrade zemaljskih prisjednikah i njihove glave zemaljskog kapetana.

Glede ovih poslednjih reći ću prije koju, a glede činovnikah izjavljam, da mi nemožemo prihvatiti dotične stavke proračuna, jer ti ljudi, u službi ciele pokrajine, neznaju, nemare naučiti se, a neki reć bi i mrze jezik većine puka ove pokrajine, jezik hrvatski.

Mi nemožemo izjaviti se sporazumnimi ni sa sustavom školskim ni njegovim troškom. Jer po našem sudu, kad i onako sve počiva na kmetskom trudu i mi svi živimo njegovom pomoću, trebalo bi pučke škole urediti tako, da puku nose veće, sjegurnije koristi, nego li danas. Pučka škola na kmetih imala bi diete naučiti strahu božjemu; bistro čitanje i pisanje, najniži računi pak praktično podučavanje u gospodarstvu, to je zadatak pučke škole seoske, a ne puniti djetetu glavu koje-

kakvimi izrazi matematike, fizike. geografije ćak geodezije i što ja znam čega.

Mi nemožemo odobriti proračuna u dielu gospodarstvenom, jer što se tu troši za zemaljski zavod u Poreču, to stoji nerazmjerno mnogo, a ako u obće koristi, to koristi samo ovom dielu pokrajine.

Politička svrha i narodnostna zavlači se i u zemaljski zavod gospodarski i u gospodarsko ili kulturno vieće.

Gospodo! u inventaru zemaljske zaklade upisano je, da je knjižnica gospodarskog zavoda vriedna 2500 forintih. — Meni je draga moja glava, jer nije samo za me, već mora i drugih nekoliko hraniti, ali ja bih dao moju glavu, da od svega toga neima za 200 forintih knjigah od svih slavenskih jezika, premda ti jezici imaju liepih gospodarstvenih dielah, knjigah, časopisah itd.

Drugom sgodom spomenuo sam kako gospodarstveno vieće neće da podupira onih gospodarskih zadrugah, koje se u pismih služe svojim jezikom hrvatskim. To se dogadja u pokrajini, u kojoj su svi ljudi težačke ruke, jezika hrvatskoga ili slovenskoga.

Prisiljen sam taknuti se i pitanja o trošku za javnu sjegurnost, to po-

glavito za stanarine c. kr. žandarskih postaja. — Ja se bojim, visoki sabore, da nam od nekog vremena šalju ljude, koji se s pukom naše pokrajine nemogu dobro razumjeti, jer neznaju jezika. To može imati vrlo zlih posljedicah po narod i po službenike. Neka pazi koga se tiče.

Silno su već danas narasli bolnički troškovi. Ono što predlažete putem Vaše financijalne komisije koristno je, ali ni iz daleka nije dostatno. Tu treba korenite promjene.

Našega je svieta velika množina nastanjena po bližnjih većih gradovih Puli, Rieci, Trstu; oni tamo živu i troše, pa kad obole, ajde ili u bolnicu ili kući. Obično je, da ti ljudi ostanu pripadnici njihove rodne obćine, makar bivali 10, 20, 30 godinah u gradu. Dodje li takov čovjek u bolnicu, eto ti dužnosti za njegovu rodnu obćinu i za pokrajinu, da snašaju bolničke troškove.

Visoki sabore! Uzmimo primjer grada Trsta. Trst ima milijune glavnicah za dobrotvorne svrhe, za sirotčad, za onemogle. Naš čovjek stanuje preko 20 godina u Trstu, potroši tamo sve što zasluži i tim omogući plaćati prihode gradske. On umre nakon dulje bolesti. Njegova se udovica i

sirotčad šalju kući u njegovu rodnu obćinu, gdje jih ljudi ni ne poznaju.

A jesu li Trstu oni milijuni s neba pali?!

Ne! Trst je alem-kamen na onom velikom plaštu, koj se stere od Dunaja i Drave k moru i koj se po prošlosti, sadašnjosti i ako Bog da, budućnosti zove zemlja hrvatskoga naroda.

I Trst i drugi poveći gradovi, koji su napokon bogatstvo stekli u dodiru s našim narodom, morali bi drugačije postupati. Pitanje bolničkih trošaka treba urediti tako, da grad u kojem je netko živio, recimo 5 godinah, mora skrbiti u bolesti i nemoći toga čovjeka i njegovu obitelj. Tako zahtjeva pravica, jer onaj čovjek dotičnomu gradu daje sav svoj dobitak i prima više one zle nego li dobre strane odgoja gradskoga, a posve stoji izvan nadzora svoje rodne obćine, koja bi ga napokon imala pravo odgajati na bolje, čuvati od razsipa itd., kad ga već jednom prije ili kasnije bude morala hraniti.

Odobravajuć račune, troškovi će rasti i rasti, te će se naći naroda, koj će bježati u špitale na hranu i počinak, a ne liečenje. Pa kada se sve do sada nije pokušalo korenite kakve reforme u tom pogledu, moramo odbiti proračun i s te strane.

In cauda venenum (na kraju otrov) rekao mi je ovih danah poštovani jedan Vaš drug, predvidjajuć, da poslednje naše razprave neće moći biti ni mirne ni srdačne.

Red mi je, visoki sabore, reći koju o našem postupku u pogledu zemaljskog kapetana i zemaljskog odbora.

Proti njim, kao privatnim osobam mi neimamo ništa, ali prema zemaljskom odboru kao oblasti, radi ponašanja njegove većine i prema njegovoj glavi, za posle javne, izjavljamo čisto i bistro, da nemogu više uživati našega pouzdanja.

Zemaljski odbor neće svagda niti da prima hrvatski pisanih podnesaka, ako jim nije priložen prevod talijanski, a o tom, da bi u hrvatskom jeziku riešio podnesak, koj je u tom jeziku pisan, neima ni govora. To se čini u supor temeljnim državnim zakonom, koji su utvrdjeni za cielu državu, koji nisu pisani ni za same Talijane, ni za same Hrvate, već su stožeri, na kojih počiva ciela monarkija. Te zakone dužna je braniti skupnost. Po osudah državnoga sudišta dužan je zemaljski odbor ne samo primati hrvatske spise, nego i odgovarati strankam u istom jeziku, pa ipak i ovih dana odgovorilo nam se je

od strane zemaljskog odbora, da on toga neće činiti.

Zemaljski odbor, gospodo, tvrdi, da osude državnoga sudišta neimaju eksekutabiliteta, da jih odbor nije dužan ovršiti, ako sude o povredi ustavnih prava.

Ali naravski razum tumači nam, da nije ni trebalo izjaviti ovršne krieposti onakovim osudam, jer sliedi samo po sebi, da oblast, koja povredjuje temeljne zakone državne, čim tu povredu utvrdi osuda državnoga sudišta, nije više oblast one ustavne države, nego je buntovna sila, koju skupnost mora na red da pozove.

Zemaljski kapetan po zakonu ima pravo i dužnost obustaviti onakov zaključak zemaljskog odbora već zato, jer se protivi i naravnim pravom naroda, dakle „javnomu boljku"; ali on toga već ponovno nije učinio.

Bilo bi odviše zahtjevati od nas, bilo bi držati nas za političku djecu, kad bi mi izjavili svoje zaufanje u takovu pokrajinsku vladu!

Ali ni na drugom polju djelovanje naše zemaljske uprave nije sretno.

Od stotine primjera, koje bih mogao navesti, evo u kratko samo njeke:

Kad sam ono govorio, da preporučim predlog za gradnju ceste, koja bi Karnicu

i okolicu vezala s gradom Pulom, ne samo središtem kotara, nego sada već poglavitim gradom Istre, odgovorio mi je zemaljski odbor, da nebi mogao saboru preporučiti predloga, jer se niti sa dotičnimi zastupstvi nije ni najmanjega dogovora vodilo. A kada tamo, evo ja imam u ruci služben dopis obćine Vodnjanske od 10. maja br. 1296, kojim javlja upravnom vieću Karničkom, da zemaljski odbor odpisom od 2. maja 1889. br. 2083 nalaže neka se dade izraditi točan nacrt i troškovnik namišljene ceste (govornik čita talijanski dotični diel odluke). Dakle bilo je dogovora, a glede nameta za pokriće troška obćinsko zastupstvo Vodnjansko itako nije trebalo stvarati odluke, pošto Karnica i ostali interesovani krajevi imaju posebna upravna vieća !

Evo druge : Znano Vam je, gospodo, jer je g. saborski predsjednik prigodom otvorenja sabora službeno utvrdio, da je nestalo iz zemaljske blagajne 82000 for. nominalne vriednosti u založnicah kreditnog zavoda. Polovica toga novca bila je vlastničtvo zemaljske zaklade, koja je dakle toliko manja. Pak, premda je pronevjerenje odkriveno još mjeseca julija ove godine i premda se je sabor sastao tekar 14. oktobra o. g. ipak nam zemaljska

uprava ima obraza predložiti u svojem izvješću stanje zemaljskog imetka sa datom od 30. aprila 1890. kao da se nije ovog pomanjkanja dogodilo!

Da se proračuni čine u aprilu, maju, juniju, to razumijem. Ali da se inventar sa stanjem koncem aprila predlaže jednomu zemaljskomu zastupstvu, pošto je stalno, da je kasnije ono stanje smanjeno barem za 40.000 forintih, toga nerazumijem; to je postupak, kojemu puštam da Vi nadjete ime, a ja ga najblažije mogu okrstiti da je skrajna nemarnost!

Još jednu, pak sam završio:

Za saborskoga zasjedanja prošle godine naručili smo zemaljskomu odboru, da nam ovoga zasjedanja ima predložiti nacrt zakona o promjeni saborskoga izbornoga reda.

Mi se, visoki sabore, pri svakom novom izboru prepiramo o dvejbah, koje sadržuje postojeći izborni red. Kad mi tumačimo, da li ženske imaju ili neimaju izbornog prava, da li gradjani mogu ili nemogu biti fiducijari u izvanjskih občinah i stotinu drugih pitanja, Vi, jer ste još sada većina, odlučite kako Vam se svidi, tumačite one dvojbe, kako Vam bolje dodje.

Koje poštovanje zaslužuje autonomna vláda, koja nije kadra kroz toliko godina popraviti onaj zakon barem koliko su ga popravile pokrajine u kulturnom pogledu ne bolje od nas? (Vrlo dobro! na lievici).

Iza dra. Laginje progovori zastupnik Mandić ovako:

Visoki sabore!

Svaki razuman gospodar nastojati će, da svoje gospodarstvo uredi tako, da troškovi neprekorače prihoda, da neoslabi odviše vriela budućemu prihodu, da traži nova vriela tomu prihodu racijonalnim gospodarenjem.

To bi načelo moralo vriediti osobito za one, koji barataju tudjim imetkom, sad zvali se oni ministri financija, zemaljski odbor, il kako mu drago. Da vidimo u kratkih potezih kako se kod nas gospodari sa zemaljskim imetkom.

Moj vrlo poštovani drug dr. Laginja pretresao je malo prije djelovanje zemaljskoga odbora u svih važnijih strukah, dokazav nepobitno, kako se s nami posvud nepravedno postupa, kako nam se svuda krivicu nanaša i kako se pri tom nerazumno gospodari s narodnim dobrom.

Gospodo moja! Naš zemaljski proračun, koj nam eto predložiste, nepodaje

nam utješljive slike. Ne samo što pojedine rubrike rastu godimice nerazmjerno visoko, već se mnogo troši u nepotrebne ili manje potrebne svrhe, a netroši se skoro ništa, ili vrlo malo u neobhodno potrebite struke. Zemaljski izdatci za našu pokrajinu rastu u posliednjih dvadesetak godina tako naglo, da se svakih 8—10 godina podvostručuju, a to nestoji u nikakvom razmjeru sa prihodi, dotično sa blagostanjem naroda.

Naša zemaljska zaklada iznašala je godine 1862. kadno je zemaljska uprava istu od c. kr. namjastničtva u Trstu koncem rečene godine preuzela:

a) na dugu ili u zaostacih for. 86.951; od te svote bijaše for. 80.824 zaostataka od nameta na izravne poreze.

b) u zaostatcih pasivnih od for. 85.511, od kojih bijaše for. 74.000 predujmljenih, koje se imalo vratiti raznim zakladam. Ova zaklada uzdržavala se u ono doba sa 19% nametom na izravne poreze, udarenim na sav porez Istre u iznosu od for. 270.000, podieljenih na 82.000 porezovnika, medju kojimi bijaše ih 67.000, koji su plaćali manje od 5 for. poreza.

Navedene godine iznašale su, gospodo moja, potrebe ili troškovi te zaklade samo for. 52.957, a gdje smo danas? Godine

1866. snižen bijaše namet od 19% na 9½%. premda su upravo u to doba vladale loše godine, nerodica, bolesti, ratovi itd. U to doba udarilo se novu vrst nameta, naime potrošarinu na meso, vino i jaka pića i to 50 po sto.

Troškovi za tu zakladu rastli su prvih godina dosta umjereno, nu u zadnje doba rastu odviše rapidno. Od god. 1862. poskočile su potrebe te zaklade od f. 52.957 na ogromnu svotu od for. 437.754, t. j. za for. 384.794 više od god. 1862. Da se namakne toliku svotu udaren bijaše namet na neizravne poreze za 25 od sto, što iznaša okruglu svotu od 200.000 for. Potrošarina na vino, meso itd., skočila je od 50 od sto na 100 od sto, što iznaša drugih 108.000 for. Al ni to nije dosta. Poznato nam je svim kako je visok namet na pivo, na veliko i na maleno; na rum, jaka pića itd. itd., a to sve mora plaćati konsument, koji nepripada dobrostojećem stališu.

Visoki sabore! Iz navedenih je brojka razvidno, da kod nas proguta zemaljski proračun ogromne svote novca. Nu reći ćete, da se trošiti mora. Istina je, da se trošiti mora, al trošiti valja mudro i pametno. Trošiti treba onoliko, koliko se može. Trošeć zemaljski novac mora se paziti, na poreznu snagu i onako oslabljena

porezovnika. Izdavajuć tolike plodove pučkog znoja valja se pitati: može li taj puk i nadalje snašati toli težko breme, neće li preobterećen klonuti, oslabiti i sasma propasti. Nastojati bi se nadalje moralo, da se porezovnika moralno i materijalno pridigne, da mu se pomogne do zaslužbe, do privrede il dobitka, pak da uzmogne sve svoje dužnosti napram državi i pokrajini laglje i snoslivije vršiti. Pitam Vas, gospoda moja, da li postupate Vi tako, da li radite tako sa porezovnici Istre, većinu kojih predstavljamo i zastupamo mi s ove strane visoke kuće? Odgovoriti moram žalibože odlučno, da se postupa sa većinom pučanstva ove pokrajine kano sa nižimi stvorovi, koji neimadu drugog prava, van plaćati porez i davati vojnike. Trošeći zemaljski novac, dakle i žuljeve našega puka, neobazire se zemaljska uprava na životne potrebe toga puka. Ona dapače hotomice zanemaruje njegov napredak podržavajuć ga silomice u tmini i neznanstvu. Zemaljski odbor, ne samo da troši nerazložno i nerazborito ogromne svote novca, on je dapače često troši na škodu našega puka. Zemaljski odbor Istre neće da bude jednako pravedan Slavenom i Talijanom, već jedne diže a druge tlači. On nepripoznaje Hrvatom i Slovencem Istre ni toliko prava,

da bi njim u njihovom jeziku spise riešavao. On nam taji i nieče ono pravo, koje nam je ustavom, temeljnimi državnimi zakoni zajamčeno. Zemaljski odbor ove pokrajine pošao je dapače u ovom zasjedanju u svojoj strasti i fanatizmu tako daleko, da je proglasio svečano u ovoj visokoj kući, da na hrvatske interpelacije odgovarati neće. Tim je taj odbor izjavio, da nepripoznaje jezika većine pučanstva pokrajine, da hrvatski jezik nije ravnopravan talijanskomu, da hrvatski jezik nije zem. jezik.

Gospodo moja! U muževe, koji krše tako očito zakon, koji bacaju pod noge ne samo naše narodne svetinje, već iste državne temeljne zakone; koji postupaju tako bezobzirno s nami u saboru i s onimi, koji nas poslaše amo; u takove osobe nemožemo imati mi povjerenja niti možemo izručiti njim tolike svote zemaljskog novca, da s njim upravljaju i razpolažu. Radi svega toga izjavljam, da ću glasovati proti predležećem proračunu. (Vrlo dobro! na klupah manjine. Kanò obično bučila je i ovoga puta galerija, te se je tekar pod konac govora umirila videći valjda, da se govornici manjine ne daju tako lahko terorizirati).

Predsjednik pita, da li želi još tko govoriti i pošto vidi, da se nitko neoglasuje, pita, da li će „zemaljski odbor?“

Progovori dr. Gambini. U podu-ljem govoru pobija predloge manjine, kako su jih postavili dr. Volarić i zastupnik Flego. Čita toliko put spomenuti članak XIX. tem. drž. zakona, pošto da misli, da ga mnogi promozgali nisu i zaključuje, da ako imadu obćine pravo rabiti svoj jezik, da ima bar toliko pravo i zemaljski odbor, kojega taj članak nesili, da znade drugi zemaljski jezik. Pita na dalje, da li imadu odluke vrhovnoga upravnoga su-dišta izvršujuću moć i odgovara, da ne i da su toga mnienja ne samo on, nego i pravnički kapaciteti: Herbst, Taaffe i drugi. Prelazi na povjest parlamentarnoga jezika kod nas, davši i definiciju „parlamenta", rieči postavše od „parlare". God. 1848. u tako zvanih „Vorsitzungen" austrijskih parlamentaraca, da se je govorilo o jeziku, u kojem se ima razpravljati. Niemci da su htjeli njemački jezik, Slavi slavski, Ugri ugarski. Nisu ništa zaključili. Da će rabiti tumače? Ne. Da će njemačkim je-zikom razpravljati? Ne. Prešli su preko pitanja na dnevni red i razpravljali nje-mački, prem bijaše zastupano samo 7 mi-lijuna Niemaca, a 21 milijun drugih. I god. 1861., poslije krutoga absolutizma se je razpravljalo o jeziku. Nije se odlučilo ništa; pustilo se, da svaki govori kako

hoće. Neki su i govorili u svojih jezicih, al su konačno uvidili, da njim nekoristi, ako negovore njemački i sad se u bečkom parlamentu negovori drugčije nego njemački. Moralo bi slično i kod nas biti: talijanski bi se moralo govoriti. Al reć će se, da je drugo carevinsko vieće, a drugo pokrajinski sabor. Pogledajmo neke pokrajinske sabore. (Na strani manjine n. pr. Dalmacija). Ne, Dalmacija nam nesmije bit primjerom. jer tamo kći zatira mater. Pogledajmo u Insbrück i u Goricu. U Insbrucku služe se zastupnici obijuh naroda sa tumači, u Gorici rabe se oba jezika. Istra je i od jedne i druge različita. U Insbrucku je znatan broj Talijana, u Gorici jih je jednako. U Insbrucku i sami Niemci uvidjaju, da će se stvar morat promjenit; u Gorici ima ipak prevlast talijanski jezik. U Šleziji je po prilici polovica Slavena, a polovica Njemaca, a ipak se samo njemački govori. U Galiciji je 3 milijuna Poljaka i toliko Rusa, a ipak se samo poljski govori. U Bukovini ima 257.000 Slava, 108.000 Rumunja i samo 19.000 Njemaca, pak se ipak sve samo njemački razpravlja. Ako je dakle i kod nas talijanski jezik uredovni, neimaju se Slavi tužiti, jer kako zemaljski odbor postupa, tako postupaju i slavske občine;

jer nije moguće upravljati bez jednoga uredovnoga jezika; jer obstoji zaključak saborski, po kojem je talijanski jezik jedini uredovni u saboru, pak po tom i u zemaljskom odboru. God. 1861. u saborskoj sjednici dne 13. aprila, gdje bijahu prisutni i kanonik Feretić, predšastnik dra. Volarića i biskupi Vitezić i Legat, poprimio je sabor zaključak, da je u saboru jedini službeni jezik talijanski. (Zastupnik Spinčić: proti tri glasa). Neka je, al zaključak je stvoren. Pak on će očit biti: Istoga načela, kojega se drži sabor i zemaljski odbor, drži se u saboru i c. kr. vlada. (Glasovi skoro jednoglasni manjine združeni s ironijom: vlada, vlada!! Na c. kr. vladu se poziva!! Živila vlada!) Reklo mu se, da je dr. Stanger u jednom hrvatskom govoru pozivao sabor na pomirenje! On bi ga želio i nada se, da će se ga kad doseći, al neće, dok se postavlja opakve predloge kakve su postavili gg. Volarić i Flego. Kad bi rieči „revoluzionario, anarchico“ bile naperene proti većini osoba zemaljskoga odbora, tad bi oni malo marili za nje, al su naperene proti zemaljskomu odboru, proti oblasti i njezinoj glavi; s toga on prezirom proti njim prosvjeduje. Zemaljski odbor nije dao na hrvatsku interpelaciju odgovora, jer nije

mogao, pošto nerazumije hrvatski. Glava odbora nije obustavila zaključka, jer nije u njem nezakonitosti našla. Najgore u predlozih manjine čini mu se, da se poziva na pomoć krunu. Gospoda manjine moraju znati, da pokrajina nije što i obćina. Nezna što su odlučivala u Ljubljani, nezna što na Rieci, al jedno zna, da ovdje u saboru neima vlasti nit Slovenija, nit Hrvatska, nit vlada nit itko nego samo sabor. (Govornik je govorio prilično strastveno, kao obično; galerija mu je pljeskala i odobravala, kao i članovi većine, kojih neki su mu i posebice čestitali. Na njem se vidilo zadovoljstvo kao na kakvu triumfatoru. I izašao je kao takav.

Dr. Dukić pobija dra. Gambini-a, kako sliedi:

Visoki sabore! Razglabanje poštovanoga gospodina dr. Gambina o judikatih vrhovnoga državnoga suda i o članku XIX. državnoga temeljnega zakona moglo bi možda zavesti u bludnju čovjeka laika, koji se u ova pitanja nerazumije, nikako pako nemogu njegovi navodi djelovati na muževe, kojim je zakon dnevni zanat.

Nepojmim zašto nam je gospodin predgovornik navadjao sve predmete, o kojih je pozvan vrhovni c. kr. državni sud da sudi, jer smo i prije znali, kakav djelo-

krug ima spomenuti sud. Nu on je svojim govorom htio opravdati postupak zemaljskoga odbora kod rešavanja spisa sastavljenih u hrvatskom jeziku time, što tvrdi da odluke državnoga suda nemaju o v r š n e m o ć i, te da je indi za zem. odbor odluka spomenutoga suda 3. julija 1888. br. 111 mrtvo slovo.

Nepobitno stoji, da njekoje odluke državnoga suda imaju ovršnu moć, a da nemaju te ovršne moći one, koje rade o privredi političkih, ustavom zajamčenih prava. Medju ova prava spada i ono, da zem. odbor podneske sastavljene u našem jeziku takodjer reši u istom jeziku. Pošto toga zemaljski istarski odbor činio nije, to je c. kr. državno sudište spomenutom odlukom 3. julija 1888. br. 111 izreklo, da je zemaljski odbor povredio svakomu državljanu ustavom pojamčeno pravo.

Tko može dakle počiniti takve povrede? Nitko drugi nego koja oblast bila ta državna, zemaljska il obćinska. Kad se je dakle uvadjao državni sud, to se nije moglo ni pomisliti, da bi se našla u državi koja oblast, koja se nebi obazirala na odluke ili judikate spomenutoga vrhovnoga suda, jer se odluci toga suda moraju svi državljani podvreći a kamo li nebi se podvrgle oblasti, bile one od države ili

sabora imenovane. Nije bilo dakle potrebito, da se ovakvom odlukom glede povrede političkih, ustavom zajamčenih prava dade ovršna moć, jer svaka dobro uredjena država ima dužnost paziti, da se odluke spomenutoga suda počituju. Ako pako nadje, da se koja oblast ipak tomu protivi, to mora državna oblast nastojati, da se takva oblast na red pozove i ako treba i razpusti, jer nije slobodno ni zemaljskom odboru očito kršiti zakon.

Vrtili vi dakle — koliko vam drago — pitanje, dali se odluke vrhovnoga državnoga suda mogu ili ne ovršiti, to vas uvjeravam, da ste na krivom putu, jer je judikat 3. julija 1888. br. 111 jasan kao sunce u visinah. Nije dakle ništa neobična, ako se onako oštro vaš postupak opisuje u izjavi manjine, kojom uzkraćuje svaku nagradu zemaljskomu kapetanu, odnosno zemaljskomu odboru, jer nitko nesmije dirati u našu „magnu cartu“, u naš ustav, kojim su nam zajamčena bar njekoja politička prava.

Da opravda postupak saborske većine naproti našemu jeziku, što se neuzimlje obzir na naše izjave i predloge i što se govori nebilježe, poštovani dr. Gambini pozivlje se na carevinsko vieće u Beču, gdje da se nemogu uzeti u obzir nego

samo govori i predloži izrečeni u njemačkom jeziku. Nu državni sabor u Beču nemože biti mjerodavan za pokrajinske sabore i to tim više ne, što se mi ovdje nalazimo u svojoj kući, te nemože nitko razborit od nas zahtjevat, da govorimo drugim nego onim jezikom, kojim govori većina pučanstva ove pokrajine. Opaziti mi pako valja, da mogu zastupnici u carevinskom vieću u Beču govoriti i u drugih jezicih, što se govore u ovoj polovici države i da se tim pravom više puta i služe. U tom nenalaze baš nikakve zaprieke. Koliko je pako napora i truda stajalo dok su se zastupnici hrvatskoga odnosno slovenskoga pučanstva mogli bez zaprieke služiti svojim jezikom u ovom visokom saboru. Nisu li oni bili radi toga vriedjani i proganjani?

Nemanje sretna bila je prispodoba, što ju je g. dr. Gambini učinio sa tirolskim i goričkim saborom. U oba ova sabora bilježi se sve ono, što se govori i predlaže u saboru, bilo izrečeno u jednom ili drugom jeziku, te se neprelazi mûkom preko predloga i govora, izrečenih u njemačkom, talijanskom i slovenskom jeziku.

Sasvim neopravdano i naš narod ponizujuće je kratiti nam, da se naši govor izrečeni u našem jeziku nebilježe kao ta-

lijanski. Predlažemo indi sasvim naravski, da se providi za stenografa, koji bi i naše govore bilježio. Ovo moramo tim više zahtjevati, jer danas sutra može biti jedan od nas od c. kr. državnoga odvjetničtva proganjan radi govora izrečena u ovoj visokoj kući, a mi nemamo službenoga dokaza, da je u istini onaj govor izrečen u obliku kao tiskan, jer neima stenografa u saboru, koji bi bilježio naše govore. I u interesu našega imuniteta moramo dakle to zahtjevati.

Poštovani gospodin dr. Gambini, tumačeć na svoj način smisao članka XIX. državnoga temeljnoga zakona 21. decembra 1867. br. 142 D. Z. htio bi opravdati postupak zemaljskoga odbora, jer da taj članak naredjuje, kako se neima nikoga siliti, da uči drugi nego materinji jezik! To vriedi za pojedinca posebnika, koji je svaki za sebe sam gospodar, nipošto pako za zemaljski odbor, zemaljsku oblast, koja ima vršiti djelokrug, što joj je državnimi i zemaljskimi zakoni opredieljen.

Vršeć svoju dužnost zemaljski odbor mora znati jezike, što se govore u ovoj zemlji. Ako ih sada nezna, to može uzeti si dovoljno pomoćna osoblja, koje će ga u jezikoslovnom poslu poduprieti. Za ovo ima zemaljski odbor dosta sredstva, dočim

tih sredstva neimaju naše obćine, kad bi imale — kako tvrdi dr. Gambini — odgovarati na talijanske odpise zemaljskoga odbora u talijanskom jeziku. Izjavljam indi ovime, da mi nećemo mirovati, dok se našim zahtjevom nezadovolji i nemožemo glasovati za proračun.

(Za govora nemir na galeriji, koju predsjednik opominje. Zastupnici većine što izlaze, što medju sobom razgovaraju, dočim mu članovi manjine odobravahu).

Dr. V o l a r i ć, pozvan po predsjedniku, da li će još kao izvjestitelj manjine govoriti, reče:

Visoki sabore! Na prvi mah činit će se komu god, kako je uzeo stvar i gosp. predsjednik, da je manjina svojim posebnim predlogom htjela izljeti svoj jad i gnjev na jednu ili drugu osobu i sve što je učinila, da je to iz osobne mržnje poduzela. Gospodo, ja osobne mržnje nepoznajem. Manjina poprimila se posla „sine ira et sine studio“. Ono, na što je manjina došla, naravska je posljedica načina, kojim zemaljski odbor proti nama postupa i zaključak stvoren po manjini nastao je usljed činjenicah iztaknutih u obrazloženju.

Državni ustav, gospodo, naše monarkije je takav, da imamo zakona, koji se protežu na zemlje ujedno uzete i oni za-

koni su podloga, na kojoj počiva naša država, a napose svakoj zemlji pušćeno je, da sačuvajuć pripadnost cjelokupnoj jednoj cielini, upravlja svoje posebne stvari sama po sebi. Harmoničko jedinstvo naše monarkije zahtjeva, da se svi podlože zakonom obćenitim, a korist pojedine zemlje, da upravlja svojimi stvari i svojim imetkom kako nje korist zahtjeva.

Carski diplom 20. oktobra 1860. u drugom članku ustanovljuje, da svi zakoni, koji obsežu pravice, dužnosti i koristi svijuh zemalja, spadaju na carevinsko vieće, a trećim člankom prepušća se pokrajinskim saborom posebne stvari, tičuće se pojedinih pokrajinah. I naš pokrajinski red od godine 1861. u svojih §§. 18, 19 i 20 propisuje što spada na djelokrug našega sabora, poklem je u §. 17. iztaknuto, da naša pokrájina sudjeluje kod zakonodavne moći monarkije kroz svoje zastupnike na carevinskom vieću, koje se od g. 1873. izravno izabire.

Predpostaviv to velim, da smo i mi ovdje vezani na skupne zakone naše monarkije, na kojih ona počiva i s toga zovu se temeljni zakoni, te ona pokrajinská uprava, koja sebi prisvaja moć nad zakoni obćenite države, prevratna je, i kad neće da pripozna nad sobom višje državne

vlasti, bezvladna je i zato rieči „r e v o l u z i o n a r i o, a n a r h i c o“ jesu u obrazloženju baš na mjestu.

Članak 19. temeljnoga zakona hoće, da se u pitanju jezika svakomu jednako pravo dieli, pa ipak se naš zemaljski odbor dosljedno protivi tomu zakonu. Nije dosta, da temeljni zakon to pripisuje, nego i najviši državni sud, što bijaše u ovom visokom saboru opetovno iztaknuto.

Zemaljski odbor pozivlje se na saborski zaključak 13. aprila 1861., koji bijaše protivno predlogu biskupa Legata stvoren, i kojim se označuje talijanski jezik kao službeni jezik zemaljskoga odbora. To gospodo, akoprem je nepravedno i neliberalno, valjalo je najvišje do g. 1867. al poslje temeljnih zakona i napose članka 19. neima taj zaključak vriednosti.

Naš zemaljski odbor može ako hoće riešavati hrvatske podneske u tom jeziku, jer njegova dva člana poznaju hrvatski. Mi smo u većini u ovoj zemlji i na nas bi se imao obzir uzeti i da popravim jednu izjavu g. Gambina od njeki dan, Hrvati u ovoj zemlji imaju i relativnu većinu; u Istri od 284.154 stanovnika, 121.732 je Hrvata prema 114.291 Talijana i neračunajuć na ono 43.000 Slovenaca, koji u ostalom ujedno s nama sačinjavaju

jedan narod. Napose pravilnik za zemaljski sabor ustanovljuje, da se kod imenovanja pokrajinskih činovnika pazi, da poznaju jezike zemlje. Tko je tomu kriv, da naših pokrajinskih činovnika skoro nitko nepozna našega jezika, ako ne sam zemaljski odbor i vi gospodo. Svi pokrajinski činovnici biraju se u najužem krugu, najviše iz ovoga grada, pa onda nije čudo, što nepoznaju našega jezika, ali to nije pravedno i koristno po zemlju.

Gospodin Gambini pozivao se na carevinsko vieće, al prispodoba mu nevalja. Od pokrajinskih sabora pozivao se na one, koji sličnu nepravicu čine kako i naš sabor. Ja odsudjujem postupak Šlezkoga, Poljskoga i Bukovinskoga sabora, jer ako drugi nepravicu čine, to nije liepo i hvalevriedno, da ih i mi u tom nasliedujemo. On neće da se pozove na Zadarski sabor, al barem onda neka vidi kako se čini u Gorici, Ljubljani, Pragu, Brnu itd., gdje su jednaki odnošaji košto i kod nas.

Vrhunac nepravde i dokaz kako misli naš zemaljski odbor nadalje postupati, jest odgovor dan po gosp. Gambinu u ime zemaljskoga odbora u tekućem zasjedanju, da neodgovara na upit g. Mandića, jer taj bijaše podnesen u hrvatskom jeziku;

Gospodo! javna čast i poštenje svakoga čovjeka, a napose svake oblasti, košto je naš zemaljski odbor, zahtjeva, da se svaki pokori obstojećim zakonom. Monarkija i u obće zakoni počivaju više na moralnosti nego li na bajonetah i samo ona država je jaka, gdje pojedini državljani, a napose oblasti iz moralnosti i duševnosti provadjaju zakone, al nasuprot tomu akoprem je najviši državni sud odsudio opetovano postupanje našega zemaljskoga odbora, odsudio i izrokao, da ne samo protuzakonito radi nego zakon gazi, to ipak misli svoju nepravicu i nadalje tjerat, pa to nije moralno i nemože bit na dobrobit države.

Bilo je za očekivat gospodo, da će barem naš predsjednik, u ostalom dobar starac, suprotivit se sličnomu zaključku zemaljskoga odbora, košto §. 32. nutarnjega poslovnika za zemaljski odbor veli, da je ovlašćen i dužan uložiti „veto“ proti takovim zaključkom.

Kad vidimo dakle slične odnošaje, gdje jedna zemaljska oblast na ovakav očevidan i dosljedan način gazi zakone, kakova bi bila dužnost države? Eno iz opazke g. Gambina, da vlada sama neprovadja ravnopravnost kod odgovora interpelacijah, neka se već jednom osviesti i

vidi kako joj postupati nevalja. U sličnih odnošajih zbilja čovjek, da se popita sa Ciceronom u govoru proti Katalini: ta gdje smo? kakav ustav imamo? u kojem gradu, a ja bi rekao, u kojoj državi živimo? Da mi koji neostane dužan odgovora, izreć ću sam, da smo u Austriji u onoj državi, gdje je, kako se veli „sve moguće" i u kojoj glavni čimbenici, koji ravnaju udesom carstva, kasno se osvieste i kad je već prekasno stisnu spleći i kažu „zu spät" prekasno. Računajuć sami na iztaknute tu okolnosti i mrtvilo vlade, mi bi njoj imali kazat, košto to manjina predlaže: evo ti vlado natrag, što si nam dala, jer mislimo i nadamo se, da ćeš ti ipak s nama pravednije i poštenije postupat, jer nesnosljiv nam je već ovaj jaram pod kojim stenjemo.

Pri svrhi preporučio bi nadalje onaj naš predlog, koji se odnosi, da nam se dobavi stenograf i da nam se izdaju zakoni u našem jeziku, jer to će bit prvi korak sporazumljenju, drugčije stojat će izmedju nas, kako je njeki dan rekao g. Mandić, onaj kinezki zid, koji će nas djelit i mi ćemo u vjekovječnoj borbi živit. Sporazumak naš je potrebit, da uspješno uzmognemo raditi na dobrobit ove naše zapušćene zemlje.

(Za govora nemir i gibanje na galeriji. Na svrsi mu manjina povladjuje sa: vrlo dobro! živio!)

Dr. B u b b a, izvjestitelj većine, reče, da su predlozi manjine bar jasni, prem neki izrazi dolaze u sukob sa kaznenim zakonom. Njimi se teži za izjednačenjem slavskoga jezika sa talijanskim. Tu težnju pobio je dr. Gambini. On misli, da se imadu „revolucionarni i anarhični“ nazvati oni, koji uzkraćuju stanovitim osobam ono, što njim po zakonu ide. Stenografa hrvatskoga se nemože uzeti, jer je uredovni jezik sabora talijanski i to po zaključku sabora, a taj je kao zakon. I kad toga nebi bilo, bio bi proti, jer bi nastala smetnja. Zakona da netiska sabor.

Prije nego li se predje na podrobnu razpravu, pita predsjednik kuću, da li će podieliti poštovanim zastupnikom Volariću i Gambini-u (mislio je na Flega) ukor radi rieči rabljenih u predlozih „revoluzionario et enarchico“. Većina ustaje i tim njim daje ukor. Dr. Volarić dovikuje prema Gambini-u: Živio Gambini!

Dr. L a g i n j a veli talijanski: neka se podieli i meni ukor, jer sam i ja spomenute rieči naveo i odobrio.

Iza toga prelazi se na podrobnu razpravu. Kod I. rubrike naslov 2 — „ste-

nografički ured" postavlja predsjednik na glasovanje odnosni predlog manjine, za koj glasuje ova. Kod rubrike II. naslov 1. i 2. „doznaka zastupanja zemaljskomu kapetanu i odšteta četvorici zemaljskih prisjednika" daje na glasovanje predlog većine, koja ga prima, a predsjednik izjavi, da je tim pao predlog manjine.

Kod iste rubrike naslov 2, §. 10. — „list zakona i naredba" reče dr. Stanger:

Glede točke „Bolletino leggi provinciali" imam spomenuti, da si nemogu pojmiti zakona, koji se ima ovršavati bez da bude objavljen onim, kojih se tiče i koji se istoga držati imaju. Stvarati zakone, a ne publicirati ih u jeziku puka, za koji su stvoreni, čini se meni takav nesmisao, da ja nenalazim riečih, a da ga dostojno opišem. Ipak se to kod nas dogadja. Za Hrvate Istre zakoni se zemaljski nit pišu nit objavljaju u hrvatskom jeziku, a to si ja mogu protumačiti samo potištenim stanjem toga naroda. Prigovara se sa protivne strane, da to nije stvar zemaljskog sabora nego vlade, a ja odgovaram, da bi vlada bez dvojbe i u hrvatskom jeziku tiskala provincijalne zakone, kad bi ju ovaj sabor na to pozvao i dao joj zato potrebit novac. Nego dok ovaj sabor šuti, šuti i vlada, koja opet drži, da to nije njezin posao.

Meni se ipak čini, da je to posao i vlade i sabora, jer kako se može prisiliti nekoga na vršenje zakona, za koga on nije mogao nikada doznati, da obstoji?

Prigovara se nadalje, da se provincialni zakonski list tiska i u slovenskom jeziku, pa da budući mi tvrdimo, da neima razlike izmed hrvatskoga i slovenskoga jezika, nam može zadovoljiti slovenski tekst. To, gospodo, ne stoji! Jer prem smo mi Hrvati i Slovenci jedan narod, izmed slovenskoga i hrvatskoga jezika je ipak toliko razlike, da svaki Hrvat i svaki Slovenac, ako nije ponješto naobražen, nemože dobro razumiti pravo zakona pisana u jeziku drugoga, jer kod zakona stoji mnogo na jednoj rieči i tumačenju iste. Nije moguće, da za sada još svaki obćinski načelnik razumije svaki zakon ako je tiskan slovenski, pa zato treba, da se tiska i hrvatski, neka se nitko neuzmogne izgovarati, da zakona razumio nije. U ostalom meni nije poznato, da bi se i istarski zakoni u slovenskom jeziku tiskali.

Medjutim, ako mi tvrdimo, da su Hrvati i Slovenci jedan narod, vi tvrdite sa svoje strane, da to nije istina, da se mi med sobom nerazumijemo, pa kad biste dosliedni bili, nebiste se već ni iz toga razloga imali protiviti našemu zahtjevu.

To što sam rekao za nove zakone, vriedi takodjer za one već u krieposti.

Ja dakle podupirem predlog manjine financijalnoga odbora glede povišenja dotacije za tiskanje provincijalnoga zakonskoga lista i da se ustanovi svotu od 1000 for. za prevod dosad obstojećih zakona na hrvatski jezik.

Dr. Gambini, predpostaviv, da je valjda dr. Stanger govorio za tiskanje zakona i naredaba i u hrvatskom jeziku, tvrdi, da to nije stvar pokrajine nego države:

Dr. Laginja: Ali pokrajina ima za to doznačiti potrebitu svotu.

Dotični predlog manjine pada — jer glasuje samo ona za nj, a Laginja uzklikne: Ecco la conciliazione!

Kod rubrike III. naslov 1. i 2. — „štipendiji i podpore“ govori zastupnik Mandić:

Visoki sabore! Kod svake skoro sjednice i gdje Vam se zgoda pruži, predbacujete nam, Vi gospodo od većine, da smo mi siromašni i neuki, da se nemožemo mjeriti s Vama, ni što se tiče zemaljskog blaga ni bogatstvom duha. To nam se osobito predbacilo prigodom razprave o izvieśću zemaljskoga školskoga nadzornika o pučkom školstvu i kod razprave o pred-

lozih gg. dra. Tamara i dra. Stangera glede talijanske i i hrvatske gimnazije u Pazinu. Recimo, gospodo, da je tomu zbilja tako, t. j. da smo mi u istinu duševni i tielesni bogci, da neposjedujemo materijalnog ni duševnog blaga. Al ja Vas pitam, štovana gospodo, što sliedi odatle? Ništa naravnije van, da Vi bogataši, vlastnici i posjednici bogatstva uma i žepa, to blago sa Vašimi suzemljaci uživate, da učinite onoga siromaha na duši i tielu sudionikom Vašeg blagostanja i toli razvikanog duševnog napredka.

Ja neću, gospodo, dirati u Vaše bogatstvo niti izpitivati, da li je sve zlato što se blišći, što je Vaše neka Vam bude, mu što je skupno il sveobće, to bi se moralo pravedno dieliti, ili pri tom bismo morali biti svi sudionici.

Mi imademo, gospodo, liep broj sveučilištnih i gimnazijskih štipendija, kojimi razpolaže naš zemaljski odbor. Medju štipendijami za sveučilišća imade ih opet liep broj, koji je namienjen slušateljem liečničtva. U prošlom zasjedanju bijaše taj broj povišen za 4 štipendije. Koliko mi je poznato, neuživa nijedan Hrvat il Slovenac na sveučilišću zemaljske štipendije, a zadnja četiri štipendija bijahu podieljena talijanskim mladićem, izmedju

kojih imade i takovih, koji su sve prije nego li naše podpore il štipendije potrebni. Naši djaci na sveučilišćih, većinom siromašni al vrlo čestiti mladići, mogu biti sretni ako se jednomu il drugomu od njih dobaci malenu podporu. Oni dapače, koji polaze hrvatsko sveučilišće u Zagrebu, izključeni su i od te podpore, jer da su na tudjem zavodu. No na žalost našu nedogadja se bolje niti mladićem našim na srednjih školah. Tih mladića imademo okolo stotine samo na jednoj gimnaziji t. j. na Rieci, a imade ih na gimnazijah u Trstu, Puli, Kopru, Senju itd. Od ovih su opet vrlo riedki tako sretni, da bi uživali zemaljsku štipendiju. Ako se jednomu il drugomu radi izvanrednog talenta il siromaštva nješto dati mora, to biva obično kakva podporica. Ali i tu milost uživaju samo oni, koji polaze gimnazije u pokrajini, ili u zemljah, zastupanih u carevinskom vieću. Naši mladići, koji polaze mnogobrojno gimnaziju na Rieci, gdje su na čast našoj pokrajini, izključeni su pravilno od zemaljskih štipendija, jer da je ta gimnazija u tudjini. U natječajih za štipendije za srednje škole čitamo svaki put onu steoretipnu: p r v e n s t v o i m a d u o n i, k o j i p o l a z e s r e d n j u š k o l u u p o k r a j i n i i l i k o j u d r ž a v n u

srednju školu. Mladići dakle naši na gimnaziji na Rieci, gdje ih imade najviše, nemogu dobiti pravilno štipendije, jer se lahko uvjek nadje drugih mladića i to talijanske narodnosti, koji polaze domaću srednju škotu, te se za štipendiju prigłase i ovu dobiju, premda ju često nezaslužе, što nisu siromašni ili što dobro nenapreduju.

Ja bi dakle preporučio zemaljskomu odboru, da bude u buduće kod podieljivanja štipendijah il podporah pravedniji, da uzme u obzir i molbe naših mladića, koji su na naucih, da se usliša i sinove onih, kojim uviek kažete, da su neuki i ubogi. Nadalje želio bi, da se u obzir uzmu i naši djaci na gimnaziji na Rieci kad se podieljuju štipendije il podpore. Tih mladića imade unešto, svi su više manje potrebni i vriedni podpore, pa se jih nebi smielo lišiti one blagodati, koju uživaju imućniji talijanski mladići. Već je to, gospodo, za nas i našu mladež vrlo težko i nepravedno, što moramo izvan pokrajine tražiti nauke, jer je doma u svojem materinskom jeziku dobiti nemožemo. Nepravda godi nam se golema već tim, što nam se nedaje školah, a vi hoćete jošte, da kaznite našu mladež, koja traži nauku izvan domovine, jer školah doma neima. To bi bilo, gospodo, nepravedno i neusmiljeno napram našim

mladićem. Preporučam dakle sl. zemaljskomu odboru, da bude pravedniji napram našim mladićem i da uvaži molbe naših mladića na Riečkoj gimnaziji, što može vrlo lahko, kad mogu talijanski mladići uživati štipendije il podpore čak u Italiji. (Tako je! dobro! na lievici!)

Dr. Laginja podupire predgovornika. Predsjednik neobaziruć se ni na jednoga ni na drugoga, daje na glasovanje cielu rubriku treću, koju većina prima.

Rubrika IV. i V. primaju se bez razprave, kod ove poslednje prima se takodjer spomenuti jur predlog financijalnoga odbora.

Kod rubrike VI. naslov 4 „troškovi za providjenje vode“ reče zast. Mandić:

Visoki sabore!

Znajuć, da bi bio uzaludan svaki predlog s ove strane visoke kuće, jer se omalovažuje sve ono, što mi predložimo, neću staviti posebnog predloga kod ove rubrike, premda bi bio formalan predlog baš ovdje na pravom mjestu. Mi smo, poštovana gospodo, svi skusili tekom ove godine, što će reći nestašica vode u našoj pokrajini. Čitave občine, dapače čitavi kotari trpili su ljetos silno radi nestašice vode. Ne samo što je jadnomu kmetu ljetošnja suša uni-

štila većinu uspjeva i prirodnina tako, da će morati ovu zimu kukavno kuburiti, već je bila radi nestašice vode skoro u svih kotarih pokrajine zavladala takova nevolja, da si veće jedva pomisliti možemo. Vrutci, zdenci i šterne presahnuše il se izprazniše kao riedkokad, a sirota kmet nije imao često ni toliko vode, da ugasi žedju il da si izkuha ono malo siromašne hrane, a kamo li da napoji svoje blago il da se pošteno očisti il opere. Usljed toga trpio je on i njegovo blago a bilo je slučajeva, da je kmet morao upravo radi nestašice vode dati svoje blago u bez cienu, jer ga nije imao čim napajati. Osim toga bile su zavladale razne bolesti u njekojih kotarih pokrajine. U mojem izbornom kotaru, gdje se je više nego li ma u kojem kotaru Istre učinilo za gradnju obćinskih vodnjaka i gdje imade skoro svaki kmet svoju šternu, pojaviše se uprav radi nestašice vode kužne bolesti, kao tifus i druge bolesti, za koje se znade, da se pojavljuju ondje, gdje neima dostatno zdrave pitke vode. Kako je moralo biti drugdje u pokrajini, gdje neimade vodnjaka ni šterna i gdje se narod i blago služi iz iste kaljuže, možete si lahko i sami predstaviti.

Ja sam, štovana gospodo, stavio u ovom zasjedanju interpelaciju na visoku

c. kr. vladu u pitanju nestašice vode u kotarih Volosko i Lošinj. Odgovorilo mi se je, da nisu dužna politička poglavarstva prihvaćati inicijative u tom predmetu, već obćinska zastupstva. Ja mislim, da je sveta dužnost političkih poglavara brinuti se i za to, da narod nenastrada možda radi nemara ili nerada bilo koje obćinske uprave, pa kad je tomu tako, morali su dotični poglavari na vrieme upozoriti visoku vladu na prieteću pogibelj, ili kad je već ta nastala, nastojati, da se zlo umanji i ublaži. Toga se nije žalibože učinilo a bojim se, da će ostati i za buduće sve pri starom nebudemo li se mi sami zauzeli za naše izbornike i za naše pučanstvo.

Visoki sabore! Neuzdajuć se u pomoć visoke vlade, koje službenici nadju lahko izgovor, da izbjegnu svojim dužnostim, molim sl. zemaljski odbor, da bi u buduće posvetio više pažnje ovom pitanju; da bi u čitavoj pokrajini podpomagao gradnju vodnjaka koli za narod toli za blago, te da nas više nezateče nestašića vode, kao što bijaše ova posliednja. Preporučam mu nadalje, da bi uzeo u obzir molbu obćine Kastav, kojom se ide za tim, da bi zemaljski odbor pripomogao onoj obćini kod tražnje vode, dotično kod vrtanja tla ondje, gdje imade nade, da bi se moglo naći

vodu. Ono što vriedi za ovu obćinu imalo bi valjati i za druge obćine ove naše pokrajine, jer trpimo skoro svuda jednako radi nestašice dobre vode. (Na galeriji nemir i buka al se umirili videći, da se govornik tim nedade terorizirati).

Kod iste rubrike naslov 2 „troškovi za ceste“ predlaže dr. Venier, neka zemaljski odbor učini potrebite korake za gradnju jedne ceste, koja bi spojila Buzetski kras sa jednom od bližnjih željezničkih postaja.

Zastupnik Flego, obzirom na taj predlog, reče:

Visoki sabore! Nisam mislio govoriti o tom predmetu, znajuć, da su naši govori kod slavne većine ovog visokog sabora glas vapijućega u pustinji. Ali pošto se je oglasio g. predgovornik dr. Venier, koji je riečju pokazao t. j. svojim predlogom, da je zauzet za buzetski kotar, kojega imam čast zastupati, na čemu sam mu vrlo zahvalan, jer će slavna većina tog visokog sabora možda uslišati predlog. Ali ako bi imao biti uslišan, molio bi g. Veniera, da se zauzme takodjer kod zemaljskog odbora, da se svrše i one ceste na Buzeššini, za koje postoji posebni zakon provincijalni još od 14. maja 1876. jer mogu uvjeriti g. Veniera, da je cestovni

odbor po nalogu zemaljskog odbora još dne 1. julija 1889. držao javnu dražbu za podignuti most pod Buzetom. Radnja je ostala poduzetniku pod uvjeti kako su bili u dražbi, da će pogodba biti valjana kad bude potvrdjena od zemaljskoga odbora. Cestovni odbor u Buzetu pisao je već tri puta i molio zemaljski odbor, da predujmi novac, da se može podignuti spomenuti most, ali nije nikad cestovni odbor odgovora dobio. Zato znam, da će većina zemaljskog odbora učiniti Buzešćini onoliko dobra, koliko je i do sada, te slutim, da je g. Venier učinio svoj predlog iz drugih razloga. Sasvim tim drago bi mi bilo kad bi njegov predlog bio ne samo primljen nego takodjer ovršen, da se priskoči na pomoć gradjenjem komada ceste onomu tužnomu narodu, koji nemože nikuda i nikamo; ali bojim se, da će se obistiniti naša poslovica, koja glasi: ufaj se u se i u svoje kljuse.

Zastupnik Spinčić veli, da je on već njekoliko puta predlagao gradnju ceste kakovu predlaže dr. Venier. On je uvjeren, da je ta cesta potrebita i jako će mu drago biti, ako se predlog prihvati i izvrši, te preporuča toplo, da se ga prime.

Predlog se jednoglasno prima i nastane obćenito veselje u saboru, što se je jednom manjina i većina složila.

Kod rubrike VII. naslov 1: troškovi za zemaljski poljodjelski zavod, reče zastupnik Mandić:

Visoki sabore! Kad smo nedavno razpravljali o izviešću zemaljskoga poljodjelskoga zavoda, dotično o njegovom djelovanju tekom minule godine, kazao sam onom prigodom, što mi s ove strane visokoga sabora sudimo o tom zavodu. Neću dakle, da opetujem onoga, što bi vam moralo biti poznato, već zelim, da iztaknem druge dvie naše pritužbe proti tomu zavodu. Čuli smo, gospodo, iz ustiju pristaša većine visokoga sabora, da je taj zavod odviše omedjašen, da je njegovo djelovanje ograničeno jedino na njekoje struke narodnoga gospodarstva i da se u tom zavodu tako radi, kao da je ustanovljen jedino za grad Poreč i za bližnju mu okolicu. Tuj se čine pokusi sa raznimi vrstmi trsja i sa poljodjelskim orudjem, ali se pri tom posve zaboravlja, da svaka kapa nije za svaku glavu, da u pokrajini našoj nije jedini proizvod zemlje vino i da nalazimo skoro u svakom kotaru drugu vrst zemlje dotično drugi način obradjivanja iste. Gospoda upravitelji toga zavoda, napose gospodin ravnatelj, reć bi, da je usredotočio sve svoje djelovanje jedino na pokuse sa vinskom trtom i nješto na obradjivanje

zemlje, kakovu nalazimo u zemaljskom poljodjelskom zavodu. On — kao što bijaše jur drugdje rečeno — nepoznaje niti iz daleka sve kotare Istre, u kojih su klimatički i zemljištni odnošaji vrlo različiti od onih ovoga kotara. Kad bi on išao za tim, da bude njegov rad ili djelovanje zemaljskoga poljedjelskoga zavoda koristno za svu pokrajinu, on bi morao ponajprije proučiti sve naše kotare, od juga do sjevera, od iztoka do zapada, te na temelju nauke i izkustva urediti svoj rad tako, da bude zbilja na korist onoga stališa, radi kojeg bijaše taj naš zavod ustrojen. Dok se bude pako činilo pokuse u Poreču nepoznavajuć ostale pokrajine i neobazirajuć se na sve ostale prediele naše domovine, dotle će biti djelovanje toga zavoda bezplodno i jalovo.

No mi imamo, poštovana gospodo, i drugu pritužbu proti tomu zavodu. U posliednjih zasjedanjih ovoga sabora pritužiše se zastupnici hrvatskoga naroda Istre proti tomu, što neima u tom zavodu osobe, koja bi poznala hrvatski jezik. Zavod taj, podržavan velikimi žrtvami pokrajine, namienjen je našemu poljodjelskomu stališu. Taj pako stališ sačinjava većinu pučanstva Istre i ogromnu većinu pučanstva našega jezika. Amo dolaze pučki učitelji jedne i

druge zemaljske narodnosti t. j. hrvatsko-slovenski i talijanski učitelji, da se teoretičkimi predavanji i praktičnimi vježbami poduče il usavrše u raznih strukah gospodarstva. Ali kako danas stvari stoje, amo nemože onaj učitelj, koji nepoznaje talijanski jezik, il imade malo koristi onaj, koji ga slabo poznaje. Za Hrvate i Slovence — učitelje, koji neznadu talijanski, taj zavod nepostoji.

Osim učitelja dolazi amo na praktične vježbe mladića i gospodara. Za mladiće razpisuje se natječaj, od kojeg su opet izključeni oni, koji nepoznaju talijanski jezik. Gospodari ili poljodjelci, koji bi htjeli il mogli amo doći, da se ukoriste na zemaljskom zavodu, a neznaju talijanski, moraju izostati. Tako se dogadja, da nema prave koristi od toga zavoda ni učitelj, ni mladić, ni gospodar naše krvi, jer neima kod zavoda osobe, koja bi ih mogla i htjela podučiti u njihovom jeziku.

Ja mislim, gospodo, da su to dosta valjani razlozi, koji nas sile na predlog, da se brišu troškovi za zemaljski poljodjelski zavod dok nebude posve odgovarao svrsi, radi koje bijaše oživotvoren.

(Živio! na klupah manjine; na galeriji kašljalo je i kihalo občinstvo, osobito na početku govora.)

Kod iste rubrike naslov 5. „zemaljska poljodjelska zaklada“ reče zast. Mandić:

Visoki sabore! Proti proračunu zemaljske poljodjelske zaklade prisiljeni smo glasovati mi od manjine s istih skoro razloga, s kojih glasovasmo proti proračunu zemaljskoga poljodjelskoga zavoda. Kod uprave zemaljskoga kulturnoga vieća jesu muževi, koji nepoznaju gospodarskih odnošaja pokrajine, koji su protivni svakomu napredku u poljodjelstvu s naše strane i koji odlučno mrze jezik većine pučanstva Istre. Zemaljsko kulturno vieće pokazalo je ovih zadnjih godina, da neshvaća svoje zadaće, da nepozna potrebe pokrajine i da mu je više stalo, do širenja talijanstva nego li do napredka i blagostanja većine stanovničtva Istre. U svojih sjednicah i skupšćinah zabaci svaki predlog stavljen po hrvatskih il slovenskih odaslanicih, a smjerajući za tim, da se pridigne i pospješi jedna il druga grana gospodarstva.

Zemaljsko kulturno vieće imalo bi podati života kotarskim gospodarskim zadrugam; moralo bi iste riečju i činom poticati na rad, na uspješno djelovanje u svih strukah gospodarstva. Pak što vidimo, gospodo moja? Većina kotarskih gospodarskih zadruga postoji samo po imenu.

Mnoge od njih nepotroše niti ono malo podpore u gospodarske svrhe, što njim ih pokrajina il država pruža. Druge ne rade upravo ništa; nesastaju se odbori ni skupšćine, neutjeruje se prinosaka, nesastavlja se računa ni proračuna za više godina. U tom čine častnu iznimku upravo naše zadruge, kojim stavlja često na put svakojake zaprieke baš samo zemaljsko kulturno vieće. Gospoda naime upravitelji nepoznaju hrvatskoga jezika, il ako ga jedan il drugi za skrajnu nuždu poznaje, mrze ga iz dna duše. To su pokazali opetovno dopisujuć sa hrvatskimi gospodarskimi zadrugami. Ovim bijahu naime vraćeni hrvatski dopisi sa kojekakvimi nezgrapnimi doskočicami. Tjera se dakle i tuj politika, gdje njoj doista neima mjesta. Nije dakle čudo što kotarske zadruge nemogu napredovati onako kako bi valjalo kad nenalaze podpore kod matice, već su dapače upravo od nje spriečavane u svojem djelovanju. S razloga dakle što zemaljsko poljodjelsko vieće neodgovara svrsi, radi koje bijaše ustanovljeno;

s razloga nadalje što prieči kotarske gospodarske zadruge u njihovom djelovanju i s razloga napokon, što uprava toga vieća ne samo da nepoštuje jezik većine pučanstva Istre, već ga dapače mrzi i pre-

zire, predlažem, da se briše naslov 5. rubrike VII, dok se nepodieli zemaljsko kulturno vieće u dva odiela t. j. u hrvatski i talijanski odiel, kao što sam kod izviešća ob ovom vieću jur formalno predlagao. (Odobravanje na klupah manjine, dočim je obćinstvo na galeriji na početku i na koncu govora mrmljalo i strgalo stolicami.)

Kod iste rubrike naslov 6. „zaklada za pošumljenje Krasa“, prima se predlog financijalnoga odbora, da se šumski zakon za istarski Kras potegne i na kvarnerske otoke. — Ostale rubrike primaju se bez razprave.

Na koncu glasuje se o predlogu financijalnoga odbora o skupnom potrošku onako kako bijaše prije spomenuto, te za nj glasuje u svih točkah I., II., III. i VI. većina. Tim je odobren ukupni proračun za god. 1891. U ime političko-gospodarskoga odbora izviešćuje dr. Fragiacomo o izviešću zemaljskoga poljodjelskoga zavoda i pokušališta te predlaže: 1) neka se isto izviešće uzme do ugodnoga znanja; 2) neka zemaljski odbor prouči i svojedobno izviesti nebili se sadanje stanje zavoda promjenilo tako, da bi ravnatelj istoga mogao posvetiti svu svoju djelatnost na korist istoga. Predlagatelj je — kako je razvidno

iz samih predloga — najprije podkadio ravnatelju zavoda gosp. Huguesu a zatim iztaknuo kojekakve nedostatke imenito, da mu nisu poznati mnogi krajevi pokrajine.

Vitez Babudér podkadi kano obično svemu i svačemu, tako i tomu zavodu, te iztaknu, da nalazi u izviešću o tom zavodu dvie praznine t. j. da se pitanje o uništenju filoksere preveć polagano riešava a sama filoksera da naglo napreduje i da se premalo nastoji oko toga, da se racionalno goji maslina i pripravlja ulje.

Cielo izviešće i posliednji govor slušalo se uz neobičnu nepažnju i pošto je mnogo zastupnika iz sabornice izašlo — buduć utrudjeni, bilo je već naime 9½ sati u noći, bje sednica zaklučena.

X. sjednica dne 13. novembra.

Prisutni predsjednik vitez M. Campitelli, vladin zastupnik vitez Elluschegg, 27 zastupnika — na galeriji 3 osobe.

Predsjednik otvori sjednicu poslije 10 sati u jutro.

Tajnik dr. Lius pročita zapisnik prošle sjednice.

Dr. Volarić opaža, neka se izpravi zapisnik u toliko, da je uz njega

bio pozvan na red — ne Flego već dr. Gambini; na tu opazku neobazire se predsjednik, te bijaše zapisnik odobren.

Na dnevnom redu jest pronevjerenje 82 kartela po 1000 for. od strane zemaljskoga blagajnika Grgura Rigo.

Predsjednik nekako smeten reče, da bi se imalo držati reserviranu sjednicu i to ne toliko radi delikatnosti stvari, niti radi pojedinih osoba — eventualno upletenih, nego radi toga, što nije jošte svršena sudbena odnosna razprava.

Dr. Laginja protivi se tomu te hoće, da se drži javna sjednica, pošto se tu radi o zamašnoj stvari, za koju se sa svim pravom zanima sva pokrajina bez razlike narodnosti njezinih stanovnika.

Većina sabora neobazire se niti na taj predlog već glasuje za predlog predsjednika.

Predsjednik opaža, da bi se mogla držati ne — tajna, nego reservirana sjednica i u ovom posliednjem slučaju, da bi mogli ostati u sabornici stenografi i da bi se moglo kasnije svu razpravu priobćiti.

Dr. Amoroso pozivajuć se na §§. 38. i 41. saborskoga pravilnika, izjavlja, da neima razlike izmedju tajne i reservirane sjednice.

P r e d s j e d n i k: dakle dobro! i daje na glasovanje predlog dra. Amoroso da bude tajna sjednica.

Pošto je predsjednik izjavio, da otvara razpravu, progovori prisjednik dr. G a m b i n i u ime žemaljskoga odbora pa se odaljiše sva četvorica zemaljskih prisjednika. —

Dr. L a g i n j a stavi sliedeći od manjine poduprti predlog:

„Neka izvoli visoki sabor odročiti svoju izjavu o predlozih financijalnoga odbora, tičućih se pitanja o pomanjkanju 82 založnicah zemaljskoga kreditnoga zavoda dokle se nesvrši predstojeća kaznena razprava proti bivšemu zemaljskomu blagajniku“.

Dr. V o l a r i ć govori za taj predlog.

Na predlog izviestitelja većine dra. Bubbe čita vitez Babudér zapisnik o pregledanju blagajne, preduzetom u prisutnosti trojice članova financijalnoga odbora dne 8. novembra t. g. i to usljed zaključka rečenog odbora, a na zahtjev zemaljskoga kapetana.

Na to otidu iz sabornice stenografi, a sa galerije one tri osobe — — — — — — — — — — — — — — — —

Sjednica se okolo 1 sat poslije podne opet javnom proglasi, vraćaju se članovi

zemaljskoga odbora i stenografi u saborničnicu i dvojica činovnika zemaljskoga odbora na galeriju. Zapisnik bijaše pročitan ali ga „L' Istria“ nedonaša, već izvieśće većine i manjine financijalnoga odbora. Iz nje vadimo sliedeće:

Izvieśće većine financijalnoga odbora kaže, da je pronevjerenje, koje je poučinio zemaljski blagajnik Rigo na štetu zemaljske zaklade, dotično kreditnoga zavoda, duboko potreslo javnim mnienjem u i izvan pokrajine; izazvalo da je toliko buke, da bijaše prisiljen financijalni odbor, da ozbiljno izpita stvar, da uzmogne saznati goli čin, te promjeriti sve njegove posliedice. Izpitivajuć taj čin, da je trebalo postupati posve nepristano i bez strasti; kad je odbor primio spise o zemaljskoj upravi odlučio je, da će razviditi kako je nestalo 82 založnica kreditnoga zavoda, što se je pronašlo prigodom posliednjeg pregledanja blagajne. Zemaljski kapetan da je dao odboru na razpolaganje sve spise tičuće se rečene prevare, a osim toga bijahu odboru pri ruci članovi zemaljskoga odbora i zemaljski činovnici. To sve poduzelo se radi toga, da se razvidi koliko je krivnje radi prevare na zemaljskom odboru i podredjenom činovničtvu. Poznato da je kako se je obiedilo zemaljski odor radi

loše uprave zbog te prevare. Obiedjen da bijaše zemaljski odbor radi slabog nadzora i radi slabe službe kod zemaljske blagajne; išlo se dapače tako daleko, da se je svalilo svu krivnju na osobe, koje su na čelu zemaljske uprave zaboraviv posve na pravog krivca.

Financijalni odbor, znajuć sve to, nije mogao osvrtati se na tamne sjene i osvade, već jedino na samu stvar. Njegov sud oslanja se radi toga na strogoj nepristranosti. —

Ovdje da se radi o službenom pronevjerenju, o činu, kakovih imade u novije doba mnogo na dnevnem redu a poznati su pod imenom „bjeg blagajnika". Ovim činom da se je nastojalo ocrniti zemaljsku upravu, probuditi osobne prepire a htjelo da se je istim poslužiti i u narodno političke svrhe. Al inače da ne more biti kad zavlada strast i lahkoumnost. Jeli dakle krivnja radi prevare i na drugih osobah zemaljske uprave? U jestnom slučaju, koje su te osobe i gdje počimlje njihova odgovornost? Ovo da su upiti, kojih se je držao financijalni odbor, da uzmogne proučiti narav prevare i upoznati, da li bi do toga bilo došlo, da se je strožije uporabilo pravila o upravi sa blagajnom. Prije negoli

se odgovori na gornja pitanja, da treba upoznati se sa pronevjeriteljem.

Rigo da je stupio u zemaljsku službu god. 1863; nakon 12 godišnje službe, da bijaše imenovan blagajnikom. Tečajem 27. godišnje službe da si je stekao obćenito štovanje. Nikakvim činom, da nije mogao na sebe obratiti sumnju. Njegovomu privatnomu životu da nebijaše prigovora. Plaća od for. 1575 i godišnje podpore za malenu njegovu obitelj, da su bile dostatne. Rigo da je uživao vrlo dobar glas. Pokojni Vidulich da se je njim služio kao upraviteljem njegova privatnoga imetka, te je jednom zgodom poslao njekoj banki 17000 for. pripadajućih g. Vidulichu. Nije dakle čudo što je imao zemaljski odbor u njega podpuno povjerenje.

Predbacuje se, da to povjerenje nije smielo biti tako veliko, a da se ostave blagajniku posve slobodne ruke tako, da je mogao tekom više godina varati. Takove opazke da nisu na mjestu sada, jer kad bi se znalo unapried što će se dogoditi, moglo bi se to predusresti i tako bi postao suvišnim kazneni zakonik.

Kod svih služba, da se mora paziti na medjusobno pouzdanje i štovanje. Da se može odgovoriti na pitanje, da li je zemaljski odbor išta sakrivio kod ove pre-

vare, valja proučiti naputak o nutranjoj službi zemaljske blagajne. Taj naputak, da sadržaje propise o službi blagajnika, o nadzoru zemaljskoga odbora i zemaljskoga računovodstva. Svi novci i vriednostni papiri, da se nalaze u glavnoj blagajni; u ručnoj blagajni, da imade blagajnik novca za svakdanje potrebe i to nikad više od 2000 for. Od trih ključeva, da imade jednoga blagajnik, a druga dva zemaljski odbor i to član izviestitelj ili komesar zemaljskoga odbora.

Prisjednik ključar, da nije imao druge zadaće nego doći kad se otvarala glavna blagajna, kad se naime iz iste vadilo pomanje svote, koje je blagajnik trebao i držao u priručnoj blagajni. Taj prisjednik nije imao naloga, da nadzire blagajnika niti da izpituje u koju je svrhu trebao novca.

Najveće jamstvo proti svakomu pronevjerenju da bijaše u tom, što je držao zemaljski odbor dva ključa glavne blagajne, a trećega sam blagajnik. Tim se je išlo za tim, da nebi jedna osoba mogla sama otvoriti blagajnu; ali da se postigne tu svrhu, bile bi morale biti prisutne, kad su otvarali blagajnu, dvie osobe.

Uzev stvar s praktičnoga gledišta, nije se držalo uvjek toga propisa, što da se u

ostalom dogadja i kod svih ostalih javnih blagajna. Prisjednik ključar da bijaše često zadržan drugimi poslovi, te nije mogao uvjek prisustvovati otvorenju blagajne, osobito kad se je često u jednom danu otvarala. Odatle da je nastala potreba, da se izruči ključe trećoj osobi i to na upit samoga blagajnika ili činovnika blagajne, koga bi on poslao.

Držeći se propisa o upravi sa blagajnom taj postupak, da će se pričiniti neopravdanim i bio bi takav, da se je imalo o Rigu ikakvu sumnju ili da se je ikada prije pokazala kakva neurednost u blagajni. Odkad je uprava pokrajine autonomna, da se nije pokazala nikakva nepravilnost.

Kazati će se, da su to samo razlozi za umanjiti zlo, nipošto pako, da se istimi ukine nepravilnosti, koje su nastale tim, što se nije čuvalo ključeve te tim pružilo Rigu prigodu na pronevjerenje. Nu prisjednik ključar, da zadovolji rečenomu propisu, da bi bio morao biti u svako doba prisutan, da uzmogne biti na uslugu blagajniku. Pogrieška veća da je dakle u pomanjkljivom propisu u pravilniku nego li u nemarnosti službene dužnosti. Tako da je stvar shvatio financijalni odbor postaviv se na praktično tlo.

Veću pogriešku da se prišiva zemaljskomu odboru tim, što se ga okrivljuje, da nije pregledavao blagajnu po propisu spomenutoga pravilnika i što se je pregledavalo tako, da se nije moglo sa sigurnošću ustanoviti, da su u istinu svi novci i papiri u redu.

Po §. 9., 15. i 20., pravilnika za zemaljski odbor dužan je ovaj upravljati točno imetak zakladah. Po §. 24. naputka o upravi sa blagajnom, da je dužnost zemaljskoga odbora, da pregleda svojevoljno ili na ustmeni predlog ravnatelja računovodstva neočekivano blagajnu.

Na temelju tih propisa, da pada bez dvojbe sva odgovornost o zemaljskoj upravi na zemaljski odbor. Ovomu da bijaše glavna dužnost pregledavanje blagajne.

Zemaljski odbor, da se je držao tih propisa, koji da su pomankljivi i koji da ga nisu mogli štititi od eventualnih pronevjerenja. Izviestitelj pita, da li je imao razloga zemaljski odbor biti oprezniji napram Rigu i da li nije bio dosta oprezan držeći se propisa zakona, u ovom slučaju „naputka o nutarnjoj službi kod pokrajinske blagajne“. Na jedno i drugo pitanje odgovara on niečno, jer da jedino izvanredni slučaji traže izvanrednu opreznost. Zemaljski odbor, da je postupao sa Rigom

kao što se postupa sa ostalimi blagajnici kod javnih ureda, te da nije imao razloga ponašati se naprama njemu kao sudac iztražitelj. On nije imao povoda u ove zadnje tri godine — kadno je kako se čini — Rigo izveo pronevjerenje, strožije pregledavati blagajnu.

Zadnji put, da se je pregledalo blagajnu 30. marča 1890. na temelju §. 27. spomenutog jur naputka. Našlo se je sve u redu. Pregledalo se ju je opet dne 24., 25. i 26. julija 1890., te se našlo manjak od 82 založnica. Pita, kako se to slaže. Ovo zadnje pregledanje, da je sliedilo usljed bolesti Riga, koji je morao pitati dulji dopust, te izručiti blagajnu. Tada se je odkrilo pronevjerenje, koje je Rigo počinio na više puta tim što, nije kod pregledavanja blagajne komisiji predao istodobno oba omota založnica već jednoga za drugim. Kad bi se pregledalo jedan omot odnio bi ga u drugu sobu i tuj popunio založnicami drugi omot, a komisija nije pazila na broj i seriju dotične založnice, već jednostavno prebrojila sve založnice, te uvjek iste u pravom broju našla. Da se je pazilo na brojeve založnica i na serije, bilo bi se odmah ušlo u trag pronevjerenju, al na to, da se nije mislilo imajuć podpuno povjerenje u Riga i što

nije komisija polag propisa bila dužna zahtjevati pregled svih vriednostih i s t o d o b n o. Opazit da će se možda, da bi se bilo imalo tolike vriednostne papire, pripadajuće dielomice zemaljskoj zakladi, a dielomice kreditnomu zavodu, vinkulirati, nu izviestitelj kaže, da se višak ili prištednje, koje mogu biti u kojoj potrebi ili u koju god svrhu potrošene, nikada nevinkuliraju. Manjina financijalnoga odbora, da je za vinkulaciju, ali većina odbora drži, da je zemaljski odbor učinio sve ono, što mu propisuje pokrajinski pravilnik.

Zemaljski odbor da nije pogriešio ni tim, što je držao u službi R i g a bez propisane kaucije, jer da to nije absolutno propisano, već da se prepušća uvidjavnosti zemaljskoga odbora. Zahtjevati kauciju, da bi bilo iluzorno, jer da ova iznaša obično samo svotu jednogodišnje plaće dotičnog činovnika.

Usljed svega toga, da je došao financijalni odbor do uvjerenja, da je zemaljski odbor radio pravilno oslanjajuć se na osobne vrline R i g o v e i na pokrajinske propise. Jedino da bi mu se moglo predbaciti preveliko pouzdanje u blagajnika, izkazano tim, što mu se je ostavljalo sve ključeve. Pronevjerenje samo, da je doduše

žalostan čin, ali da bi valjalo dokazati, da ga je zakrivio onaj, koji je na čelu zemaljske uprave.

Pronevjerenje da će služiti bar za to, da se propisi o blagajni popune i usavrše premda neima nade, da bi bili ikada tako savršeni, a da se nebi nikako varati moglo.

Žemaljski odbor, podučen ovim žalostnim izkustvom, da je popravio pravilnik o nutarnjoj službi kod zemaljske blagajne i to o strožijem pregledanju, o čuvanju ključeva, koliko se može novca ostaviti u ručnoj blagajni itd. Vriednostne papire kreditnoga zavoda čuvati će ravnateljstvo zavoda.

Velika prištednja zemaljske zaklade, sastojeća u vriednostnih papirih, da će biti vinkulirana, ostaviv samo vriednostih od 30.000 fr. nevinkuliranih. Na temelju svega toga predlaže financijalni odbor, visoki sabor neka izvoli:

I. Sažaliti činjenicu o pronevjerenju 82 založnicah istarskoga kreditnoga zavoda u vriednosti nominalnoj od 1000 forinta svaka, počinjeno od bivšeg zemaljskog blagajnika Grgura R i g a na štetu istarske zemaljske zaklade, dotično istarskoga kreditnoga zavoda; te ustanoviti, da se u okolnostih, usljed kojih bijaše moguće to pronevjerenje, nemože pripisati zemalj-

skomu odboru ili njegovim činovnikom takovu nemarnost, da bi se istomu moglo nametnuti krivnju obzirom na brigu i sačuvanje pokrajinskog patrimonija.

II. Neka uzme na znanje nove propise, izradjene od zemaljskoga odbora, a pregledane od financijalnoga odbora, koji će razložno upodpuniti propise u „naputku o nutarnjoj službi istarske zemaljske blagajne“, da se osjegura praktičnim načinom nadzor nad blagajnom obzirom na zemaljsku upravu, preporučujuć ujedno zemaljskomu odboru, da se drži strogo tih propisa vršeć svoje dužnosti, potvrdjenim pravilnikom za pokrajinski odbor pogledom na brigu i sačuvanje pokrajinskog patrimonija.

III. Nalaže se zemaljskomu odboru, da preduzme potrebito, da se od sada višak zemaljske zaklade, sastojeći u papirih javne vjeresije, u koliko nadvisuje najvišu svotu od 30.00 for. a. vr. vinkulira na ime iste zaklade“.

Predsjednik dade rieč dru. Volariću, koji obrazlaže predlog manjine financijalnoga odbora, kako sliedi:

Manjina financijalnoga odbora, sastojeća od podpisanih dvih članova, pošto je proučila spise, tičuće se pronevjerenja ze-

maljskoga blagajnika Grgura Rigo i na temelju sliedećih razloga:

1. Da je pronevjerenje br. 82 založnicah zemaljskoga kreditnoga zavoda, svaka od for. 1000, pripadajućih 42 zemaljskoj zakladi, a 40 kreditnomu zavodu, prouzročilo u pokrajini veliko iznenadjenje i začudjenje podavši razloga raznomu tumačenju o zemaljskoj upravi;

2. da propisuje §. 2. naputka o nutarnjoj službi kod pokrajinske blagajne, da blagajnik jamči za svoju upravu, osim svojom osobnom odgovornošću, takodjer službenom kaucijom, opredieljenom sliedećim §. 3., od koje se je obzirom na osobu blagajnika Rigo, ovoga oprostilo;

3. da se po smislu §. 32. spomenutog naputka novci upravljanih zaklada kano i svi vjeresijski i vriednostni papiri zatvaraju sa protiključevi u zemaljskoj blagajni, od koje drži jedan ključ blagajnik, a ostala dva sahranjuje zemaljski odbor, te da se mogu usljed §. 33. ako treba blagajnik novca povrh propisane svote, koju drži u ručnoj blagajni kano i založnice, kupone i slične vriednostne predmete, dignuti iz zemaljske blagajne u svrhu potrebitih izplata ili kreditnih operacijah, jedino u prisutnosti najmanje jednog člana zemaljskog odbora;

4. da opredieljuje u smislu §. 24. istog naputka zemaljski odbor potrebita nenadana pregledavanja blagajne, te da mora u smislu §. 58. I. b, pravilah kreditnoga zavoda pregledavanja, tičuća se uprave i blagajne istoga zavoda, zemaljski odbor poduzeti najmanje dva puta na godinu;

5. da je mogao blagajnik Grgur Rigo uzprkos tomu počiniti rečeno pronevjerenje na pet raznih puta od početka novembra godine 1887. sve do febrara t. g.;

6. da zemaljski odbor svojim odpisom od dne 26. septembra 1890. br. 5213 nije mogao označiti da li je i koliko je platio Rigo godine 1886. u svrhu dobave 16 založnih papira svaki od 1000 forinti, koje je poslao aprila iste godine mjenjačnici Mandel u Trstu „pošto se je uviek vodio točan račun o prodaji putem kreditne podružnice, nipošto pako od onih prodanih u mjestu“, te da postoji dotični pregled jedino od decembra 1887.“;

7. da se nije držalo, kao što je razvidno iz spisa i informacijah zemaljskoga odbora i to kako se naglasuje usljed postojećeg običaja — niti običnih i navadnih opreznostih obzirom na shranjenje ključeva, na nadzor i pregledanje

družtvenih blagajna, tim manje javnih blagajna, radi neograničenog i prevelikog pouzdanja u osobu blagajnika Rigo;

8. da se je moralo založne listove, bar one pričuvne zaklade kreditnoga zavoda ili sačinjavajuće zemaljski patrimonij, kao što se obično nalaže obćinam, tielom, zakladam i ustanovam, nalazećim se pod javnim nadzorom, vinkulirati na ime samoga zavoda ili pokrajine i to radi veće sjegurnosti i da se zaprieči svaka prigoda nevjeri ili pronevjerenju, časti se predložiti:

Visoki zemaljski sabor neka izvoli prihvatiti sliedeći

Zaključak:

I. Sabor pokrajine Istre uzima sažaljenjem na znanje potvrdu o manjku na štetu zemaljske zaklade i vjeresijskog zavoda i pridržaje oštećenim zakladam svako pravo na odštetu izravno proti blagajniku i subsidiarno proti ostalim osobam, koje su po obstojećih propisih odgovorne.

II. Obzirom na taj žalostni dogodjaj i obzirom na činjenicu, da se je pronevjerenje vršilo tečajem triju godina neopaženo, ovo zemaljsko zastupstvo želi, da navlaš izaslani komisar visoke vlade Njeg. Veličanstva pomoću sposobnih vještaka računarskih i u prisutnosti povjerenstva

od trijuh članova izabranih iz sredine sabora:

a) potanko pregleda sve zaklade stojeće pod upravom ove pokrajine, da se osvjedoči, dali obstoje i u kojoj mjeri aktiva i pasiva izkazana u inventaru zemaljske zaklade i u računih ostalih zakladah (Vjeresijskog zavoda, razteretne, depozitne, mirovinske i bratovštinske);

b) da razpita bili pokrajinski blagajnik bio mogao kroz tri godine neopaženo pronevjeriti 82 komada založnicah zemaljskoga vjeresijskog zavoda po 1000 for. svaku, kad bi zemaljski odbor i podčinjeno mu računovodstvo i uprava vjeresijskog zavoda bili strogo postupali polag ustanovah zadržanih u pravilniku za zemaljski odbor i u štatutu za vjeresijski zavod i kad bi gore navedene zadužnice bile vinkulirane na ime zakladah, kojim pripadaju;

c) da u svojem operatu podnese potanko izviešće na predsjedničtvo ovoga sabora.

III. Pozivlje se poštovano predsjedničtvo sabora, da bezodvlačno podnese visokoj ces. kr. vladi na znanje ovdje izraženu želju i izhodi u što kraćem vremenu izaslanje komisara i dvojice vještih računara.

Poreč, 25. oktobra 1890.

Dr. Frane Volarić — Frane Flego.

Za čitanja zapisnika vladala je u sabornici velika nepazljivost, te je skoro većina zastupnika što izašla što po dvorani šetala i razgovarala, dočim je predsjednik pojedine opominjao neka neizlaze.

Nakon toga govorili su oba izviestitelja zagovarajuć svaki svoje predloge. Zatim se prešlo na glasovanje.

Prvi i drugi predlog manjine pada, treći odpada usljed toga sam po sebi.

Za prvi i drugi predlog većine glasuje sva većina za treći sav sabor.

Pročitan bi i odobren zapisnik.

Dr. Amoroso, držeć da je čitanjem i odobrenjem zapisnika razprava u tajnoj sjednici svršena, predloži, da se proglasi nastavak sjednice javnim, te da se na temelju §. 41. nutarnjeg pravilnika pročita u javnoj sjednici zapisnik tajne sjednice, sadržavajući obrazložene predloge većine i manjine. Otvoriv predsjednik razpravu o tom predmetu, progovoriše dr. Volarić, dr. Venier, dr. Amoroso i dr. Stanger.

Po zaključenoj razpravi dade predsjednik predlog na glasovanje, te bijaše prihvaćen.

Otvoriv občinstvu*) galerije, tajnik Vergottini pročita ovaj zapisnik.

*) Unidjoše dvojica zemaljskih činovnika.

Napokon pročita predsjednik sliedeći zaključni govor :

Ovim smo, poštovana gospodo, svršili naš rad, a tim smo na kraju našeg parlamentarnog djelovanja u ovom zasjedanju.

Ovo bijaše možda ponješto dugo, pošto se je morao osobito radišni financijalni odbor baviti osim sa običnimi na taj odbor spadajućimi poslovi, takodjer sa težkim predmetom o pronevjerenju. Bude li — kako se nadam — uspjeh proučavanja i dogovora u najvažnijem predmetu, o željeznici naime Trst-Poreč stavio zemaljski odbor u ugodan položaj, da bude mogao izraditi predlog, kojeg bi mogao prihvatiti ovaj visoki sabor, imati ću čast, da Vas vidim opet prije običajnog zasjedanja, koje će biti bez dvojbe od osobitog zanimanja radi različitih i težkih naloga, koje ste dali slavnomu zemaljskomu odboru, koji će nastojati pomoćju svojih sredstava iste dogotoviti, čim će biti ozbiljno zaokupljena Vaša prosvietljena radinost.

Pružam medjutim moj srdačan oprostni pozdrav onim od Vas, koji ostavljate Poreč, želeći svako dobro Vam i Vašim dragim i našoj premiloj Istri i moleći Vas, da nezaboravite — budući daleko od nas — na nas, koji ostajemo ovdje, da Vas zastupamo, te da olakšate u Vaših izbornih

kotarih i sjedištih naloge zemaljskoga odbora. —

Zadovoljiv tim svojoj dužnosti i ćućenju napram Vam, poštovana gospodo, pozivljem Vas na svršetku zasjedanja — kao što učinismo na početku — da uzkliknemo u duhu odane podložnosti svečani „evviva" Njeg. Veličanstvu, prejasnomu cesaru Franu Josipu I.".

Većina uzklikne „Evviva!" a manjina „Živio!"

Iza toga proglasi predsjednik, da zatvara u ime Njeg. Veličanstva ovo zasjedanje, te diže sjednicu u 1 sat poslije podne.


UNIVERSITY OF CHICAGO
48 432 504

DB 329 Istria
.I87A5 Izviesce o djelovanju
1890 istarskoga sabora
1890


U of Chicago
48432504